Lietuvos tautinių mažumų švietimo būklės analizė

2021

ŠVIETIMO,
MOKSLO IR SPORTO
MINISTERIJA

Lietuvos tautinių mažumų švietimo būklės analizė

2021

NACIONALINĖ
ŠVIETIMO
AGENTŪRA

VILNIUS, 2022

Analizę rengė

Nacionalinės švietimo agentūros Švietimo politikos analizės ir tyrimų skyriaus analitikai: Jolanta Jevsejevienė, dr. Dalia Survutaitė, dr. Benediktas Šetkus, dr. Rima Zablackė

Konsultavo

Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Neformalaus švietimo skyriaus vyriausioji specialistė Aušra Birietienė; Strateginio planavimo skyriaus vyriausioji patarėja dr. Rita Dukynaitė; Švietimo ir sporto ekonomikos skyriaus vyriausioji specialistė Vitalija Naudžiuvienė; Bendrojo ugdymo departamento direktorė dr. Jolanta Navickaitė; Pedagogų skyriaus vedėja Nijolė Putrienė; Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus vedėja Irena Raudienė; Pedagogų skyriaus patarėja Audronė Razmantienė; Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus vyriausiasis specialistas Andrius Šarmavičius; Švietimo pagalbos skyriaus vedėja Gražina Šeibokienė; Pagrindinio ir vidurinio ugdymo skyriaus patarėja Audronė Šuminienė

Švietimo duomenis, informaciją teikė

Nacionalinės švietimo agentūros Infrastruktūros ir plėtros departamento direktorius Eduardas Daujotis; l. e. p. direktoriaus pavaduotoja Vaida Kostygova; Infrastruktūros ir plėtros departamento Švietimo informacinių sistemų skyriaus duomenų bazių administratoriai: Ineta Antanavičienė, Rimantas Pikšrys, Galina Šestakova, Marija Usovaitė, Irma Žabelovičienė

Redaktorė Kristina Rozenbergaitė
Dizainerė Dalė Dubonienė
Maketuotojas Valdas Daraškevičius

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt

ISBN 978-609-8275-51-3 (elektroninis)

Turinys

Paveikslų sąrašas 4
Lentelių sąrašas 7
Santrumpos 8
Įvadas 9

1. Tautinių mažumų švietimo kontekstas 10

Tautinių mažumų švietimo raidos bruožai Lietuvos modernios valstybės šimtmečio kontekste 10
Tautinių mažumų švietimo reglamentavimas Lietuvos Respublikoje 14

2. Prieinamumas 18

Tautinių mažumų ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklų skaičiaus kaita 18
Mokinių skaičiaus kaita pagal ugdymo programas 21
Neformaliojo vaikų švietimo tendencijos 23
Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymas bendrojo ugdymo mokyklose 26
Švietimo pagalbos teikimo mokiniams galimybės 28

3. Finansavimas, mokyklų aprūpinimas ir ugdymo organizavimas 32

Finansavimas 32
Mokyklų aprūpinimas mokymo priemonėmis 35
Grupių ir klasių formavimas 39

4. Personalas 43

Mokyklų vadovai 43
Mokytojai 46
Mokytojų ir mokinių skaičiaus santykis 52

5. Ugdymo proceso organizavimo ypatumai 56

Mokinių tautinis tapatumas ir pagrindinės ugdymo proceso organizavimo nuostatos 56
Tautinių mažumų mokyklų aprūpinimas vadovėliais 58

6. Ugdymo rezultatai 61

Nacionalinių ir tarptautinių mokinių pasiekimų patikrinimų rezultatai 61
Veiksniai, turintys įtakos rezultatų skirtumams pagal mokomąją kalbą 67
Mokymosi tęsimas ir nutraukimas 71

Šaltiniai 76

Paveikslų sąrašas

1.1 pav. Pradžios mokyklų skaičiaus kaita pagal tautinių mažumų kalbas Lietuvoje 1920–1940 m.

1.2 pav. Progimnazijų ir gimnazijų skaičiaus kaita pagal tautinių mažumų kalbas Lietuvoje 1920–1940 m.

1.3 pav. Lietuvoje sovietmečiu veikusių mokyklų lietuvių, rusų ir lenkų kalbomis skaičius.

1.4 pav. Lietuvos gyventojų pasiskirstymas pagal tautybę 2021 m. (dalis, proc.).

1.5 pav. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (galioja 2021 m. rugsėjo 1 d.–2021 m. gruodžio 31 d.) 28 ir 30 straipsnių ištraukos.

1.6 pav. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lenkijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl bendradarbiavimo kultūros, švietimo ir mokslo srityse (2000) (ištrauka).

2.1 pav. Ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklų, kuriose mokymas vykdomas tautinių mažumų mokomąja kalba (arba keliomis kalbomis), tinklas 2021 m.

2.2 pav. Tautinių mažumų kalbomis besimokančių mokinių skaičiaus kaita 2018–2021 m.

2.3 pav. Vaikų, dalyvaujančių formalųjį švietimą papildančiame ugdyme, dalies (proc.) kaita 2018–2021 m.

2.4 pav. Bendrojo ugdymo mokyklose integruotai besimokančių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių dalies (proc.) kaita 2018–2021 m.

2.5 pav. Bendrojo ugdymo mokyklose integruotai besimokančių mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, dalies (proc.) nuo visų mokinių kaita 2018–2021 m.

2.6 pav. Vienam specialiąją pedagoginę pagalbą teikiančiam specialistui (specialiajam pedagogui, logopedui) tenkančių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių skaičius 2018–2020 m.

2.7 pav. Švietimo pagalbos specialistų skaičiaus, tenkančio 100-ui mokinių, kaita 2018–2020 m.

2.8 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų, kurios turi bent vieną švietimo pagalbos mokiniui specialistą, dalies (proc.) kaita 2018–2020 m.

2.9 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų, kurios turi specialųjį pedagogą ar logopedą, dalis (proc.) 2018 ir 2020 m.

2.10 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų, kurios turi psichologą, dalis (proc.) 2018 ir 2020 m.

3.1 pav. Vidutiniškai vienam mokiniui tenkančių mokymo lėšų (eurais) bendrojo ugdymo mokyklose (pagal vietovę ir klasės mokomąją kalbą) kaita 2018–2021 m.

3.2 pav. Vidutiniškai vienam mokiniui tenkančių ūkio lėšų (eurais) bendrojo ugdymo mokyklose (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą) kaita 2018–2020 m.

3.3 pav. Bendro mokyklos patalpų ploto (kv. m), tenkančio vienam bendrojo ugdymo mokiniui (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą), kaita 2018–2020 m.

3.4 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą), turinčių laboratoriją, dalies (proc.) kaita 2018–2020 m.

3.5 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų (pagal vietovę, mokyklos mokomąją kalbą ir tipą), turinčių laboratoriją, dalis (proc.) 2020 m.

3.6 pav. Daugialypės terpės projektorių, tenkančių 100-ui bendrojo ugdymo mokinių (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą), skaičius 2018 ir 2020 m.

3.7 pav. Sąveikiųjų lentų, tenkančių vienam klasės komplektui (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą), skaičius 2018 ir 2020 m.

3.8 pav. Mokinių mokymui naudojamų kompiuterių, tenkančių 100-ui bendrojo ugdymo mokinių (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą), skaičiaus kaita 2018–2020 m.

3.9 pav. Kompiuterių, kurie yra 4 metų ir senesni, dalies (proc.) kaita 2018–2020 m. (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą).

3.10 pav. Vidutinio grupės ir klasės komplekto dydžio (vaikų (mokinių) skaičius) kaita 2018–2021 m. (pagal ugdymo programą ir mokyklos mokomąją kalbą).

3.11 pav. Vidutinis grupės ir klasės komplekto dydis (vaikų (mokinių) skaičius) 2021 m. (pagal ugdymo programą, vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą).

3.12 pav. Jungtinių 1–8 klasių ir jose besimokančių bendrojo ugdymo mokinių dalies (proc.) kaita 2018–2021 m. (pagal ugdymo programą ir mokyklos mokomąją kalbą).

3.13 pav. Jungtinių 1–8 klasių dalis (proc.) pagal ugdymo programą, vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą 2018 ir 2021 m.

3.14 pav. Dalis (proc.) grupių ir klasių, kurios suformuotos viršijant leistiną mokinių skaičių, pagal ugdymo programą ir mokyklos mokomąją kalbą 2018 ir 2021 m.

3.15 pav. Grupių ir klasių komplektų, kuriose viršijamas leistinas mokinių skaičius, ir jose ugdomų mokinių dalis (proc.) 2021 m. (pagal ugdymo programą, mokyklos mokomąją kalbą ir vietovę).

4.1 pav. Vadovų skaičius pagal amžiaus grupes miesto ir kaimo vietovėse 2018 ir 2020 m.

4.2 pav. Mokinių, tenkančių vienam mokyklos administracijos nariui, skaičius 2018 ir 2020 m.

4.3 pav. Priešmokyklinio ir bendrojo ugdymo mokytojų skaičiaus kaita 2018 ir 2020 m.

4.4 pav. Šalies miestuose ir kaimo vietovėse pagrindinėse pareigose dirbančių mokytojų skaičius 2018 ir 2020 m.

4.5 pav. Mokytojų, turinčių visą arba didesnį etatą ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklose, dalies (proc.) kaita 2018–2020 m.

4.6 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes 2018 ir 2020 m.

4.7 pav. Mokytojų, kurių darbo stažas iki dvejų metų, dalis (proc.) 2018 ir 2020 m.

4.8 pav. Pensinio amžiaus mokytojų dalis (proc.) 2018 ir 2020 m.

4.9 pav. Mokyklose dirbančių mokytojų pasiskirstymo pagal lytį dalis 2018 ir 2020 m.

4.10 pav. Mokytojų pasiskirstymo pagal įgytą kvalifikacinę kategoriją dalis (proc.) 2018 ir 2020 m.

4.11 pav. Vaikų skaičius, tenkantis vienam ikimokyklinio ugdymo auklėtojui, 2018 ir 2020 m.

4.12 pav. Priešmokyklinio ugdymo mokytojui tenkančių vaikų skaičius pagal mokomąsias kalbas ir pagal vietovę 2018 ir 2020 m.

4.13 pav. Mokinių skaičius, tenkantis vienam mokytojui pagal mokomąsias kalbas, 2018 ir 2020 m.

4.14 pav. Mokinių, tenkančių vienam 1–4 kl. mokytojui, skaičius 2018 ir 2020 m.

4.15 pav. Mokinių, tenkančių vienam 5–10 ir I–IV gimnazijos klasių mokytojui, skaičius 2018 ir 2020 m.

5.1 pav. Vadovėlių skaičius pagal kalbas ir ugdymo programas 2021 m.

5.2 pav. Vadovėlių, išleistų 2016–2020 m. lenkų ir rusų kalbomis, skaičius.

5.3 pav. Vadovėlių, išleistų 2016–2020 m. lenkų ir rusų kalbomis, skaičius pagal ugdymo programas.

6.1 pav. Mokinių, besimokančių lenkų, rusų ir lietuvių kalbomis, lietuvių kalbos ir literatūros PUPP rezultatų įvertinimų pagal 10 balų skalę vidurkio kaita 2018–2021 m.

6.2 pav. Mokinių, kurie mokėsi lenkų, rusų ir lietuvių kalbomis, pasiskirstymas (proc.) pagal lietuvių kalbos ir literatūros PUPP pasiekimų lygius 2021 m.

6.3 pav. PUPP lenkų ir rusų gimtųjų kalbų rezultatų įvertinimų pagal 10 balų skalę vidurkio kaita 2018–2021 m.

6.4 pav. Mokinių, besimokančių lenkų, rusų ir lietuvių kalbomis, matematikos PUPP rezultatų įvertinimų pagal 10 balų skalę vidurkio kaita 2018–2021 m.

6.5 pav. VBE išlaikiusių mokinių dalies (proc.) pagal mokomąją kalbą kaita 2018–2021 m.

6.6 pav. Lietuvos mokinių TIMSS tyrimo rezultatai (TIMSS skalės taškų vidurkis) pagal mokomąją kalbą 2015 ir 2019 m.

6.7 pav. Lietuvos mokinių PISA tyrimo rezultatai (PISA skalės taškų vidurkis) pagal testo kalbą 2015 ir 2018 m.

6.8 pav. Lietuvos mokinių PISA 2018 m. tyrimo rezultatai (taškai) pagal mokyklos mokomąją ir testo atlikimo kalbas.

6.9 pav. Miestuose ir kaimiškose vietovėse esančių mokyklų mokinių, besimokančių lenkų, rusų ir lietuvių kalbomis, PUPP rezultatų įvertinimų pagal 10 balų skalę vidurkis 2021 m.

6.10 pav. VBE išlaikiusių mokinių dalis (proc.) pagal mokomąją kalbą mieste ir kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose 2021 m.

6.11 pav. Lietuvos mokinių PISA 2018 m. tyrimo rezultatai (taškai) ir SEK statusas, atsižvelgiant į tai, ar namuose dažniausiai vartojama kalba sutampa su testo atlikimo kalba.

6.12 pav. Mokinių, kurių PISA testo kalba sutampa arba nesutampa su namuose dažniausiai vartojama kalba, PISA 2018 m. rezultatai (taškai) skaitymo gebėjimų srityje.

6.13 pav. Mokinių, įgijusių pagrindinį išsilavinimą ir tais pačiais metais tęsiančių mokymąsi, dalis (proc.) pagal mokomąją kalbą, kuria įgytas pagrindinis išsilavinimas 2017 ir 2020 m.

6.14 pav. Mokinių, įgijusių pagrindinį išsilavinimą ir tais pačiais metais tęsiančių mokymąsi, dalis (proc.) mieste ir kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose pagal mokomąją kalbą, kuria įgytas pagrindinis išsilavinimas 2017 ir 2020 m.

6.15 pav. Mokinių, įgijusių vidurinį išsilavinimą ir tais pačiais metais tęsiančių mokymąsi šalies profesinio mokymo įstaigose ar aukštosiose mokyklose, dalis (proc.) pagal mokomąją kalbą, kuria įgytas vidurinis išsilavinimas 2017 ir 2020 m.

6.16 pav. Mokinių, įgijusių vidurinį išsilavinimą ir tais pačiais metais tęsiančių mokymąsi šalies profesinio mokymo įstaigose ir aukštosiose mokyklose, dalis (proc.) pagal mokomąją kalbą, kuria įgytas vidurinis išsilavinimas 2017 ir 2020 m.

6.17 pav. Mokinių, įgijusių vidurinį išsilavinimą mieste ir kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose ir tais pačiais metais tęsiančių mokymąsi šalies profesinio mokymo įstaigose ir aukštosiose mokyklose, dalis (proc.) pagal mokomąją kalbą, kuria įgytas vidurinis išsilavinimas 2017 ir 2020 m.

6.18 pav. Bendrojo ugdymo mokykloje besimokančių vidurinio ugdymo programos mokinių, per vienerius mokslo metus nutraukusių mokymąsi toje mokykloje, dalis (proc.) pagal mokomąją kalbą 2018 ir 2021 m.

6.19 pav. Vidurinio ugdymo programos mokinių, per 2020–2021 m. m. nutraukusių mokymąsi konkrečioje mokykloje, pasiskirstymas (proc.) pagal mokymosi nutraukimo priežastis.

Lentelių sąrašas

2.1 lentelė. Ikimokyklinio ugdymo mokyklų pasiskirstymas pagal mokomąsias kalbas savivaldybėse 2020–2021 m. m.

2.2 lentelė. Bendrojo ugdymo mokyklų pasiskirstymas pagal mokomąsias kalbas savivaldybėse 2020–2021 m. m.

2.3 lentelė. Tautinių mažumų kalbomis besimokančių vaikų skaičiaus pasiskirstymas pagal mokyklų tipus 2018–2021 m.

2.4 lentelė. Tautinių mažumų kalbomis ugdymą teikiančių NVŠ ir FŠPU mokyklų (ir mokinių) skaičiaus kaita 2018–2021 m.

2.5 lentelė. Tautinių mažumų kalbomis skirtingose bendrojo ugdymo programose besimokančių mokinių, dalyvavusių NVŠ programose, kaita (dalis, proc.) 2018–2021 m.

2.6 lentelė. Mokinių, bendrojo ugdymo mokyklose dalyvaujančių NVŠ programose (pagal mokomąsias kalbas), dalis (proc.).

4.1 lentelė. Vadovų skaičius mokyklose pagal tautinių mažumų kalbas 2018 ir 2020 m.

6.1 lentelė. 2018 m. PISA tyrime dalyvavusių mokinių pasiskirstymas (proc.) pagal namuose dažniausiai vartojamą kalbą ir mokyklos mokomąją kalbą.

Santrumpos

COVID-19 – liga, kurią sukelia virusas, vadinamas sunkaus ūminio respiracinio sindromo koronavirusu 2 (SARS-CoV-2)

EBPO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. *Organisation for Economic Co-operation and Development)*

EK – Europos Komisija

ES – Europos Sąjunga

FŠPU – formalųjį švietimą papildantis ugdymas

IKT – informacinės ir komunikacijos technologijos

ISCED – Tarptautinė standartizuota švietimo klasifikacija (angl. *The International Standard Classification of Education*)

IT – informacinės technologijos

LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė

NŠA – Nacionalinė švietimo agentūra

NVŠ – neformalusis vaikų švietimas

PISA – Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas (angl. *Programme for International Student Assessment*)

PUPP – Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimas

ŠMSM – Švietimo, mokslo ir sporto ministerija

ŠVIS – Švietimo valdymo informacinė sistema

TIMSS – Tarptautinis matematikos ir gamtos mokslų tyrimas (angl. *Trends in International Mathematics and Science Study*)

VBE – valstybinis brandos egzaminas

Įvadas

Lietuvos Respublika remia tautinių mažumų siekį palaikyti bei išsaugoti tautinę ir kultūrinę tapatybę Lietuvos visuomenėje, o kartu – sėkmingai integruotis į visuomeninį ir politinį gyvenimą. Valstybė, tęsdama praeityje susiklosčiusias tradicijas, plėtoja mokyklų tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis švietimą. Tautinių mažumų švietimą įteisina ne tik nacionaliniai, bet ir tarptautiniai tautinių mažumų apsaugai, jų švietimui skirti dokumentai.

Mokyklos tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis tapo visos Lietuvos švietimo sistemos integralia dalimi. Todėl švietimo duomenys tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis įtraukiami į bendrą Lietuvos švietimo būklės apžvalgą. Šiuo laiku, keičiantis šalies demografinei padėčiai, kuriant, periodiškai atnaujinant švietimo strategines kryptis, vertinamos galimybės, reikalingos kokybiškam tautinių mažumų švietimui. Norint aiškiau suprasti tautinių mažumų švietimo būklę, planuoti būtinus sprendimus, reikalinga duomenimis grįsta analizė. Tai vienas iš motyvų, paskatinęs Nacionalinės švietimo agentūros Švietimo politikos analizės ir tyrimų skyrių pakartoti 2018 m. išleistos atskiros tautinių mažumų švietimo būklei skirtos apžvalgos rengimą. Šis leidinys – tai vienas iš periodiškai vykdomos tautinių mažumų švietimo stebėsenos rezultatų. Tikslinga tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis švietimo stebėsena siekiama sudaryti sąlygas visiems švietimo valdymo subjektams priimti pagrįstus sprendimus ir vykdyti švietimo kokybę laiduojantį valdymą.

Leidinyje pateikiama tautinių mažumų ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo, neformaliojo vaikų švietimo būklės Lietuvoje apžvalga. Tautinių mažumų ugdymo kaita, atsižvelgiant į keliamus tikslus ir išryškinant esmines tendencijas, nagrinėjama pastarųjų ketverių metų laikotarpiu. Apžvalgoje analizuojamos pagrindinės iššūkius lemiančios priežastys, procesai ir rezultatai. Tikimasi, kad pateiktų duomenų pagrindu, švietimo dalyviai, ekspertai ir politikai galės projektuoti konkrečius veiksmus, orientuojamus į kokybinius pokyčius.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikoje veikia tik po vieną mokyklą baltarusių ir vokiečių mokomosiomis kalbomis, ir siekiant užtikrinti tinkamą duomenų, susijusių su besimokančiaisiais šiomis kalbomis, apsaugą, į pateiktą analizę šios mokyklos ir mokiniai įtraukiami tik bendrame tautinių mažumų švietimo statistikos kontekste. Atskirai pagal mokomąsias kalbas duomenys neskelbiami.

1. Tautinių mažumų švietimo kontekstas

Tautinių mažumų švietimo raidos bruožai Lietuvos modernios valstybės šimtmečio kontekste

- ***Lietuvos tautinių mažumų mokyklų raidoje reikėtų išskirti 1918–1940 m. laikotarpį, tuomet susiformavo ir veikė platus tinklas žydų, lenkų, vokiečių, rusų, latvių ir baltarusių mokyklų, o jų veikla buvo reglamentuojama skirtingos galios teisės aktais.***
- ***Nacistinės ir sovietinės okupacijos sąlygomis Lietuvoje veikė mokyklos ne tik mokomąja lietuvių kalba, tačiau jų veikla, siekiant ugdyti tautinį identitetą – apribota.***
- ***XX a. pabaigoje prasidėjęs Sąjūdis paskatino Lietuvos tautines bendrijas steigti tautines mokyklas arba pertvarkyti ugdymo turinį veikiančiose mokyklose.***

Pristatomas leidinys – *Tautinių mažumų švietimo būklės analizė (2021 metai)* – parengtas jau po Lietuvos modernios valstybės šimtmečio jubiliejaus. Per prabėgusį šimtmetį, kartu su Lietuvos valstybės raida, keitėsi ir tautinių mažumų mokyklos – jų tinklas, būklė bei veikla. Todėl toliau trumpai apžvelgiama tautinių mažumų švietimo situacijos raida, akcentuojant prielaidas, atvedusias į šiandienõs būklę.

1920 m. gegužės 15 d. darbą pradėjęs Lietuvos Steigiamasis Seimas įtvirtino vakarietiškos demokratinės, parlamentinės valstybės principus – tikėjimo, sąžinės ir žodžio laisvę, lyčių ir tautų lygybę pagal įstatymą. Lietuvos Respublikoje (1918–1940 m.) sudarytos sąlygos tautinėms mažumoms rinktis, kur mokyti savo vaikus – valstybinėse mokyklose, kuriose mokėsi daugiausia lietuvių vaikai, ar privačiose tautinių mažumų mokyklose. Tautinių mažumų mokyklų skaičius nuolat kito, keitėsi jų veiklą reglamentuojantys norminiai aktai ir ugdymo turinys.

Tuometė didžiausia tautinė mažuma – žydai: 1928 m. jie turėjo 144 pradžios mokyklas, kuriose mokėsi daugiau nei 10 tūkst. mokinių (vėliau mokyklų sumažėjo, bet jose padaugėjo žydų tautybės mokinių); 1927 m. veikė 30 gimnazijų ir progimnazijų, kuriose mokėsi iki 4,5 tūkst. mokinių. Nebuvo bendros žydų mokyklos, mokyklos veikė trimis ideologinėmis kryptimis – ortodoksų (mokomąja hebrajų kalba), pasaulietine (mokomąja hebrajų kalba) ir pasaulietine jidiš mokomąja kalba, kurios neretai tarpusavyje konkuravo ir net konfrontavo. Lenkų pradžios mokyklų skaičius dažniausiai svyravo tarp 20 ir 30, ir tik 1926–1927 m. m. išaugo iki 91 mokyklos, kurią tuo metu lankė daugiau kaip 5 tūkst. mokinių. Per visą laikotarpį Kaune, Panevėžyje ir Ukmergėje veikė trys gimnazijos, kurias lankė apie 1 tūkst. mokinių. Vokiečių pradžios mokyklų 1920 m. buvo 25, jose mokėsi daugiau kaip 2 tūkst. mokinių, taip pat gimnazija Kaune bei progimnazijos Šiauliuose ir Kybartuose. Rusų pradžios mokyklų 1927 m. padaugėjo iki 16, jose mokėsi daugiau kaip 800 mokinių, veikė gimnazija Kaune ir kurį laiką Panevėžio gimnazijoje buvo įsteigtos klasės mokomąja rusų kalba, kuriose mokėsi daugiausiai žydų vaikai. Latvių pradžios mokyklų skaičius 1936 m. pasiekė 13, jose mokėsi beveik 500 vaikų ir iki 1938 m. veikė latvių progimnazija, kuri buvo įsteigta Joniškyje, o 1931 m. perkelta į Žeimelį. Iki 1927 m. Lietuvoje veikė ir baltarusių pradžios mokyklos, kurių skaičius svyravo nuo 2 iki 3 (1921 m. pavasarį), o 1923–1927 m. laikotarpiu veikė 1 mokykla.

1.1 pav. Pradžios mokyklų skaičiaus kaita pagal tautinių mažumų kalbas Lietuvoje 1920–1940 m.

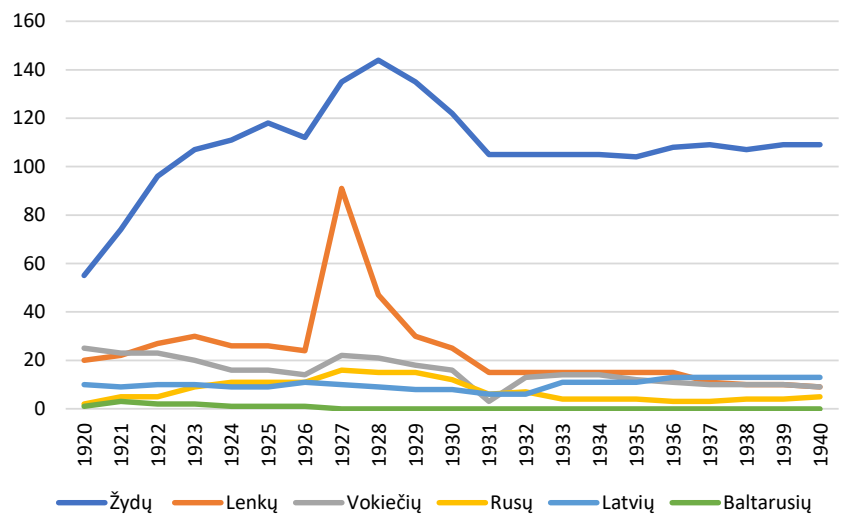

Duomenų šaltinis: *Šetkus, 2000*

1.2 pav. Progimnazijų ir gimnazijų skaičiaus kaita pagal tautinių mažumų kalbas Lietuvoje 1920–1940 m.

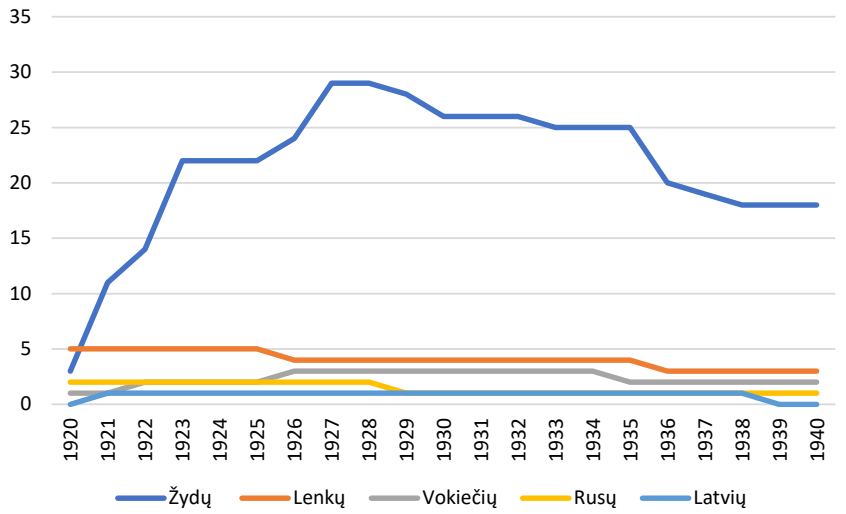

Duomenų šaltinis: *Šetkus, 2000*

Išanalizavus tautinių mažumų mokyklų veiklą Lietuvoje 1918–1940 m., galima išskirti keletą esminių šio laikotarpio švietimo politikos bruožų:

- Vyriausybė ne tik sudarė sąlygas, tačiau ir skatino tautinių mažumų vaikus mokytis valstybinėse mokyklose lietuvių mokomąja kalba. Pradžios mokyklas, kuriose susidarydavo reikiamas tos tautinės mažumos vaikų skaičius, finansavo valstybė. Taip pat pradžios mokyklas galėjo steigti bei išlaikyti ir tautinių mažumų draugijos. Visos tautinių mažumų progimnazijos ir gimnazijos (1924–1936 m. laikotarpiu progimnazija vadinta vidurine mokykla, o gimnazija – aukštesniąja mokykla) buvo privačios. Valstybė joms skirdavo lėšų pagal tos tautinės

mažumos proporcinę dalį valstybėje. Pvz., kadangi žydai sudarė 7,6 proc. Lietuvos gyventojų, jų progimnazijoms ir gimnazijoms išlaikyti, bendrai paėmus, buvo skiriama 7,6 proc. lėšų, skirtų visoms Lietuvos progimnazijoms ir gimnazijoms. Skirstant lėšas konkrečioms tautinių mažumų mokykloms buvo atsižvelgiama į mokinių skaičių (turėjo būti visiškai sukomplektuotos klasės) ir mokinių mokymosi rezultatus.

- Tautinių mažumų mokyklų veikla buvo reglamentuojama Švietimo įstatymu, kitais norminiais aktais. Kai kurios švietimo dokumentų nuostatos skirtos vien tik tautinių mažumų mokykloms.
- Siekta riboti lietuvių vaikų mokymąsi tautinių mažumų mokyklose, dažniausiai – lenkų ir vokiečių mokomąja kalba. Tuo būdu norėta apsaugoti lietuvių vaikus, kad nenutautėtų dėl kitos valstybės kultūros arba ideologijos daromos įtakos. Būtent tuo metu Lietuvos valstybė konfrontavo su Lenkija dėl aneksuoto Vilniaus krašto; pastaroji slapta rėmė lenkų mokyklas Lietuvoje ir kartu su Lietuvos lenkų bendruomene siekė įsteigti daugiau tokių mokyklų. Panaši padėtis buvo ir Suvalkijoje, ten pastebimai veikė Vokietijos daroma įtaka.
- Palaipsniui keliami aukštesni reikalavimai mokėti valstybinę lietuvių kalbą ir vartoti ją mokyklos gyvenime: iš pedagogų reikalauta gerai mokėti lietuvių kalbą, valstybine kalba pildyti mokyklos dokumentus ir susirašinėti darbo klausimais; dalies dalykų – lietuvių literatūros, istorijos, Lietuvos geografijos, kūno kultūros, karinio parengimo – mokyti lietuviškai.
- Tautinių mažumų mokyklose mokiniai buvo mokomi gimtąja kalba, jiems sudarytos sąlygos mokytis išpažįstamos religijos, tautos istorijos, susipažinti su tautos literatūra ir kt. Kai kuriais atvejais mokykloms leista keisti mokymo programas, siekiant jas geriau pritaikyti tautinės mažumos (ypatingai – žydų) ypatumams ir poreikiams. Tuo pat metu Švietimo ministerija dėjo pastangas, kad visose tautinių mažumų mokyklose mokiniai būtų ugdomi Lietuvos piliečiais. Todėl daugumoje mokyklų iškilmingai minėtos valstybės šventės, dalyvauta visuomenei skirtuose renginiuose.
- 1931 m. Lietuvos ir Latvijos Vyriausybės sudarė mokyklų konvenciją. Tuo būdu sudarytos palankesnės sąlygos latvių mokyklų veiklai Lietuvoje ir lietuvių mokykloms Latvijoje: jos galėjo būti steigiamos, kai mokyklinio amžiaus vaikų skaičius mažesnis, suteikta teisė mokyti gimtąja kalba mažesnį skaičių mokinių, tose mokyklose įdarbinti mokytojus iš Lietuvos ir Latvijos, aprūpinti mokyklas abiejose valstybėse išleistomis mokymo priemonėmis.
- Švietimo ministerija sprendė mokytojų tautinių mažumų mokykloms rengimo klausimą ir iš dalies jį finansavo. Mokytojai mokykloms žydų mokomąja kalba buvo rengiami skirtingose institucijose: ortodoksų mokykloms – seminarijoje, o kitų dviejų – dvejų metų trukmės kursuose. Lenkų mokyklų mokytojams surengta keletas kursų. Dauguma tautinių mažumų mokyklų mokytojų buvo įgiję kvalifikaciją užsienio arba Lietuvos universitetuose bei mokytojų seminarijose.

Lietuvos Respublikos švietimo politika iš esmės pasikeitė, kai Sovietų Sąjunga 1940 m. okupavo Lietuvą. Tautinių mažumų privačios mokyklos buvo uždarytos, kai kurios jų suvalstybintos. Uždarytos mokyklos, kuriose mokymas vyko hebrajų kalba, tačiau leista tęsti darbą mokykloms jidiš mokomąja kalba. Veiklą taip pat galėjo tęsti rusų mokyklos, jos turėjo prisitaikyti ir paisyti naujų sovietų valdžios reikalavimų.

Antrojo pasaulinio karo metais, kai Lietuvą okupavo nacistinė Vokietija, švietimo politika pakito ir keitėsi netgi priklausomai nuo situacijos Rytų fronte. 1941 m. rudenį Lietuvos generalinėje srityje leista veikti vokiečių, lenkų, rusų ir baltarusių pradžios mokykloms. Vilniuje tęsė darbą baltarusių-rusų gimnazija. Tačiau tuo pat metu vyko žydų tautybės mokytojų ir mokinių žudynės, mokinius žydus pareikalauta išbraukti iš mokyklos sąrašų kartu su komjaunuoliais. Mokyklose pareikalauta daug dėmesio skirti vokiečių kalbai, germanizacijos tikslu pakeistos kai kurios mokymo programos, orientuojamasi į amatų ir prekybos mokymą.

Po Antrojo pasaulinio karo, t. y. sovietinėje Lietuvoje, veikė mokyklos ne tik mokomąja lietuvių, bet ir rusų bei lenkų kalbomis. Po Antrojo pasaulinio karo Lietuva buvo vienintelė buvusios Sovietų Sąjungos Respublika, kurioje švietimas lenkų kalba išliko per visą pokario laikotarpį.

1.3 pav. Lietuvoje sovietmečiu veikusių mokyklų lietuvių, rusų ir lenkų kalbomis skaičius.

1951 m. mokyklose lietuvių mokomąja kalba mokėsi 84,2 proc. mokinių, rusų kalba – 9,6 proc. ir lenkų kalba – 6,2 proc. Vėliau į Lietuvą atvyko gyventojai iš kitų Sovietų Sąjungos dalių, todėl padaugėjo mokyklų rusų mokomąja kalba: 1965 m. rusų kalba mokėsi 61 tūkst. mokinių (12 proc. visų mokinių), lenkų kalba – 23 tūkst. (5 proc. mokinių). 1977 m. Lietuvoje veikė 89 mokyklos rusų mokomąja kalba, 66 lenkų ir 98 mišrios bendrojo lavinimo mokyklos.

Duomenų šaltinis: *История Литовской ССР (1978)*

Po Antrojo pasaulinio karo Vilniuje ir Kaune duotas leidimas steigti žydų pradžios mokyklas, tačiau jas baigę mokiniai turėjo tęsti mokslą pasirinkdami lietuvių arba rusų kalbą. 1944–1949 m. Vilniuje veikė viena mokykla jidiš mokomąja kalba, o prie jos – darželis bei vaikų namai. Jie vėliau uždaryti, kadangi 1949–1953 m. Sovietų Sąjungoje buvo vykdoma intensyvi antisemitinė kampanija.

XX a. pabaigoje užgimęs Sąjūdis sustiprino ne tik lietuvių, bet ir kitų Lietuvos tautinių bendrijų siekius steigti tautines mokyklas bei pertvarkyti veikiančių mokyklų ugdymo turinį. Padaugėjo lenkų vaikų, kurie perėjo mokytis į mokyklas lenkų mokomąja kalba: 1988 m. lenkų mokyklų pirmose klasėse mokėsi 1 030, 1989 m. – 1 624, o 1990 m. jau 1 831 mokinys. Lietuvoje 1999–2000 m. m. 35–40 tūkst. mokyklinio amžiaus vaikų kilę iš lenkų šeimų, iš jų 21 913 lankė ugdymo įstaigas, kuriose mokoma gimtąja kalba.

XX a. pabaigoje veikiančių mokyklų rusų, lenkų arba mišrių rusų-lenkų mokomąja kalba gretas papildė 1989 m. spalio 2 d. įsteigta Vilniaus žydų nacionalinė mokykla (dabar Vilniaus Šolomo Aleichemo ORT gimnazija), 1992 m. Klaipėdoje įsteigta Klaipėdos valstybinė vokiečių pradinė mokykla (dabar Klaipėdos Hermano Zudermano gimnazija), 1994 m. duris atvėrė vienintelė Lietuvoje bendrojo ugdymo mokykla baltarusių mokomąja kalba (dabar Vilniaus Pranciškaus Skorinos gimnazija), 1996 m. Vilniuje įkurta Žydų vidurinė mokykla (dabar VšĮ Menachemo gimnazija).

Per pastaruosius du dešimtmečius Lietuvoje išplito šeštadieninės (sekmadieninės) tautinių mažumų mokyklos. Dabar (2021 m.) Lietuvoje veikia 46 šeštadieninės (sekmadieninės) mokyklos: keturios armėnų, trys baltarusių, viena estų, viena graikų, viena karaimų, dvi latvių, keturiolika lenkų, viena rumunų, keturios rusų, penkios totorių, keturios ukrainiečių, viena uzbekų, keturios vokiečių ir trys žydų. Šiose mokyklose mokosi iki 900 mokinių. Jie mokosi gimtosios kalbos, savo tautos istorijos, religijos, literatūros, muzikos bei kitų etninės kultūros dalykų. Tokia šeštadieninės (sekmadieninės) mokyklos programa skatina perteikti tautinės kultūros pagrindus bei puoselėti ir saugoti tautinį savitumą.

Tautinių mažumų švietimo reglamentavimas Lietuvos Respublikoje

- ***Tautinių mažumų švietimas reglamentuojamas Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu, kitais Lietuvos Respublikos įstatymais ir poįstatyminiais teisės aktais.***
- ***Tautinių mažumų mokyklų veiklą reguliuoja ir tarptautiniai teisės aktai – Europos Tarybos konvencijos bei Lietuvos ir kitų valstybių dvišalės sutartys.***

Lietuvos gyventojų skaičius per pastaruosius trejus metus (nuo 2018 m., kai atlikta Lietuvos tautinių mažumų švietimo būklės analizė) neženkliai pakito. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2021 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 2 795 680 asmenų. Lietuviai sudarė 85,5 proc. (nuo 2018 m. sumažėjo 1,3 proc. punkto), tuo tarpu kitų tautybių – 14,5 proc., palyginti su bendru nuolatinių gyventojų skaičiumi. Gausiausios tautinės mažumos yra lenkai (5,7 proc.) ir rusai (4,5 proc.). Per pastarąjį trejų metų laikotarpį išaugo baltarusių (nuo 1,4 iki 1,9 proc.) ir ukrainiečių (nuo 0,7 iki 1,4 proc.) skaičius, o žydų, latvių, vokiečių, totorių ir romų tautybių gyventojų procentinė dalis liko nepakitusi.

1.4 pav. Lietuvos gyventojų pasiskirstymas pagal tautybę 2021 m. (dalis, proc.)

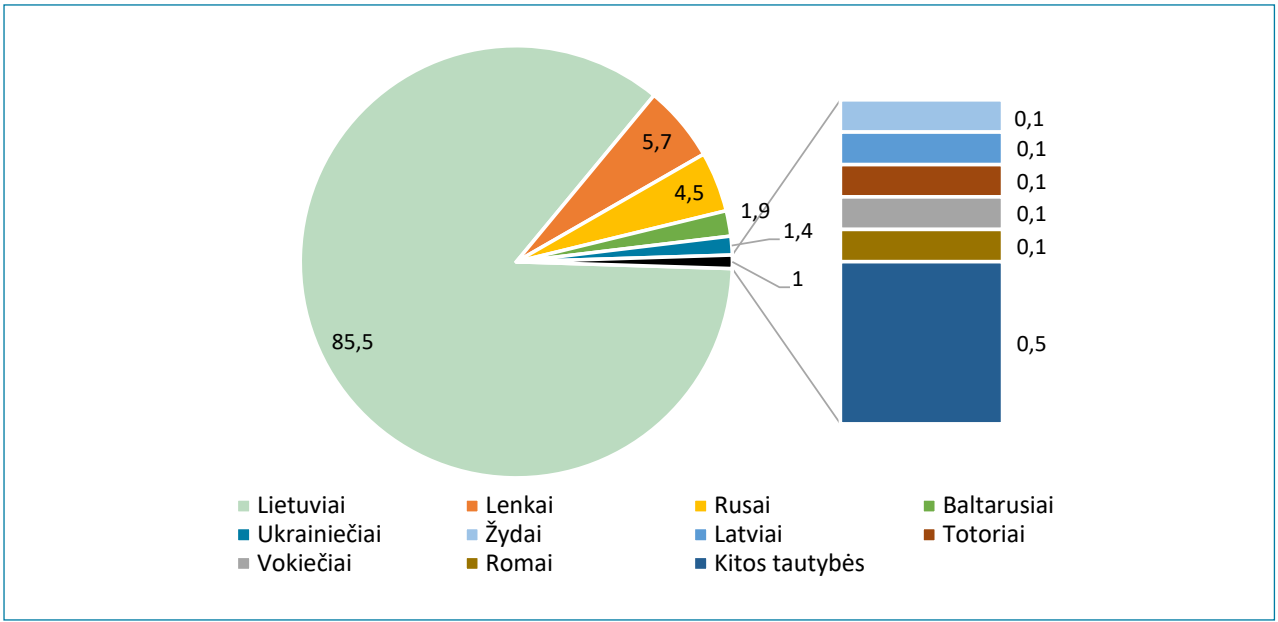

Duomenų šaltinis: *LSD*

Tautinių mažumų švietimo sritis reglamentuojama nacionalinėje teisėje – Lietuvos Respublikos įstatymais ir poįstatyminiais teisės aktais, taip pat tarptautiniais teisės aktais ir plėtojama, atsižvelgiant į tarptautinių organizacijų ataskaitas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnis įtvirtina nuostatą, kad visi asmenys lygūs ir žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu. 37 straipsnis nustato, kad piliečiai, priklausantys tautinėms bendrijoms, turi teisę puoselėti savo

kalbą, kultūrą ir papročius, o 45 straipsnis nustato, kad piliečių tautinės bendrijos savo tautinės kultūros reikalus, švietimą, labdarą, savitarpio pagalbą tvarko savarankiškai.

Iki 2010 m. tautinių mažumų teisės ir laisvės (įskaitant ir švietimą), buvo reglamentuojamos dar 1989 m. priimtame ir 1991 m. papildytame ir pakeistame *Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatyme*. Šiuo metu tautinių mažumų švietimas reglamentuojamas *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu*, kuriame nuostatos dėl tautinių mažumų švietimo išdėstytos keliuose straipsniuose.

1.5 pav. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (galioja 2021 m. rugsėjo 1 d.–2021 m. gruodžio 31 d.) 28 ir 30 straipsnių ištraukos

28 straipsnis. Švietimo teikėjų tinklas

7. Vietovėse, kuriose tradiciškai gausiai gyvena tautinė mažuma, jeigu bendruomenė prašo, savivaldybė laiduoja mokymąsi tautinės mažumos kalba arba tautinės mažumos kalbos.

30 straipsnis. Teisė mokytis valstybine ir gimtąja kalba

1. Kiekvienam Lietuvos Respublikos piliečiui ir užsieniečiui, turinčiam teisę nuolat ar laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje, garantuojamas mokymas valstybine kalba ir valstybinės kalbos mokymasis.

2. Bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo mokyklos tautinėms mažumoms priklausantiems mokiniams sudaro sąlygas puoselėti tautinį, etninį ir kalbinį identitetą, mokytis gimtosios kalbos, istorijos ir kultūros. Bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo mokykloje, kurios nuostatuose (įstatuose), atsižvelgiant į tėvų (globėjų, rūpintojų) ir mokinių pageidavimą, įteisintas mokymas tautinės mažumos kalbos arba mokymas tautinės mažumos kalba, ugdymo procesas gali būti vykdomas arba kai kurie dalykai mokomi tautinės mažumos kalba. Šiose mokyklose lietuvių kalbos dalykas yra sudėtinė ugdymo programos dalis ir jos mokymui skiriama ne mažiau laiko kaip gimtosios kalbos mokymui. Tokiose mokyklose:

1) ikimokyklinio ugdymo ir priešmokyklinio ugdymo programose ne mažiau kaip po 5 valandas per savaitę skiriama ugdymui lietuvių kalba;

2) pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programos vykdomos dvikalbio ugdymo būdu: tautinės mažumos kalba ir lietuvių kalba. Lietuvių kalba pradinio ugdymo programoje mokoma integruotai, o pagrindinio ir vidurinio ugdymo programoje – per tas pamokas, kai einamos ugdymo programos temos iš Lietuvos istorijos ir geografijos, pasaulio pažinimo, mokoma pilietiškumo pagrindų;

3) tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidavimu kitų pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programos dalykų mokoma lietuvių kalba.

7. Visos bendrąjį ugdymą teikiančios mokyklos turi užtikrinti valstybinės kalbos mokėjimą pagal švietimo ir mokslo ministro patvirtintas bendrąsias programas.

Duomenų šaltinis: *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (galioja 2021 m. rugsėjo 1 d.–2021 m. gruodžio 31 d.). Prieiga internete: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.395105*

Tautinių mažumų švietimo nuostatos taip pat yra reglamentuotos ir kitais teisės aktais: *Tautinių mažumų švietimo nuostatuose, Šeštadieninės ir sekmadieninės tautinių mažumų mokyklos sampratoje, Lietuvos lenkų tautinės mažumos švietimo raidos strategijoje.*

Siekiant sudaryti sąlygas tautinių mažumų vaikams iki mokyklos lankymo pradžios geriau išmokti valstybinę lietuvių kalbą, 2020 m. lapkričio 5 d. pakeistas *Švietimo įstatymo* 30 straipsnio 2 dalies 1 punktas ir išdėstytas taip: „1) ikimokyklinio ugdymo ir priešmokyklinio ugdymo programose ne mažiau kaip po 5 valandas per savaitę skiriama ugdymui lietuvių kalba;". Šios Švietimo įstatymo nuostatos įsigaliojo 2021 m. rugsėjo 1 d.

Ikimokyklinio amžiaus vaikams iki šiol tokia nuostata nebuvo taikoma, o priešmokyklinėms grupėms pridėta dar 1 valanda prie anksčiau skiriamų 4 valandų. Ši nuostata jau anksčiau įteisinta ir *Švietimo įstatyme*.

Lenkų tautinės mažumos švietimas plėtojamas Lietuvos ir Lenkijos dvišalėmis sutartimis: *Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lenkijos Respublikos Vyriausybės sutartimi dėl bendradarbiavimo kultūros, švietimo ir mokslo srityse* (2000), Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro bei Lenkijos Respublikos nacionalinio švietimo ministro 2019 m. lapkričio 20 d. pasirašyta *Deklaracija dėl lenkų tautinės mažumos Lietuvos Respublikoje ir lietuvių tautinės mažumos Lenkijos Respublikoje švietimo*. Pasirašytai deklaracijai įgyvendinti numatytas lenkų tautinės mažumos Lietuvoje ir lietuvių tautinės mažumos Lenkijoje švietimo įgyvendinimo planas.

1.6 pav. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lenkijos Respublikos Vyriausybės sutartis dėl bendradarbiavimo kultūros, švietimo ir mokslo srityse (2000) (ištrauka)

9 straipsnis

Susitariančios Šalys sudarys sąlygas asmenų, priklausančių lietuvių tautinei mažumai Lenkijos Respublikoje, ir asmenų, priklausančių lenkų tautinei mažumai Lietuvos Respublikoje, tautiniam, religiniam ir kalbiniam identitetui išlaikyti, plėtoti ir išreikšti.

Tuo tikslu kiekviena iš Susitariančių Šalių savo valstybės teritorijoje rems tautinių mažumų švietimo, kultūros institucijų bei visuomeninių organizacijų veiklą, taip pat prisidės prie šių asmenų kultūrinių ryšių su tautiečiais, gyvenančiais kitos Šalies valstybės teritorijoje, išlaikymo.

Susitariančios Šalys, kiekviena savo valstybės teritorijoje užtikrins galimybę aukščiau išvardytiems asmenims naudotis žiniasklaidos priemonėmis, taip pat savanoriškumo pagrindais mokytis gimtąja kalba ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, pradinėse ir vidurinėse bendrojo lavinimo mokyklose.

Susitariančios Šalys užtikrins mokytojų kadrų tautinių mažumų mokykloms rengimą ir jų kvalifikacijos kėlimą, kitos šalies nukreiptų mokytojų įdarbinimą mažumų mokyklose, galimybę plėsti gimtosios kalbos, istorijos, geografijos ir gimtosios kultūros žinias bei kelti šių dalykų dėstymo lygį.

Šalys bendradarbiaus rengiant lietuvių kalbos ir literatūros, Lietuvos istorijos, geografijos programas bei vadovėlius Lenkijos pagrindinėms ir vidurinėms mokykloms lietuvių dėstomąja kalba, taip pat lenkų kalbos ir literatūros, Lenkijos istorijos ir geografijos mokymo programas bei vadovėlius Lietuvos pagrindinėms ir vidurinėms mokykloms lenkų dėstomąja kalba.

Duomenų šaltinis: *Lietuvos Respublikos Seimas (žr. https://e-seimas.lrs.lt)*

Lietuvoje tautinių mažumų švietimo apsauga grindžiama Europos Tarybos priimta *Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija* (1995, Lietuva ratifikavo 2000) ir *Hagos rekomendacijomis dėl tautinių mažumų švietimo teisių* (1996), kurios detalizavo Europos Tarybos 1995 m. priimtą konvenciją. 2019 m. kovo 27 d. patvirtinta *Europos Tarybos Ministrų komiteto rezoliucija ir rekomendacijos dėl tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje*.

Pastarajame dokumente apžvelgti Lietuvos valstybės institucijų nuveikti darbai tautinių mažumų apsaugos srityje. Taip pat pateiktos įvairios rekomendacijos, iš kurių keleto tikslas – gerinti tautinių mažumų švietimą. Lietuvos

valdžios institucijos raginamos skatinti kultūrų tarpusavio supratimą ir ryšius tarp vaikų, priklausančių mažumoms ir daugumai. Raginama užtikrinti, kad vaikų teisės mokytis tautinių mažumų kalbomis nebūtų ribojamos, rekomenduojama suformuoti nacionalinę tautinių mažumų kalbų mokymo specialistų tarybą, kuri galėtų konsultuoti tokiais klausimais, kaip mokymo metodai, pasiekimų vertinimas ir naujų mokymo ir mokymosi priemonių rengimas, ugdymo programos pritaikymas ir kt. Valdžios institucijos taip pat raginamos sustiprinti paramą neformaliajam švietimui lietuvių kalba, pritaikyti mokymo ir mokymosi būdus ir priemones, ypač pradinėse mokyklose, vaikams, kuriems lietuvių kalba yra antroji ar trečioji. Siūloma apsvarstyti galimybę užtikrinti, kad tautinių mažumų kalbų egzaminų rezultatai būtų įtraukti į baigiamąjį pažymį, kuris yra lemiamas stojant į universitetą.

2. Prieinamumas

Tautinių mažumų ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklų skaičiaus kaita

- *Tautinių mažumų ikimokyklinis ugdymas įgyvendinamas 8 savivaldybėse, o tautinių mažumų bendrasis ugdymas – 9 savivaldybėse.*
- *Mokyklų, vykdančių ugdymą tautinių mažumų kalbomis, tinklas išlieka tankiausias Pietryčių Lietuvoje.*
- *Mažėjant mokinių skaičiui, sparčiau mažėja pagrindinės mokyklos tipo ir kaimo vietovėje esančios mokyklos tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis.*

Pietryčių Lietuvoje, kur gyvena gausiausios rusų ir lenkų tautinių mažumų grupės, išlieka tankiausias ikimokyklinio ugdymo ir bendrojo ugdymo mokyklų tinklas (2.1 pav.).

2.1 pav. Ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklų, kuriose mokymas vykdomas tautinių mažumų mokomąja kalba (arba keliomis kalbomis), tinklas 2021 m.

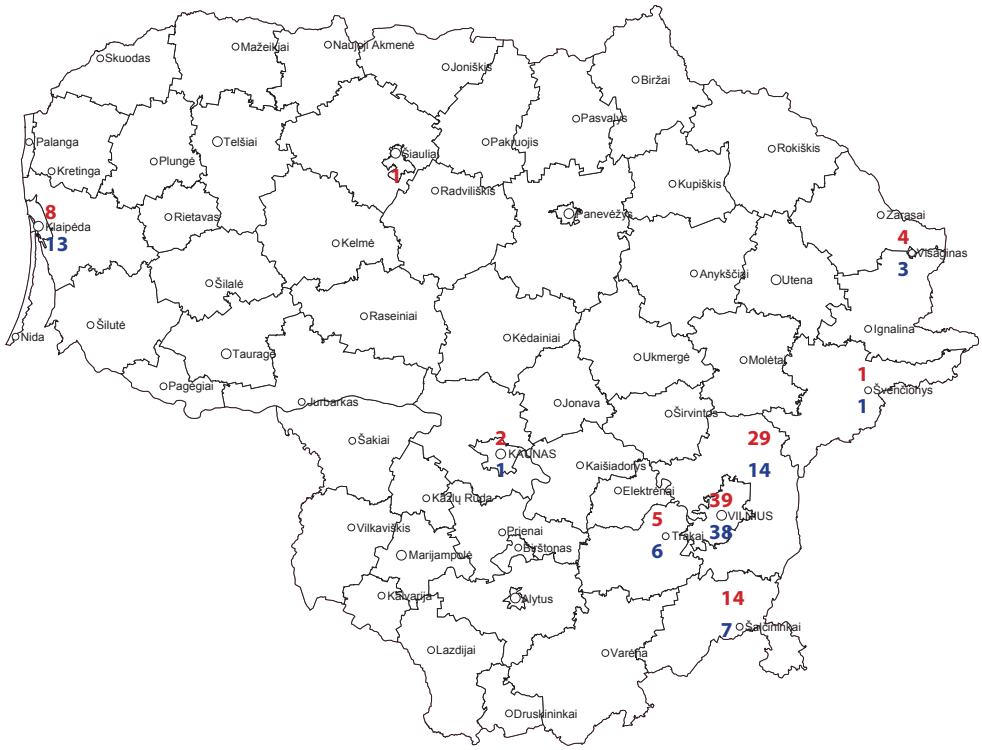

Pastaba.
Ikimokyklinio ugdymo mokyklos pažymėtos **mėlyna spalva**;
bendrojo ugdymo mokyklos pažymėtos **raudona spalva**.

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

2020–2021 m. m. aštuoniose savivaldybėse veikė 82 ikimokyklinio ugdymo mokyklos tautinių mažumų kalbomis (2.1 lentelė). Nuo 2018 m. šis skaičius sumažėjo šešiomis ikimokyklinio ugdymo mokyklomis. Po vieną mokyklą sumažėjo Šalčininkų rajono ir Švenčionių rajono savivaldybėse. O Vilniaus rajone sumažėjo keturiomis mokyklomis lietuvių ir lenkų kalbomis.

Kaip ir ankstesniais metais, taip ir 2020-aisiais išlieka tendencija ikimokyklinį ugdymą organizuoti keliomis kalbomis. Tuo būdu ne tik sudaromos sąlygos rinktis mokyklą pagal norimą mokomąją kalbą, bet ir užtikrinti vaikų ugdymą arčiausiai namų esančioje įstaigoje.

2.1 lentelė. Ikimokyklinio ugdymo mokyklų pasiskirstymas pagal mokomąsias kalbas savivaldybėse 2020–2021 m. m.

	Rusų kalba	Lenkų kalba	Keliomis kalbomis				Iš viso
			Lietuvių ir rusų kalbomis	Lietuvių ir lenkų kalbomis	Rusų ir lenkų kalbomis	Lietuvių, rusų ir lenkų kalbomis	
Kauno mieste	-	-	1	-	-	-	1
Klaipėdos mieste	4	-	8	-	-	-	12
Šalčininkų rajone	-	3	-	5	-	-	8
Švenčionių rajone	-	-	1	-	-	-	1
Trakų rajone	-	-	-	5	-	1	6
Vilniaus mieste	4	1	11	2	5	14	37
Vilniaus rajone	-	3	-	9	-	2	14
Visagino savivaldybėje	3	-	-	-	-	-	3
Iš viso	10	6	23	21	5	18	82

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Bendrojo ugdymo mokyklų tautinių mažumų kalbomis tinklas nuo 2018 m. iš principo nepakito – mokyklų skaičius sumažėjo tik dviem mokyklomis. Atskirose savivaldybėse neženkliai kito bendras tautinių mažumų mokyklų skaičius, pvz. Vilniaus miesto savivaldybėje viena mokykla daugiau, tačiau neliko vienintelės mokyklos Širvintų rajono savivaldybėje. Dviem mokyklomis sumažėjo Šalčininkų rajono savivaldybės tautinių mažumų mokyklų tinklas. Apskritai, mokymas tautinių mažumų kalbomis 2020–2021 m. m. vyko devynių savivaldybių 95 bendrojo ugdymo mokyklose (2.2 lentelė).

2.2 lentelė. Bendrojo ugdymo mokyklų pasiskirstymas pagal mokomąsias kalbas savivaldybėse 2020–2021 m. m.

	Rusų kalba	Lenkų kalba	Keliomis kalbomis				Baltarusių kalba
			Lietuvių ir rusų kalbomis	Lietuvių ir lenkų kalbomis	Rusų ir lenkų kalbomis	Lietuvių, rusų ir lenkų kalbomis	
	Vilniaus mieste						
Pradinės	5	3	-	-	0	-	-
Progimnazijos	1	1	-	-	-	-	-
Pagrindinės	4	-	1	-	2	2	-

	Rusų kalba	Lenkų kalba	Keliomis kalbomis				Baltarusių kalba
			Lietuvių ir rusų kalbomis	Lietuvių ir lenkų kalbomis	Rusų ir lenkų kalbomis	Lietuvių, rusų ir lenkų kalbomis	
Gimnazijos	5	5	1	-	2	0	1
	Vilniaus rajone						
Pradinės	-	1	-	1	-	-	-
Pagrindinės	-	9	-	1	-	-	-
Gimnazijos	1	11	-	3	2	1	-
	Šalčininkų rajone						
Progimnazijos	0	-	-	-	-	-	-
Pagrindinės	1	3	-	-	-	-	-
Gimnazijos	1	8	-	-	-	-	-
	Trakų rajone						
Pagrindinės	-	1	-	-	-	-	-
Gimnazijos	1	3	-	-	-	-	-
	Visagino savivaldybėje						
Progimnazijos	2	-	-	-	-	-	-
Gimnazijos	-	-	2	-	-	-	-
	Klaipėdos mieste						
Progimnazijos	4	-	-	-	-	-	-
Pagrindinės	-	-	1	-	-	-	-
Gimnazijos	2	-	-	-	-	-	-
	Kauno mieste						
Gimnazijos	-	-	1	-	-	-	-
	Šiaulių mieste						
Gimnazijos	0	-	1	-	-	-	-
	Švenčionių rajone						
Gimnazijos	-	-	-	-	1	-	-
Iš viso	27	45	7	5	7	3	1

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Pagal mokyklų tipus, tautinių mažumų ugdymas vyksta: 10 pradinių mokyklų, 8 progimnazijose, 25 pagrindinėse mokyklose, 52 gimnazijose. Nuo 2018 m. iki 2020 m. neliko 6 pagrindinių mokyklų, bet atidaryta po vieną pradinę mokyklą, progimnaziją, gimnaziją. Tai patvirtina bendrą šalies švietimo įstaigų tinklo kaitos tendenciją – kitų mokyklų tipų gausėjimas vyksta palaipsniui mažėjant pagrindinės mokyklos tipui.

Tik vienoje Vilniaus miesto savivaldybėje yra visas komplektas mokyklų pagal tipus: pradinė mokykla, progimnazija, pagrindinė mokykla, gimnazija. Trijose savivaldybėse (Kauno miesto, Šiaulių miesto, Švenčionių rajono) yra tik vienas mokyklos tipas – ilgoji gimnazija, kurioje vykdomos pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programos.

Švietimo įstaigų tautinių mažumų kalbomis skaičiaus tendencija išlieka tokia kaip ir ankstesniaisiais 2018 metais. Daugiausiai (45) mokyklų, kuriose mokoma lenkų kalba. Gausu ir švietimo įstaigų rusų mokomąja kalba – 27. Keliomis (lietuvių ir rusų, lietuvių ir lenkų, rusų ir lenkų, lietuvių, rusų ir lenkų) kalbomis organizuojamo institucinio ugdymo tinklas išlieka stabilus.

Mokinių skaičiaus kaita pagal ugdymo programas

- ***2018–2021 m. bendras tautinių mažumų mokinių skaičius didėjo 3,3 proc. punkto.***
- ***2020–2021 m. mokinių, besimokančių gimnazijose rusų mokomąja kalba, skaičius didėjo 7,8 proc. punkto.***
- ***Pagal mokyklos tipą, gausiausiai 2018–2021 m. besimokančiųjų lenkų, rusų ir keliomis tautinių mažumų kalbomis yra gimnazijose ir ikimokyklinio ugdymo mokyklose.***

2021–2022 mokslo metais tautinių mažumų kalbomis mokėsi 47 438 tūkstančiai ikimokyklinio, priešmokyklinio ir bendrojo ugdymo mokinių. Daugiau nei 21 tūkstantis mokinių mokosi mokyklose keliomis mokomosiomis kalbomis (lietuvių ir rusų, lietuvių ir lenkų, rusų ir lenkų, lietuvių, rusų ir lenkų). Antroji didelė mokinių dalis – daugiau kaip 14 tūkstančių – mokosi rusų mokomąja kalba bendrojo ugdymo mokyklose. Skaitlinga ir lenkų tautinės mažumos grupei priklausančių mokinių dalis – daugiau nei 10 tūkstančių mokinių. Baltarusių mokomąja kalba mokėsi 288 mokiniai. Lietuvoje nuo 2018 m. iki 2021 m. bendras mokinių skaičius padidėjo beveik 2 proc. punktais (2.2 pav.). Tuo pačiu metu bendras tautinių mažumų mokinių skaičius didėjo 3,3 proc. Mokinių, besimokančių rusų mokomąja kalba, padaugėjo – 7,8 proc. punkto, keliomis mokomosiomis kalbomis mokyklą lankančių mokinių skaičius padidėjo 2,4 proc. punkto. Išimtis – lenkų kalba besimokančių mokinių skaičius, kuris sumažėjo 1,4 proc. punkto.

2.2 pav. Tautinių mažumų kalbomis besimokančių mokinių skaičiaus kaita 2018–2021 m.

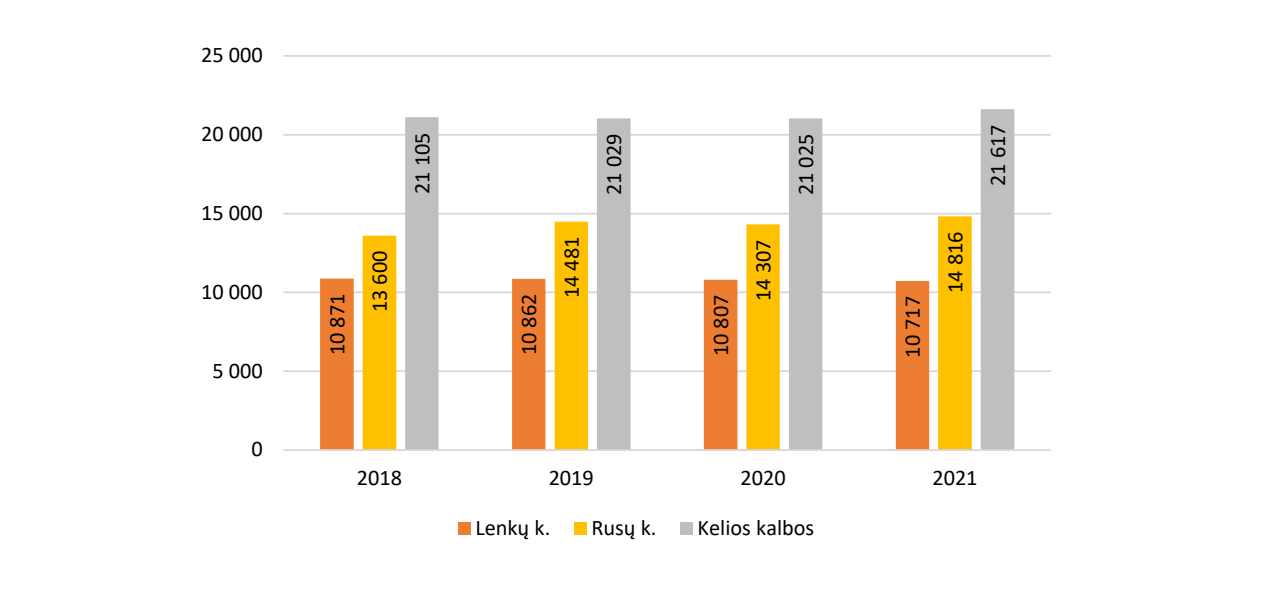

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Nuo 2018 m. šešiose savivaldybėse (Kauno miesto, Klaipėdos rajono, Mažeikių rajono, Panevėžio miesto, Širvintų rajono, Švenčionių rajono) nėra vaikų ir mokinių, besimokančiųjų tautinių mažumų kalbomis ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklose.

2.3 lentelė. Tautinių mažumų kalbomis besimokančių vaikų skaičiaus pasiskirstymas pagal mokyklų tipus 2018–2021 m.

Kalbos	Metai / Mokyklos tipas	2018	2019	2020	2021
Lenkų kalba	Ikimokyklinio ugdymo mokykla	513	508	495	489
	Pradinė mokykla	1 142	1 130	1 133	1 104
	Pagrindinė mokykla	1 592	1 179	994	940
	Progimnazija	1 016	1 038	1 068	1 048
	Gimnazija	6 608	7 007	7 117	7 136
Rusų kalba	Ikimokyklinio ugdymo mokykla	1 357	1 631	1 267	1 159
	Pradinė mokykla	1 446	1 424	1 379	1 356
	Pagrindinė mokykla	3 291	2 372	2 454	2 656
	Progimnazija	3 146	3 869	3 886	3 874
	Gimnazija	4 360	5 455	5 321	5 771
Kelios kalbos	Ikimokyklinio ugdymo mokykla	11 211	11 151	10 854	11 207
	Pradinė mokykla	237	225	216	365
	Pagrindinė mokykla	1 742	1 703	1 871	1 955
	Profesinio mokymo mokykla	181	188	101	144
	Gimnazija	7 734	7 758	7 983	7 946

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Tiek lenkų, tiek rusų mokomosiomis kalbomis pagal ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programas besimokančių vaikų ir mokinių skaičius nuo 2018 m. iki 2021 m. sumažėjo vidutiniškai 9,5 proc. punkto. Daugiausiai vaikų ugdosi keliomis kalbomis ugdymą organizuojančiose ikimokyklinio ugdymo mokyklose. Pradinėse mokyklose 2018–2021 m. sumažėjo mokinių skaičius lenkų mokomąja kalba – 3,4 proc., rusų – 6,2 proc. Tuo tarpu keliomis kalbomis ugdymą organizuojančiose pradinėse mokyklose jų padaugėjo. Progimnazijose mokinių skaičius išaugo – lenkų mokomąja kalba – 3,1 proc., rusų – 18,8 proc. Gausiausia mokinių yra visų tautinių mažumų (pagal mokomąsias kalbas) gimnazijose. Nuo 2018 m. iki 2021 m. didžiausias mokinių skaičiaus augimas užfiksuotas gimnazijose rusų mokomąja kalba – 24,4 proc., lenkų – 7,4 proc., keliomis kalbomis – 2,7 proc.

Neformaliojo vaikų švietimo tendencijos

- ***Bendras dalyvavimo NVŠ pakilimas pasiektas 2019 m.***
- ***2021 m. šalyje, nepaisant FŠPU arba NVŠ mokyklų skaičiaus mažėjimo, mokinių dalyvavimo neformaliajame vaikų švietime mastas išaugo, tačiau tautinių mažumų mokinių dalyvavimas neformaliajame vaikų švietime sumažėjo.***
- ***Platesnes galimybes rinktis neformalųjį švietimą savo mokyklose turi mokiniai, besimokantys mokyklose, kuriose ugdymas organizuojamas keliomis kalbomis.***

NVŠ skirtas tenkinti mokinių pažinimo poreikius, ugdyti jų saviraišką. Švietimo įstatymas numato galimybę NVŠ organizuoti gimtąja kalba. Neformaliojo švietimo mokyklos tautinėms mažumoms priklausantiems mokiniams sudaro sąlygas puoselėti tautinį, etninį ir kalbinį identitetą, mokytis gimtosios kalbos, istorijos ir kultūros. Neformaliojo švietimo mokykloje, kurios nuostatuose (įstatuose), atsižvelgiant į tėvų (globėjų, rūpintojų) ir mokinių pageidavimą, įteisintas mokymas(is) tautinės mažumos kalbos arba mokymas(is) tautinės mažumos kalba, ugdymo procesas gali būti vykdomas arba kai kurie dalykai mokomi tautinės mažumos kalba. Mokyklos, sudarydamos sąlygas pagal NVŠ programas mokytis tautinių mažumų kalba, sudaro palankias sąlygas tautinėms mažumoms integruotis į šalies gyvenimą, edukacinę, kultūrinę ar kitą veiklą.

2021 m. šalyje veikė 24 įvairios FŠPU arba NVŠ mokyklos, teikiančios ugdymą tautinių mažumų gimtosiomis kalbomis. Jas lankė 7 392 mokiniai (2.4 lentelė). Šios mokyklos išsidėsčiusios keturiose savivaldybėse: Vilniaus mieste – 14, Vilniaus rajone – 3, Šalčininkų rajone – 4, Visagine – 3.

2.4 lentelė. Tautinių mažumų kalbomis ugdymą teikiančių NVŠ ir FŠPU mokyklų (ir mokinių) skaičiaus kaita 2018–2021 m.

	Mokyklų skaičius	Lenkų kalba	Rusų kalba	Lietuvių ir lenkų kalba	Lietuvių ir rusų kalba	Lietuvių, rusų ir lenkų kalba	Mokinių skaičius
2018	25	-	-	2	11	12	8 198
2019	29	-	-	2	15	12	10 439
2020	26	-	-	2	12	12	7 443
2021	24	-	-	2	11	11	7 392

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Lentelėje pateikiami oficialūs ŠVIS duomenys. Kaip ir bendrojo ugdymo mokyklų reorganizavimo atveju, taip ir FŠPU arba NVŠ organizavimo galimybės lieka steigiant mokyklų skyrius (filialus), kurie neįtraukiami į registrus kaip savarankiški vienetai. Kita vertus, sąsaja tarp mokyklų ir jas lankančių mokinių skaičiaus rodo tam tikras tendencijas. Žvelgiant į laikotarpį tarp 2018 ir 2021 metų, galima daryti išvadą dėl besiskiriančių visos šalies ir tautinių mažumų mokinių dalyvavimo NVŠ tendencijų: šalyje mokinių, dalyvaujančių NVŠ skaičius per šį laikotarpį sumažėjo 2 proc., o tautinių mažumų mokinių – 10 proc. Dar ryškesnį skirtumą matytume lygindami paskutiniuosius metus. Nuo 2020 iki 2021 metų šalies mokinių dalyvavimas NVŠ kiek išaugo (1 proc.), o tautinių mažumų mokinių – kiek sumažėjo (– 0,7 proc.). Tačiau šiems pokyčiams įtaką gali daryti ir pandemijos situacija šalyje.

Nuo 2015 m. užfiksuota dalyvavimo pagal NVŠ ir FŠPU tendencija išlieka ir pastaraisiais metais. Daugiausiai NŠV ir FŠPU dalyvauja pradinio ugdymo programų mokiniai, kiek mažiau – pagrindinio, mažiausiai – vidurinio ugdymo mokiniai (2.5 lentelė). Tai bendra šalies tendencija, būdinga ir mokyklas lietuvių kalba lankančių mokinių dalyvavimui NVŠ ir FŠPU programose.

2.5 lentelė. Tautinių mažumų kalbomis skirtingose bendrojo ugdymo programose besimokančių mokinių, dalyvavusių NVŠ programose, kaita (dalis, proc.) 2018–2021 m.

Metai	Pradinis ugdymas			Pagrindinis ugdymas			Vidurinis ugdymas		
	Lenkų kalba	Rusų kalba	Baltarusių kalba	Lenkų kalba	Rusų kalba	Baltarusių kalba	Lenkų kalba	Rusų kalba	Baltarusių kalba
2018	↓ 46,3	↓ 52,7	↓ 57,3	↓ 39,3	↓ 43,3	↓ 59,5	↓ 23,0	↓ 18,7	↓ 35,7
2019	45,7	52,2	52,6	↑ 43,6	44,5	57,8	↑ 27,4	↑ 24,0	↑ 51,5
2020	39,9	44,3	50,0	↓ 38,5	41,3	↑ 63,4	↓ 25,8	23,8	↓ 50,0
2021	38,2	39,9	↑ 52,9	37,2	36,3	↓ 41,7	25,3	19,3	↑ 53,3

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Švietimą reglamentuojančiuose teisės aktuose numatyta, kad pagal ugdymo planą kiekvienai mokyklai skiriama lėšų apmokėti ir neformalųjį vaikų švietimą, vykdomą mokyklose. Klasės komplektui galima skirti dvi valandas per savaitę. Turima statistika rodo, kad ne visi mokiniai lanko NVŠ užsiėmimus mokyklose. Visose mokyklose tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis daugiausiai neformaliojo švietimo užsiėmimų lanko pradinio ugdymo pakopos mokiniai (2.6 lentelė).

2.6 lentelė. Mokinių, bendrojo ugdymo mokyklose dalyvaujančių NVŠ programose (pagal mokomąsias kalbas), dalis (proc.)

Tautinių mažumų mokomoji kalba	Bendrojo ugdymo mokyklos tipas	2018	2019	2020
Lenkų kalba	Pradinis ugdymas	19,8%	68,7%	48,2%
	Pagrindinis ugdymas	16,9%	45,9%	36,6%
	Vidurinis ugdymas	11,2%	37,4%	28,6%
Rusų kalba	Pradinis ugdymas	29,5%	56,9%	39,7%
	Pagrindinis ugdymas	16,4%	32,9%	22,0%
	Vidurinis ugdymas	17,1%	29,9%	25,7%
Kelios kalbos	Pradinis ugdymas	24,2%	62,5%	53,9%
	Pagrindinis ugdymas	15,9%	46,1%	33,9%
	Vidurinis ugdymas	11,5%	32,8%	24,5%

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

FŠPU programoms lėšas savivaldybės gauna pagal mokinių skaičių. Jos, savivaldybių nustatyta tvarka, paskirstomos meno, muzikos, dailės ir sporto mokykloms, kad finansuotų FŠPU programas. Lėšos paprastai naudojamos įsigyti reikalingiausių ir brangių ugdymo priemonių: instrumentų, sporto inventoriaus ir pan. Tėvai (globėjai ir rūpintojai) šiose mokyklose moka mokestį už vaikų ugdymą. 2019 m. pasiektas mokinių dalyvavimo formaliojo švietimo papildančiame ugdyme pikas (2.3 pav.).

2.3 pav. Vaikų, dalyvaujančių formalųjį švietimą papildančiame ugdyme, dalies (proc.) kaita 2018–2021 m.

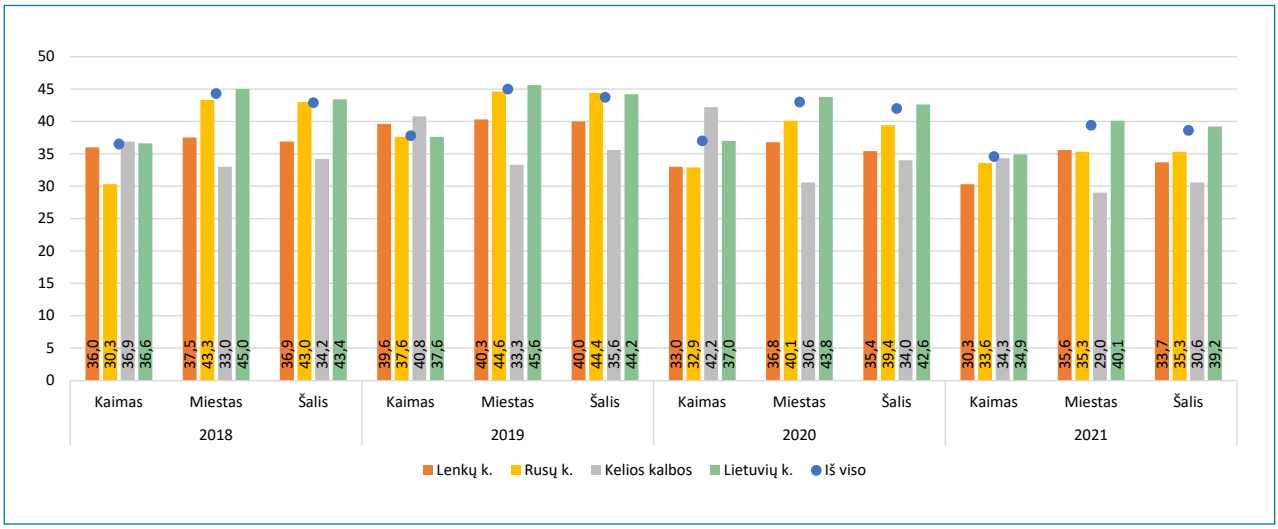

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Darytina prielaida, kad skirtumus tarp lenkų, rusų (ir lietuvių) kalbomis besimokančių mokinių dalyvavimo FŠPU lemia ir jų gyvenamoji vietovė. Kaime gyvenantiems vaikams sunkiau prieinamos FŠPU veiklos. Todėl stebimi skirtumai tarp kaimo mokyklas lankančių mokinių, besimokančių lenkų mokomąja kalba, ir miestuose susitelkusių rusų mokomąja kalba besimokančių mokinių.

Nors skirtumai ir neypatingai akivaizdūs, bet pastebima, kad visų bendrojo ugdymo programų lygmenų besimokančiųjų ir FŠPU dalyvaujančių mokinių dalis pastaraisiais metais krito ir nesiekia 2018 metų lygio. Tai gali būti susiję ir su šalyje kilusia pandemijos situacija.

Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymas bendrojo ugdymo mokyklose

- ***Bendrojo ugdymo mokyklose tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis integruotai besimokančių mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, dalis 2021 m. siekė 12,4 proc. nuo visų mokinių.***
- ***Didžiausia integruotai ugdomų specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų dalis yra priešmokyklinio ugdymo programoje (iki 43,5 proc.), o mažiausia – vidurinio ugdymo programoje (iki 2,5 proc.).***

Vienas iš svarbiausių siekių, keliamas Lietuvos mokykloms artimiausioje ateityje – įtraukiojo ugdymo organizavimas. Apie tai kalbama 2020 m. liepos 10 d. patvirtintame Švietimo įstatymo pakeitime, įtvirtinusiame įtrauktį, kaip vieną iš švietimo sistemos principų.

Tautinių mažumų bendrojo ugdymo mokyklose integruotai besimokančiųjų bendrosios paskirties klasėse mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, dalis nuo 2018 m. iki 2021 m. augo nuosekliai ir nuo 11,6 proc. pasiekė 12,4 proc. nuo visų mokinių.

2.4 pav. Bendrojo ugdymo mokyklose integruotai besimokančių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių dalies (proc.) kaita 2018–2021 m.

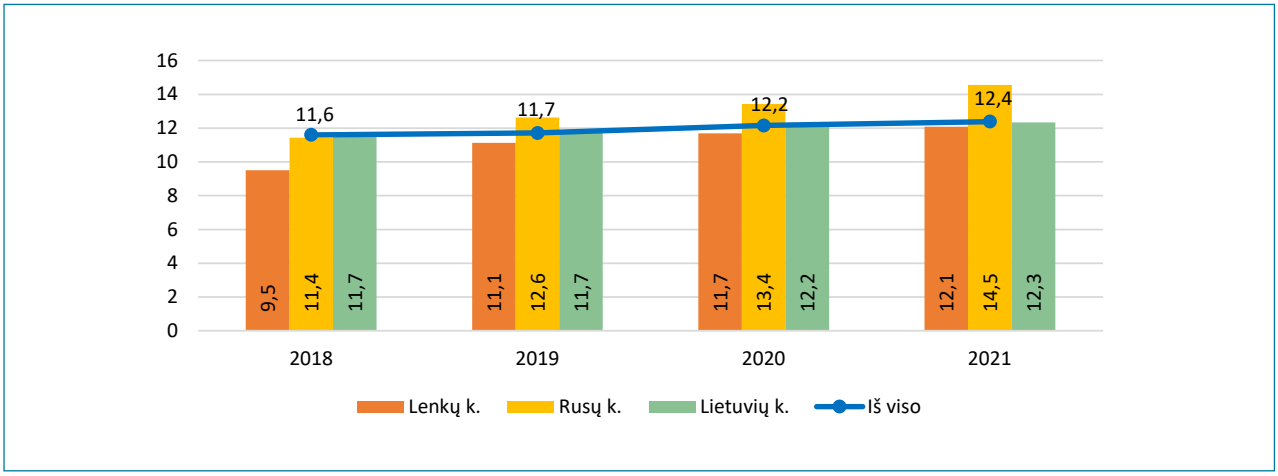

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Stebimas mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdomų integruotai, dalies augimas mokyklose rusų mokomąja kalba – 3,1 proc. punkto ir lenkų mokomąja kalba – 2,6 proc. punkto.

Vertinant integruotai besimokančiųjų specialiųjų ugdymo poreikių turinčių mokinių dalį pagal ugdymo programas, nustatyta, kad didžiausia dalis šių vaikų priklauso priešmokyklinio ugdymo (apie 43,5 proc.), o mažiausia – vidurinio ugdymo (apie 2,5 proc.) grupei (2.5 pav.). Tokios tendencijos išryškėja visose tautinių mažumų mokyklose.

2.5 pav. Bendrojo ugdymo mokyklose integruotai besimokančių mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, dalies (proc.) nuo visų mokinių kaita 2018–2021 m.

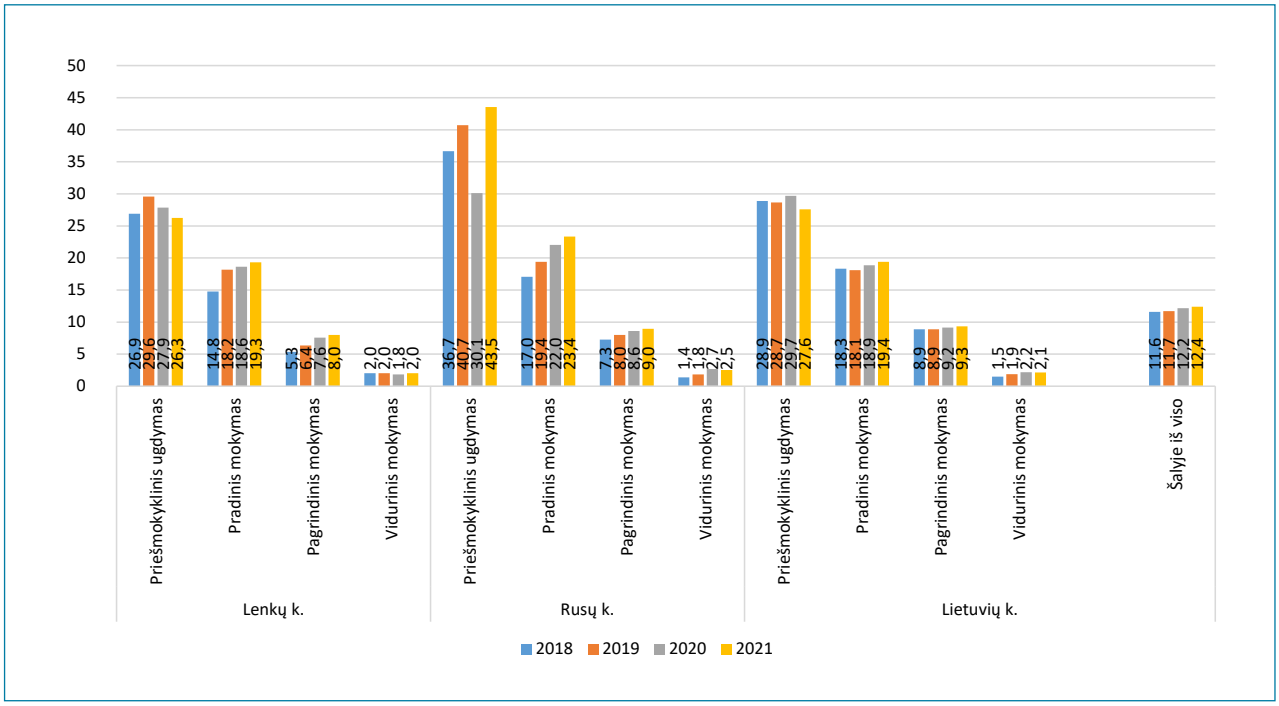

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Švietimo pagalbos teikimo mokiniams galimybės

- ***Švietimo pagalbos mokiniams teikimo galimybės palaipsniui gerėja visose tautinių mažumų mokyklose.***
- ***Tautinių mažumų mokyklose švietimo pagalbos galimybės skiriasi – mokyklos rusų mokomąja kalba turi daugiau švietimo pagalbą teikiančių specialistų nei vidutiniškai šalyje.***
- ***Bent vieną švietimo pagalbos mokiniui specialistą turinčių mokyklų dalis nuo 2018 m. nesikeičia: jį turi visos mokyklos rusų mokomąja kalba, 79 proc. tautinių mažumų mokyklų keliomis kalbomis ir 76 proc. mokyklų lenkų mokomąja kalba.***

Užtikrinant ugdymo prieinamumą ir kokybę visiems mokiniams – teikiama psichologinė, socialinė pedagoginė, specialioji pedagoginė ir specialioji pagalba.

Švietimo pagalbos specialistų veikla tiesiogiai paliečia mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, nors teikiamos švietimo pagalbos poveikis juntamas visoje mokyklos bendruomenėje. Nustatyta, kad vienam specialiąją pedagoginę pagalbą teikiančiam specialiajam pedagogui ir logopedui tenkančių mokinių skaičius skiriasi skirtingose mokyklose (2.6 pav.). Šalyje 2020 m. vidutiniškai vienam pedagoginę pagalbą teikiančiam specialistui, tai yra specialiajam pedagogui ar logopedui – tenka 42 specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai.

2.6 pav. Vienam specialiąją pedagoginę pagalbą teikiančiam specialistui (specialiajam pedagogui, logopedui) tenkančių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių skaičius 2018–2020 m.

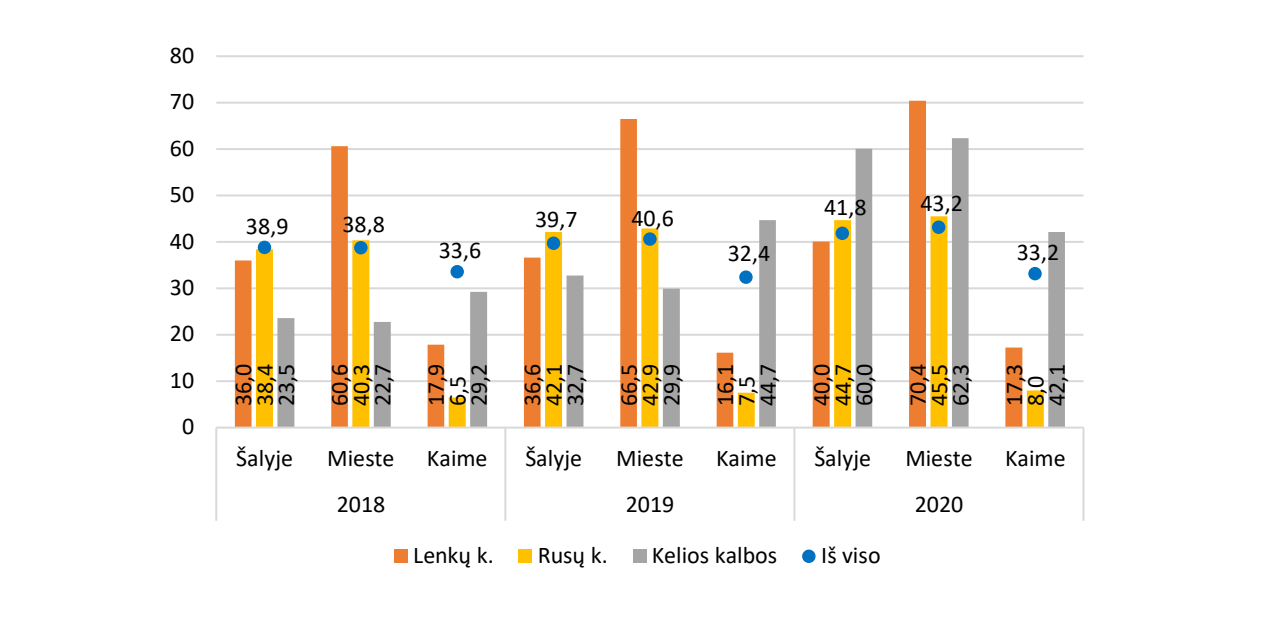

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

ŠVIS renkami ir kaupiami mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, tenkančių vienam specialiąją pagalbą teikiančiam specialistui, skaičius. Pagal registro duomenis, mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, tenkančių vienam specialiąją pagalbą teikiančiam specialistui, geriausia padėtis kaimo vietovėse, ten mokinių skaičius gerokai (daugiau nei 10 proc. punktų) mažesnis. Daugiausia (29,9 proc.) specialiųjų poreikių mokinių vienam specialiąją

pagalbą teikiančiam specialistui tenka keliomis kalbomis veikiančiose bendrojo ugdymo mokyklose, nepriklausomai nuo vietovės.

Švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose švietimo pagalba suprantama kaip specialistų, mokyklos darbuotojų vykdoma veikla, susijusi su mokinių socialinių bei pedagoginių poreikių tenkinimu, leidžianti padidinti vaiko ugdymo(si) kokybę, skatinanti švietimo veiksmingumą. *Švietimo pagalba* reikalinga visiems mokiniams, jų tėvams (globėjams, rūpintojams). Todėl svarbus mokinių ir švietimo pagalbos specialistų skaičiaus santykis. ŠVIS duomenimis, 100-ui mokinių vidutiniškai tenka 0,8 švietimo pagalbos specialisto.

2.7 pav. Švietimo pagalbos specialistų skaičiaus, tenkančio 100-ui mokinių, kaita 2018–2020 m.

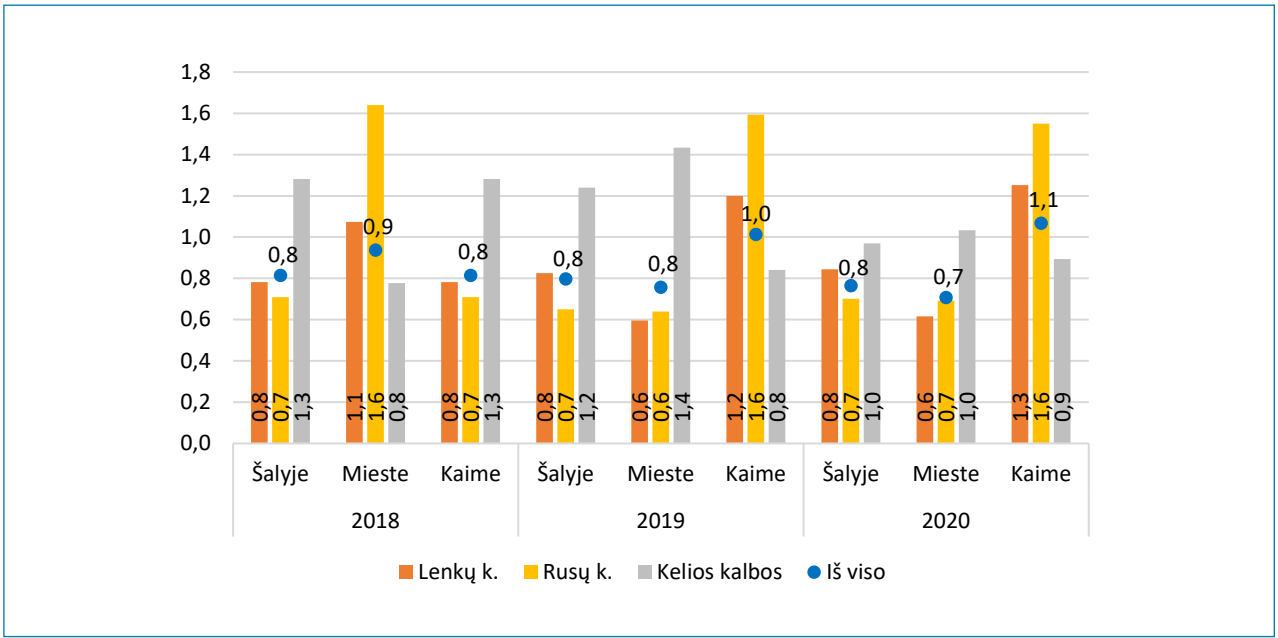

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Mokyklose lenkų mokomąja kalba 100-ui mokinių tenkančių švietimo pagalbos specialistų skaičius sutampa su šalies vidurkiu. Tačiau kaimo vietovėse švietimo pagalbos specialistų, tenkančių 100-ui mokinių skaičius yra kiek didesnis – tenka 1,1 švietimo pagalbos specialistas. 100-ui mokinių tenkančių švietimo pagalbos specialistų skaičius (didesnis nei šalies vidurkis) yra ir mokyklose rusų mokomąja kalba, veikiančiose kaimo vietovėse – jose jau dveji metai 100-ui mokinių tenka 1,6 švietimo pagalbos specialistas (2.7 pav.).

Šalyje 2020–2021 m. bent vieną švietimo pagalbos specialistą turi 91,7 proc. visų bendrojo ugdymo mokyklų, o tautinių mažumų mokyklose situacija svyruoja pagal mokomąsias kalbas. Geriausia padėtis mokyklose rusų mokomąja kalba, ten bent vieną švietimo pagalbos specialistą turi 96,3 proc. mokyklų, keliomis kalbomis ugdymą organizuojančiose mokyklose – 79,3 proc., mokyklose lenkų mokomąja kalba – 76,1 proc. Nustatyta, kad bent vieną švietimo pagalbos specialistą turinčių tautinių mažumų mokyklų mieste maždaug 4 proc. punktais daugiau nei kaime. Nepriklausomai nuo vietovės, visose mokyklose rusų mokomąja kalba yra bent vienas švietimo pagalbos mokiniui specialistas (2.8 pav.). Pastaraisiais metais ir keliomis mokomosiomis kalbomis mokančiose mokyklose visose kaimo vietovėse yra bent vienas švietimo pagalbos specialistas. Tuo tarpu lenkų mokomąja kalba mokančiose mokyklose bent vieną švietimo pagalbos specialistą turi tik mieste esančios mokyklos. Beveik 8 proc. šalies tautinių mažumų mokyklų neturi jokio pagalbos specialisto, jų trūksta trečdalyje kelių kalbų bei lenkų kalba veikiančiose kaimo mokyklose.

2.8 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų, kurios turi bent vieną švietimo pagalbos mokiniui specialistą, dalies (proc.) kaita 2018–2020 m.

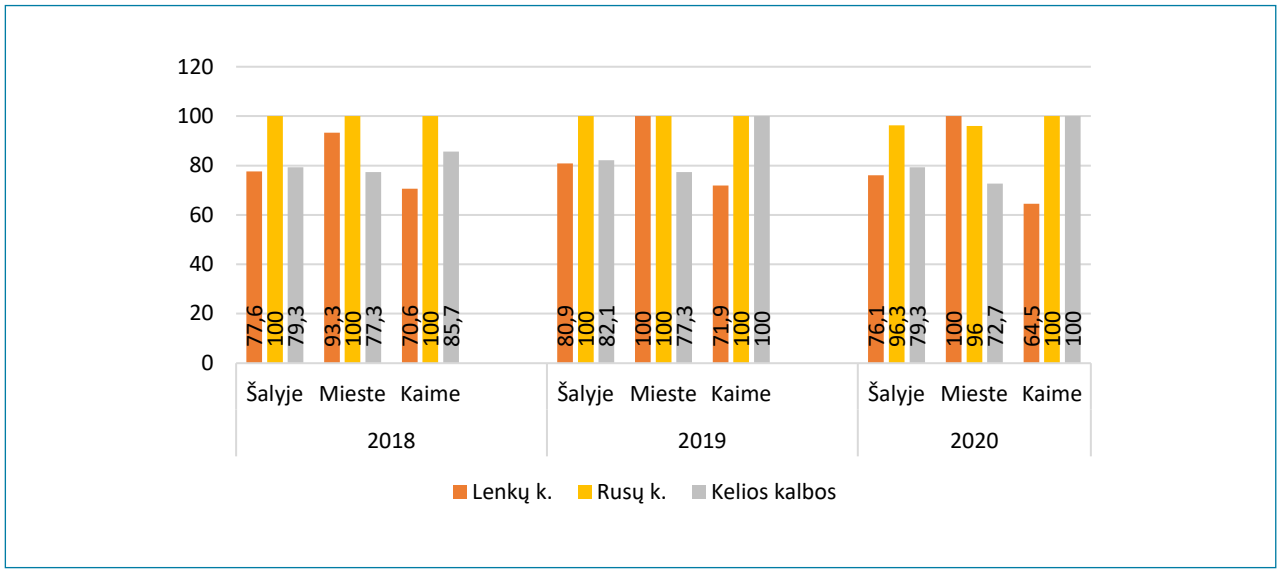

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Specialiąją pagalbą teikia specialusis pedagogas ar logopedas. Šalyje pastaraisiais metais mokyklų, turinčių šių specialiosios pagalbos specialistų, skaičius svyravo nuo 70,3 proc. iki 76,8 proc. (2.9 pav.).

2.9 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų, kurios turi specialųjį pedagogą ar logopedą, dalis (proc.) 2018 ir 2020 m.

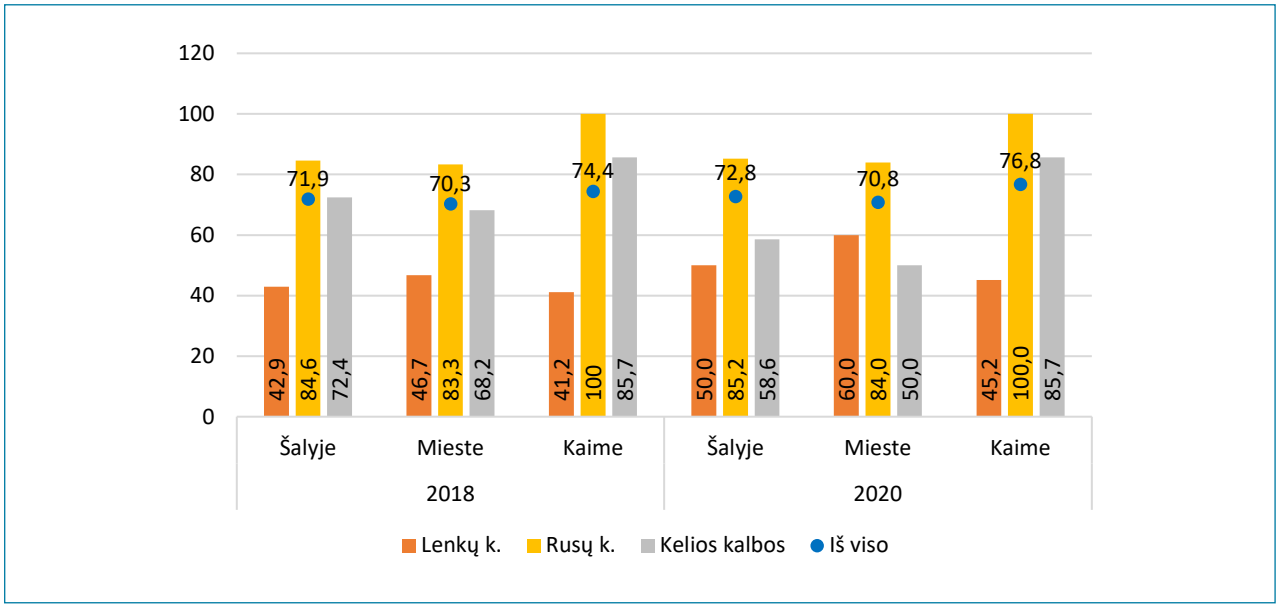

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Kiek mažiau specialiųjų pedagogų ar logopedų turi keliomis kalbomis ugdymą organizuojančios bendrojo ugdymo mokyklos. Tik pusėje mokyklų lenkų mokomąja kalba teikiamos specialiojo pedagogo ar logopedo paslaugos.

Psichologinę pagalbą mokiniams teikia bendrojo ugdymo mokyklų psichologai (2.10 pav.). Pastaraisiais metais šalyje tautinių mažumų mokyklose psichologų padaugėjo beveik 10 proc. punktų.

2.10 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų, kurios turi psichologą, dalis (proc.) 2018 ir 2020 m.

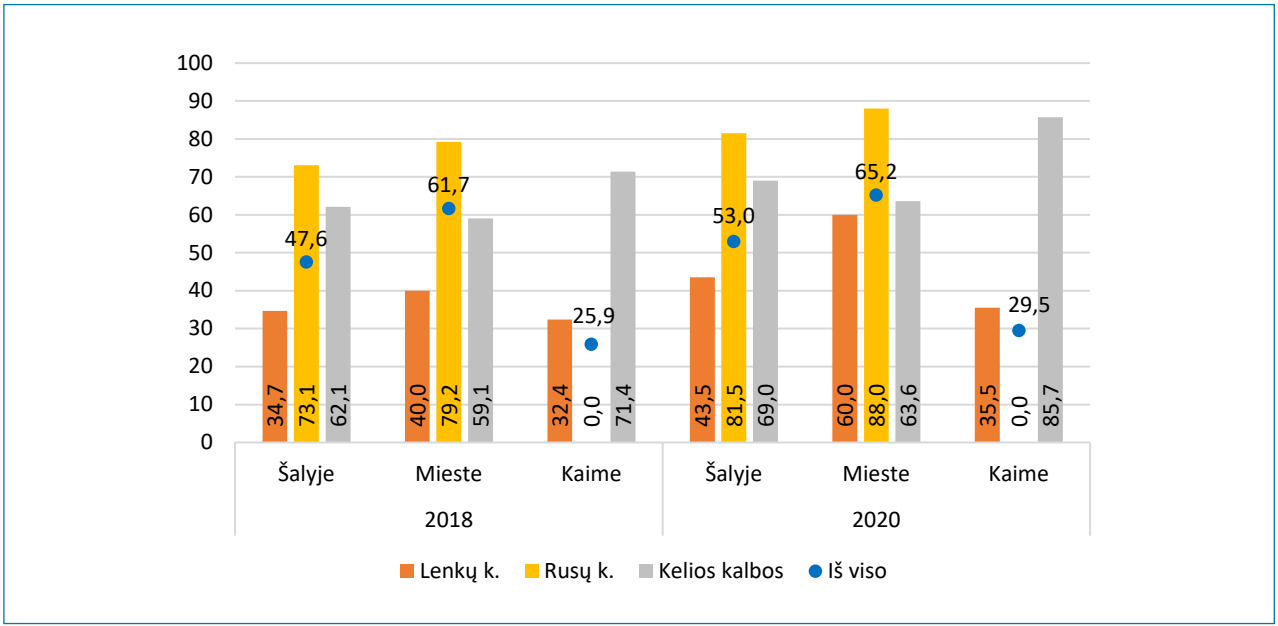

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

69 proc. keliomis kalbomis ugdymą organizuojančiose bendrojo ugdymo mokyklose teikiama psichologo pagalba, kuri skiriasi pagal vietovę – 85,7 proc. kaimo vietovėje ir 63 proc. mieste. Miesto mokyklose lenkų mokomąja kalba psichologo pagalbos prieinamumas ženkliai (20 proc. punktų) pagerėjo, tačiau kaimo vietovėse situacija liko tokia pati.

Pedagoginėse psichologinėse tarnybose dirbantys pagalbos specialistai – specialieji pedagogai, logopedai, tiflopedagogai, surdopedagogai ir kiti – konsultacijomis, mobiliosiomis komandomis iš dalies kompensuoja švietimo pagalbos specialistų trūkumą mokyklose.

3. Finansavimas, mokyklų aprūpinimas ir ugdymo organizavimas

Finansavimas

- ***Lietuvos švietimo politikos dokumentuose mokykloms, ugdymą organizuojančioms tautinių mažumų kalba, numatyta skirti didesnes mokymo lėšas. Mokiniams, besimokantiems tautinių mažumų kalbomis, skiriamos didesnės mokymo lėšos nei vidutiniškai šalyje.***
- ***Didžiausia ūkio lėšų suma tenka kaimo vietovėse veikiančioms mokykloms lenkų mokomąja kalba, mažiausia – miesto vietovėse veikiančioms mokykloms rusų mokomąja kalba. Tai gali būti susiję su didesniu mokyklų tinklo optimizavimo poreikiu kaimo vietovėse – mokyklose lenkų mokomąja kalba kaimo vietovėse vienam mokiniui tenka ir daugiausiai mokyklos ploto, lyginant su kitomis mokyklų grupėmis pagal mokomąją kalbą ir vietovę.***

Bendrojo ugdymo mokyklų finansavimo sąlygas ir naudojimąsi ištekliais lemia mokyklų pavaldumas (valstybinė, savivaldybės ar nevalstybinė) ir teisinė forma (biudžetinė įstaiga, viešoji įstaiga ar kt.). Valstybės biudžetas tiesiogiai finansuoja ***mokymo lėšas***, skiriamas ugdymo proceso būtinosioms išlaidoms padengti. Jos skiriamos visoms bendrojo ugdymo mokykloms, neatsižvelgiant į jų priklausomybę. O ne tiesiogiai, su ugdymo procesu susijusiomis mokyklos ūkiui valdyti ir naudoti skirtomis ***ūkio lėšomis***, rūpinasi mokyklos savininkas arba savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija.

Mokymo lėšų apskaičiavimo, paskirstymo ir panaudojimo tvarkos apraše (2018) nustatyta, kad ***savivaldybėms skiriamos mokymo lėšos*** ugdymo procesui organizuoti ir valdyti, švietimo pagalbai, mokymosi pasiekimų patikrinimus organizuoti ir vykdyti, ugdymo finansavimo poreikių skirtumams tarp mokyklų sumažinti ir kt. ***Mokykloms skiriamos mokymo lėšos*** naudojamos ugdymo planui įgyvendinti, vadovėliams ir kitoms mokymo priemonėms įsigyti ir nuomoti, mokinių pažintinei veiklai ir profesiniam orientavimui, pedagogų kvalifikacijai tobulinti, informacinėms ir komunikacijų technologijoms diegti ir naudoti, skaitmeninei plėtrai mokyklose.

Pagal šį aprašą, mokiniams, besimokantiems tautinės mažumos kalba, apskaičiuojamos didesnės mokymo lėšos. Vaikams, ugdomiems pagal ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programą tautinės mažumos kalba, lėšos ugdomajai veiklai įgyvendinti didinamos 6,25 proc. Bendrojo ugdymo mokiniams, besimokantiems tautinės mažumos kalba, 1–4 klasėse mokymo lėšos didinamos 24 proc., 5–8 klasėse – 22 proc., 9 (I gimnazijos) – IV gimnazijos klasėse – 20 proc. Didesnės lėšos apskaičiuojamos ir vadovėliams bei kitoms mokymo priemonėms įsigyti ar nuomoti, ugdant mokinius tautinės mažumos kalba pagal priešmokyklinio (5 proc. didesnės lėšos) ir bendrojo ugdymo programas (20 proc. didesnės lėšos). Daugiau informacijos apie mokymo priemones pateikiama 5 skyriuje „Ugdymo proceso organizavimo ypatumai“.

Skaičiuojant vidutiniškai vienam mokiniui tenkančias mokymo lėšas pagal klasės mokomąją kalbą, matyti, kad besimokantiesiems tautinių mažumų kalbomis tenka didesnės mokymo lėšos (3.1 pav.). Mokiniams, kurie mokosi kaimo vietovėse veikiančiose mokyklose, pagal visas mokomąsias kalbas tenka daugiau mokymo lėšų nei miesto vietovių mokyklose. Nuo 2018 m. iki 2021 m. mokymo lėšos didėjo visose mokomųjų kalbų grupėse, kiek labiau – besimokantiems tautinės mažumos kalba (lenkų kalba – 45 proc., rusų kalba – 47 proc., lietuvių kalba – 44 proc.).

3.1 pav. Vidutiniškai vienam mokiniui tenkančių mokymo lėšų (eurais) bendrojo ugdymo mokyklose (pagal vietovę ir klasės mokomąją kalbą) kaita 2018–2021 m.

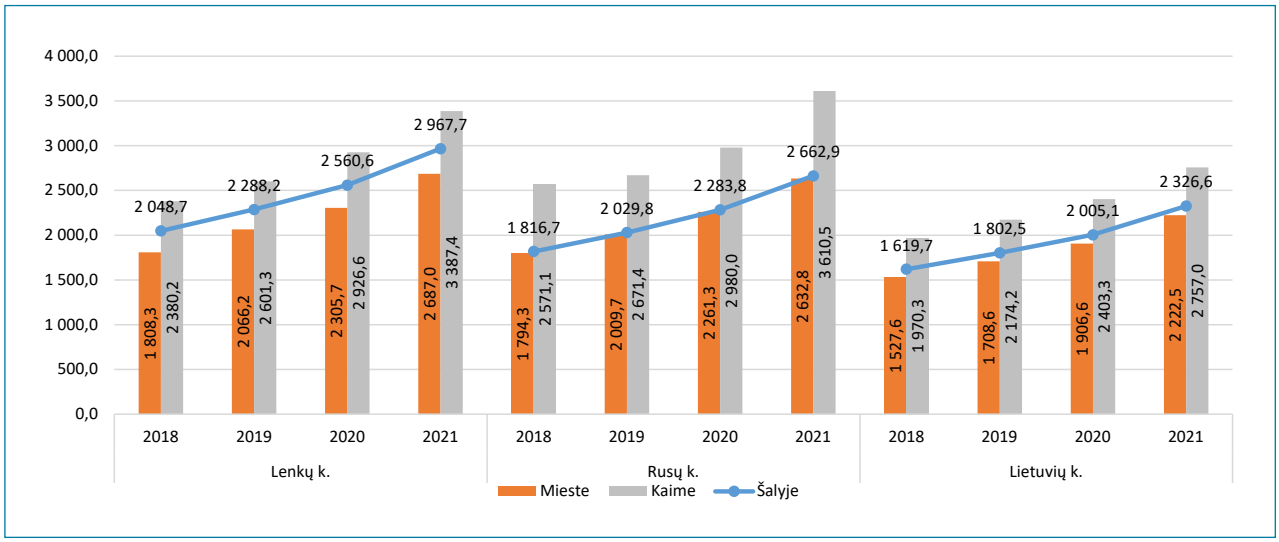

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Nors ***ūkio lėšos*** mokykloms, ugdymą organizuojančioms tautinių mažumų kalbomis, nedidinamos, duomenys rodo, kad vidutiniškai daugiausiai jų tenka mokykloms lenkų mokomąja kalba (3.2 pav.). Per laikotarpį nuo 2018 m. iki 2020 m. šioms mokykloms tenkančios ūkio lėšos ir augo labiausiai (lenkų kalba – 19 proc., rusų kalba – 15 proc., keliomis kalbomis – 7 proc., lietuvių kalba – 14 proc.). Mažiausiai ūkio lėšų tenka mokykloms rusų mokomąja kalba. Visų mokomųjų kalbų grupių (išskyrus ugdymą organizuojančioms keliomis kalbomis) mokykloms, veikiančioms kaimo vietovėse, reikalingos didesnės ūkio lėšos. Tuo galima paaiškinti ir didesnį ūkio lėšų poreikį mokykloms lenkų mokomąja kalba, nes daug jų veikia kaimo vietovėse, o mokyklos rusų mokomąja kalba veikia daugiausia miestuose.

Kadangi ūkio lėšos daugiausiai skiriamos ugdymo aplinkai užtikrinti, didesnis šių lėšų poreikis išryškina ir optimalesnio mokyklų tinklo poreikį. Bendro mokyklos patalpų ploto, tenkančio vienam mokiniui, duomenys rodo, kad mokyklose lenkų mokomąja kalba vienam mokiniui tenka daugiausiai ploto, o mokyklose rusų mokomąja kalba – mažiausiai (3.3 pav.). Visose mokyklų grupėse pagal mokomąją kalbą (išimtis tik ugdymą organizuojančios keliomis kalbomis), kaimo vietovėse vienam mokiniui tenka didesnis mokyklos plotas nei miesto vietovėse. Atsižvelgiant į anksčiau minėtą faktą apie didesnę mokyklų lenkų mokomąja kalba dalį kaimo vietovėse, galima daryti prielaidą, kad ne visai optimalus mokyklų tinklas kaimo vietovėse didina mokyklų lenkų mokomąja kalba ūkio lėšų poreikį.

Svarbu paminėti, kad šiame skyriuje analizuojami mokyklų, kurios ugdymą organizuoja tautinių mažumų kalbomis, finansavimo duomenys apima tik valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšas. Tačiau neretai mokyklos tautinių mažumų kalbomis sulaukia paramos ir iš privataus sektoriaus ar tarptautinių šaltinių. Pavyzdžiui, fondas „Pagalba lenkams rytuose“ ir Lenkijos Respublikos Senato remiama programa „Polonijos ir lenkų globa užsienyje“ teikia papildomą finansavimą mokykloms lenkų mokomąja kalba ir jose besimokantiems mokiniams.

3.2 pav. Vidutiniškai vienam mokiniui tenkančių ūkio lėšų (eurais) bendrojo ugdymo mokyklose (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą) kaita 2018–2020 m.

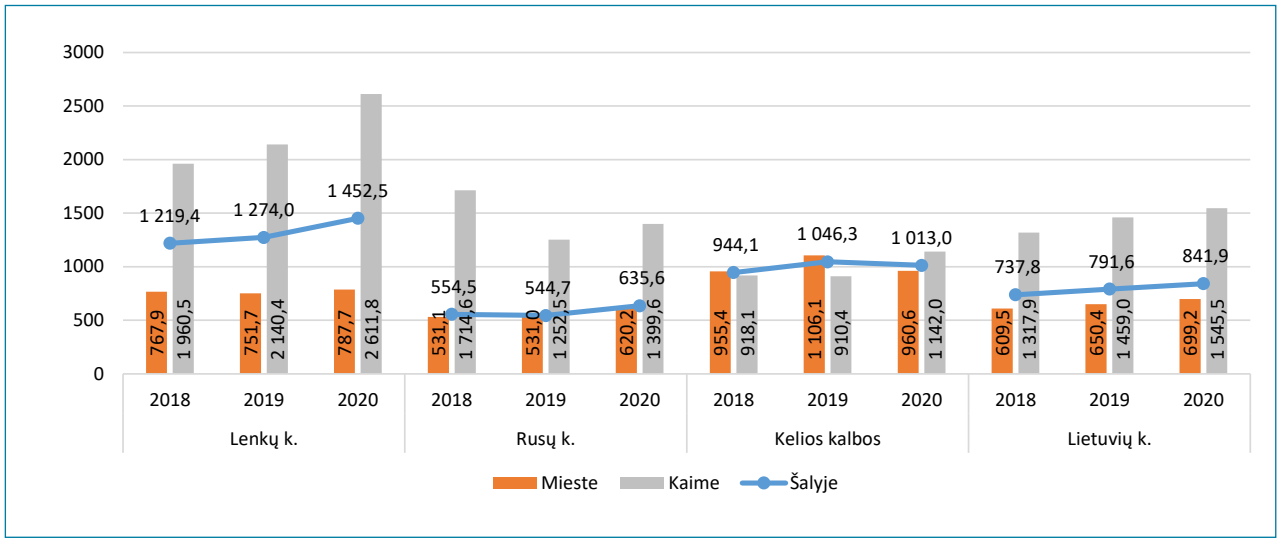

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

3.3 pav. Bendro mokyklos patalpų ploto (kv. m), tenkančio vienam bendrojo ugdymo mokiniui (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą), kaita 2018–2020 m.

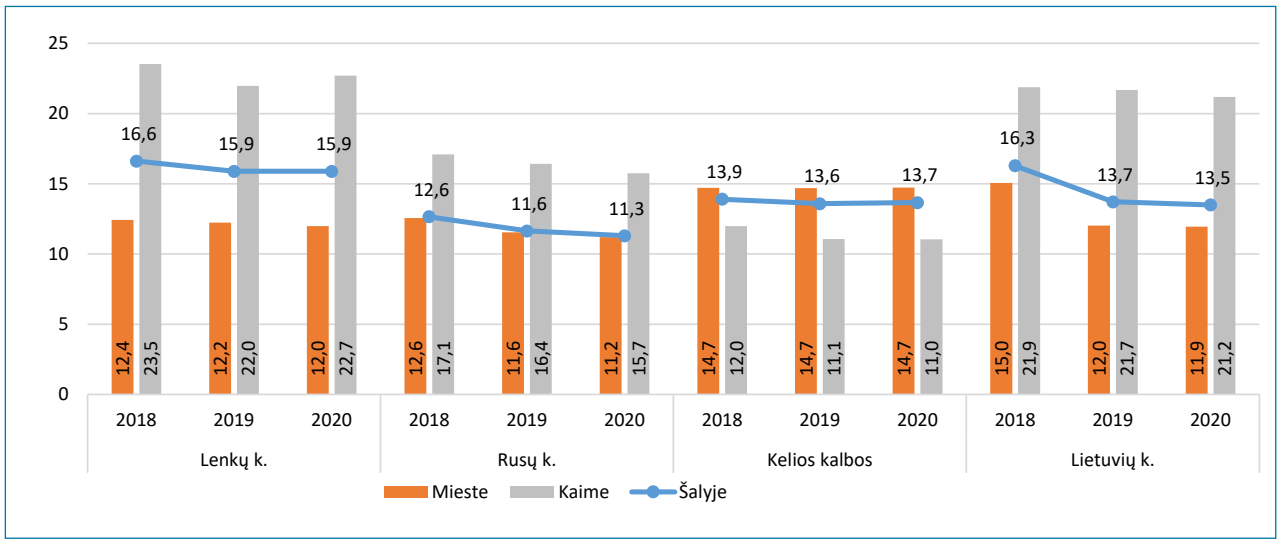

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Mokyklų aprūpinimas mokymo priemonėmis

- ***Mokyklų aprūpinimas šiuolaikinėmis mokymo priemonėmis ir įranga visose mokyklose tautinių mažumų mokomąja kalba gerėja, tačiau nėra tolygus. Laboratorijomis geriau aprūpintos mokyklos rusų mokomąja kalba, IKT priemonėmis – mokyklos lenkų mokomąja kalba.***
- ***Nuo 2018 m. iki 2020 m. aprūpinimas kompiuteriais labiausiai augo visose mokyklose, kuriose ugdymas organizuojamas tautinių mažumų mokomąja kalba, labiausiai – lenkų mokomąja kalba.***

Svarbus ugdymo kokybės tobulinimo veiksnys – mokyklų aprūpinimas šiuolaikinėmis mokymo priemonėmis – daugialypės terpės projektoriais, sąveikiosiomis lentomis, kompiuteriais, laboratorijomis ir kita reikalinga įranga.

2021–2022 ir 2022–2023 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendruosiuose ugdymo planuose (2021) nustatytas reikalavimas mokykloms užtikrinti, kad eksperimentiniams ir praktiniams įgūdžiams ugdyti pagrindinio ugdymo programoje, gamtos mokslų dalykų turinyje, dalykui skirtų pamokų per mokslo metus būtų skiriama ne mažiau kaip 30 proc. Todėl mokykloms svarbu sukurti šioms veikloms įgyvendinti tinkamą ugdymo aplinką. ŠVIS duomenimis, tarp bendrojo ugdymo mokyklų, mokymą organizuojančių tautinių mažumų kalbomis, mokyklos rusų mokomąja kalba geriau apsirūpinusios gamtos mokslų laboratorijomis (jos įrengtos daugiau nei pusėje mokyklų), mažiausia dalis mokyklų, turinčių laboratorijas – tarp mokyklų lenkų mokomąja kalba (laboratorijos įrengtos mažiau nei trečdalyje mokyklų). Lyginant mokyklas pagal vietovę, matyti, kad laboratorijų dažniau yra miesto nei kaimo tautinių mažumų mokyklose (3.4 pav.); pagal mokyklos tipą – laboratorijos dažniau įrengtos gimnazijose ir progimnazijose nei pradinėse ir pagrindinėse mokyklose (išimtis – pagrindinės mokyklos rusų mokomąja kalba) (3.5 pav.).

Mokyklų aprūpinimas daugialypės terpės projektoriais nuo 2018 m. iki 2020 m. beveik nepasikeitė. Jais geriau aprūpintos mokyklos mokomąja lenkų kalba, mažiausiai – mokyklos rusų mokomąja kalba (3.6 pav.). Aprūpinimas sąveikiosiomis lentomis gerėjo visose mokyklų grupėse mokomosiomis tautinių mažumų kalbomis, labiausiai – lenkų kalba. Šios mokyklos sąveikiosiomis lentomis aprūpintos geriausiai. Mažiausiai šių ugdymui skirtų priemonių – mokyklose rusų mokomąja kalba (3.7 pav.).

3.4 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą), turinčių laboratoriją, dalies (proc.) kaita 2018–2020 m.

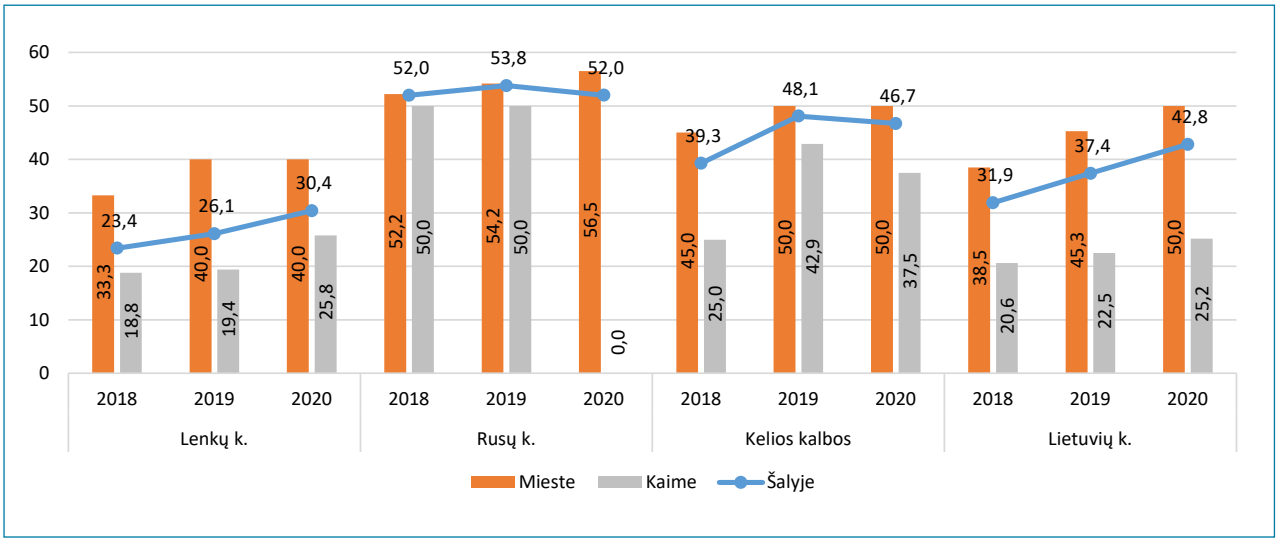

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

3.5 pav. Bendrojo ugdymo mokyklų (pagal vietovę, mokyklos mokomąją kalbą ir tipą), turinčių laboratoriją, dalis (proc.) 2020 m.

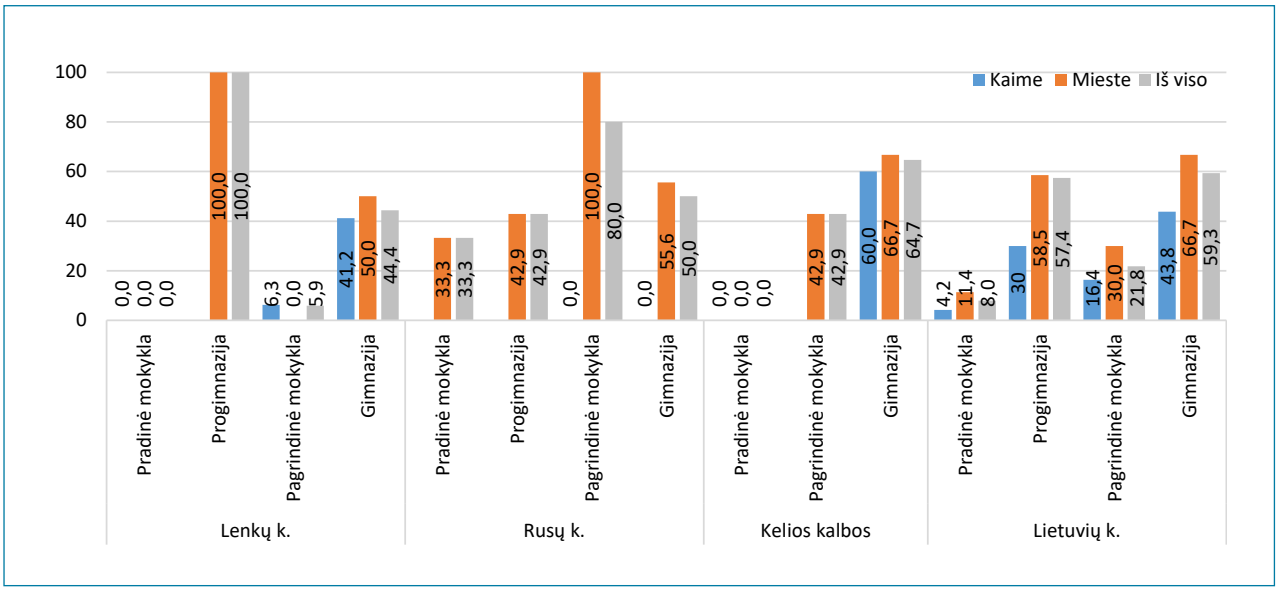

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

3.6 pav. Daugialypės terpės projektorių, tenkančių 100-ui bendrojo ugdymo mokinių (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą), skaičius 2018 ir 2020 m.

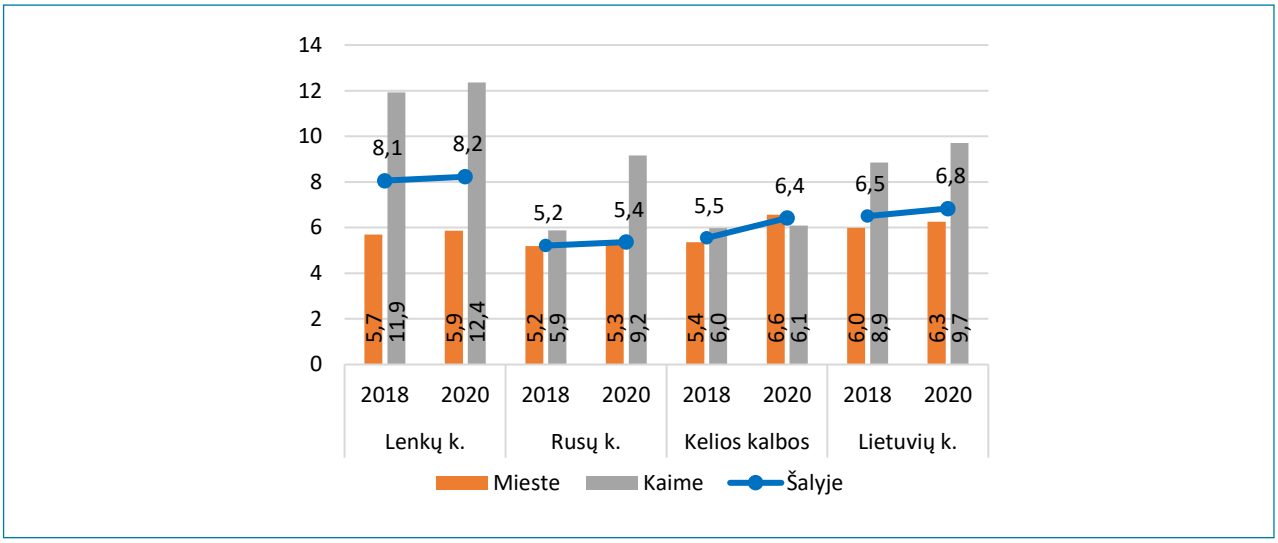

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

3.7 pav. Sąveikiųjų lentų, tenkančių vienam klasės komplektui (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą), skaičius 2018 ir 2020 m.

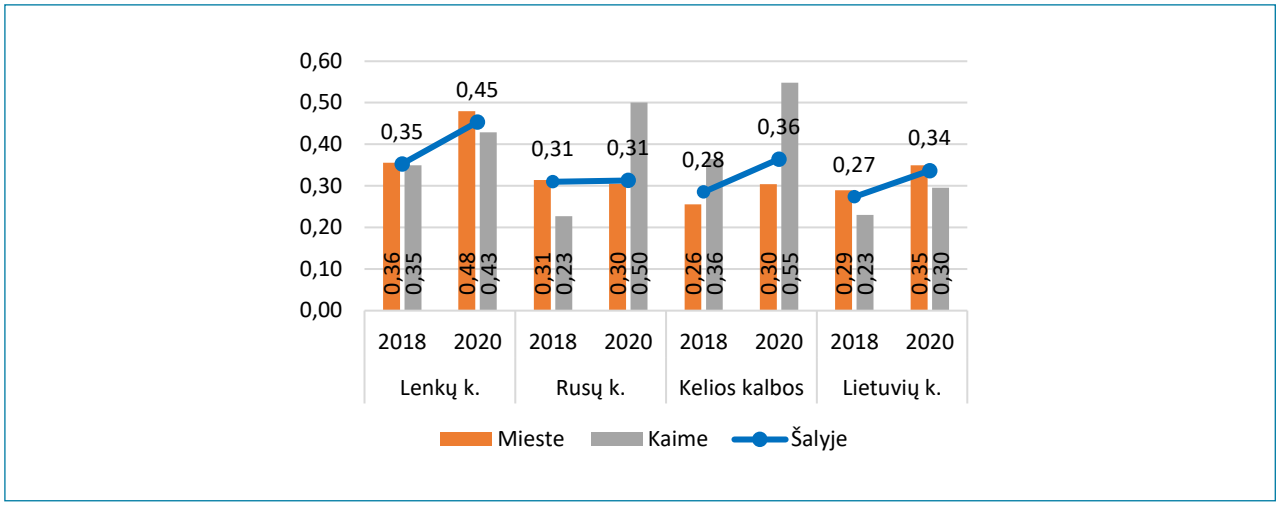

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Duomenys rodo reikšmingą mokyklų aprūpinimo kompiuteriais gerėjimą 2020 m. – mokyklos įsigijo daugiau mokymui skirtų kompiuterių, sumažėjo senų kompiuterių dalis. Šiam pokyčiui didelės įtakos turėjo išaugęs skaitmeninių mokymo(si) išteklių poreikis, kai, prasidėjus COVID-19 pandemijai, visuotinai pradėta ugdymo procesą organizuoti nuotoliniu būdu. Nuo 2018 m. iki 2020 m., tarp mokyklų tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis, aprūpinimas mokinių mokymui skirtais kompiuteriais labiausiai išaugo mokyklose lenkų mokomąja kalba – 2018 m. šioje mokyklų grupėje 100-ui bendrojo ugdymo mokinių teko mažiausias skaičius kompiuterių, o 2020 m. – didžiausias (3.8 pav.).

Lyginant tautinių mažumų mokyklų aprūpinimą kompiuteriais, ir mokyklų, ugdymą organizuojančių lietuvių kalba, matyti atotrūkis: 2020 m. tautinių mažumų mokyklose 1 kompiuteris teko maždaug 5 mokiniams, o mokyklose lietuvių mokomąja kalba – apytiksliai 4 mokiniams. Tačiau analizuojant, kiek mokyklose yra naujų mokymui skirtų kompiuterių, pastebima kiek kitokia tendencija – tautinių mažumų mokyklose šiek tiek mažesnė dalis 4 metų ir senesnių kompiuterių nei mokyklose lietuvių mokomąja kalba (3.9 pav.).

3.8 pav. Mokinių mokymui naudojamų kompiuterių, tenkančių 100-ui bendrojo ugdymo mokinių (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą), skaičiaus kaita 2018–2020 m.

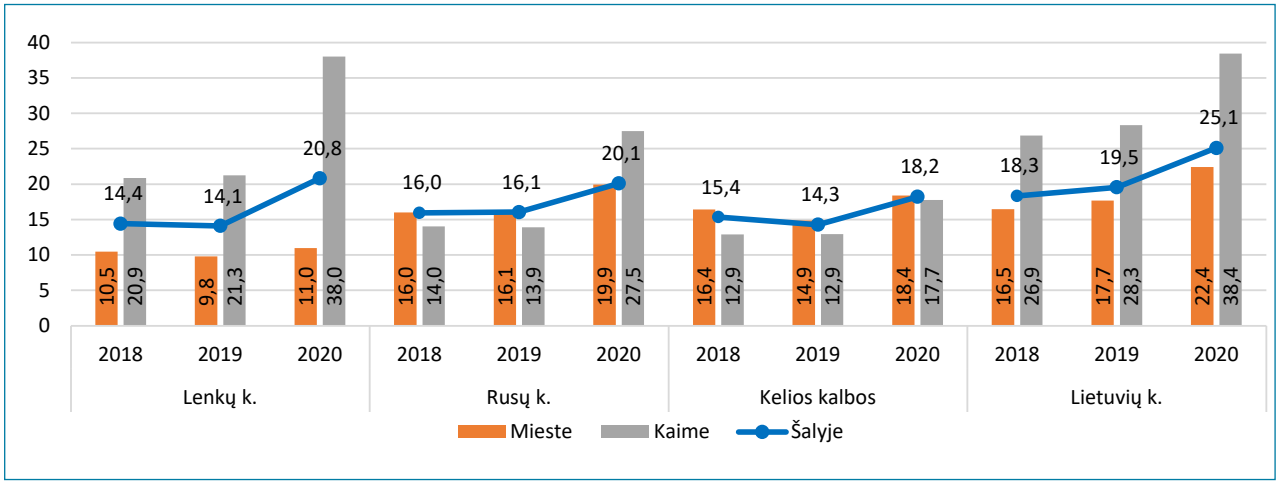

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

3.9 pav. Kompiuterių, kurie yra 4 metų ir senesni, dalies (proc.) kaita 2018–2020 m. (pagal vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą)

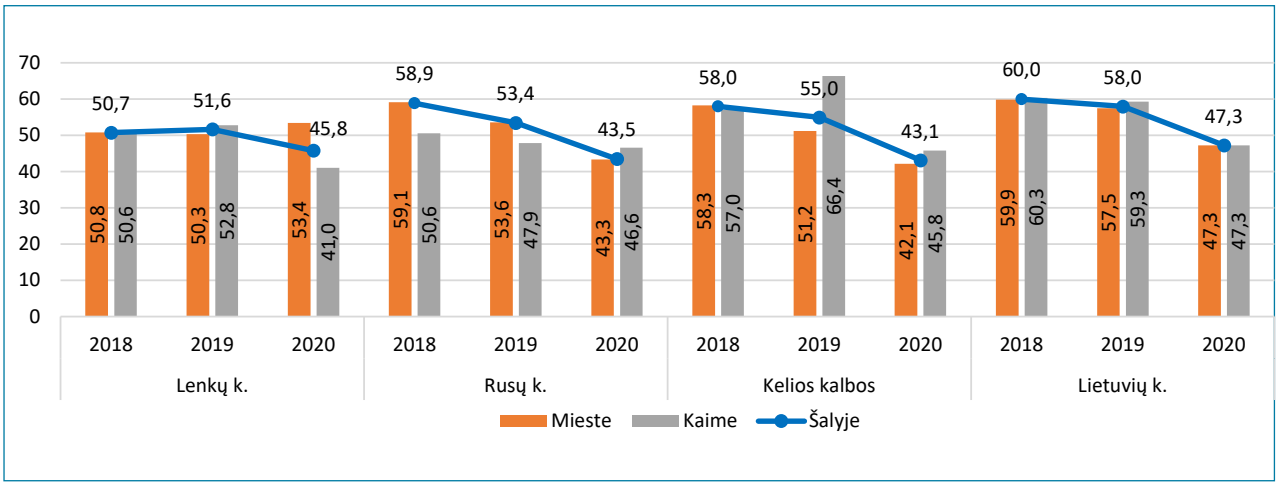

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Grupių ir klasių formavimas

- ***Vidutinis mokinių skaičius grupėje ir klasėje yra didžiausias mokyklose rusų mokomąja kalba, mažiausias – mokyklose lenkų mokomąja kalba. Įtakos tam turi skirtingas mokyklų rusų ir lenkų mokomosiomis kalbomis tinklo pasiskirstymas kaimo ir miesto vietovėse, nes visose mokyklų grupėse pagal mokomąją kalbą, kaimo vietovių mokyklose formuojamos mažesnės grupės ir klasės nei miesto vietovių mokyklose.***
- ***Kaimo vietovių mokykloms aktualios jungtinių klasių, miesto vietovių mokykloms – perpildytų klasių problemos. Lyginant mokyklų skirtingomis tautinių mažumų kalbomis duomenis, matyti, kad mokyklose rusų mokomąja kalba (jų daugiausiai mieste) didesnė dalis perpildytų klasių, šioms mokykloms nebūdinga jungtinių klasių problema. Mokyklose lenkų mokomąja kalba (jų daugiausiai kaimo vietovėse) formuojama didesnė dalis jungtinių klasių, šioms mokykloms mažiau aktuali perpildytų klasių problema.***

Nuo 2018 m. iki 2021 m. ***vidutinis mokinių skaičius*** tautinių mažumų mokyklose išaugo arba išliko nepakitęs pradinio ir pagrindinio ugdymo klasėse. Priešmokyklinio ugdymo grupėse vidutinis vaikų skaičius išaugo mokyklose lenkų ir lietuvių mokomosiomis kalbomis, mokyklose kitomis mokomosiomis kalbomis – sumažėjo. Mokyklose, įgyvendinančiose vidurinio ugdymo programą, vidutinis mokinių skaičius klasėse išaugo keliomis mokomomis kalbomis, nepakito rusų mokomąja kalba, o lenkų ir lietuvių kalbomis – sumažėjo (3.10 pav.).

ŠVIS duomenimis, tarp mokyklų, ugdymą organizuojančių tautinių mažumų kalbomis, skaitlingiausios klasės pagal visas ugdymo programas formuojamos mokyklose rusų mokomąja kalba, mažiausios – mokyklose lenkų mokomąja kalba (3.10 pav.). Šiai situacijai įtakos gali turėti skirtingas mokyklų tinklo pasiskirstymas pagal vietovę, nes visoje šalyje miesto vietovių mokyklose formuojamos didesnės grupės ar klasės nei kaimo vietovių (išimtis – pagrindinio ugdymo klasės mokyklose keliomis mokomosiomis kalbomis) (3.11 pav.). Todėl didesnis mokyklų lenkų mokomąja kalba tinklas kaime, o mokyklų rusų mokomąja kalba mieste, turi įtakos vidutiniam grupės ar klasės dydžiui.

3.10 pav. Vidutinio grupės ir klasės komplekto dydžio (vaikų (mokinių) skaičius) kaita 2018–2021 m. (pagal ugdymo programą ir mokyklos mokomąją kalbą)

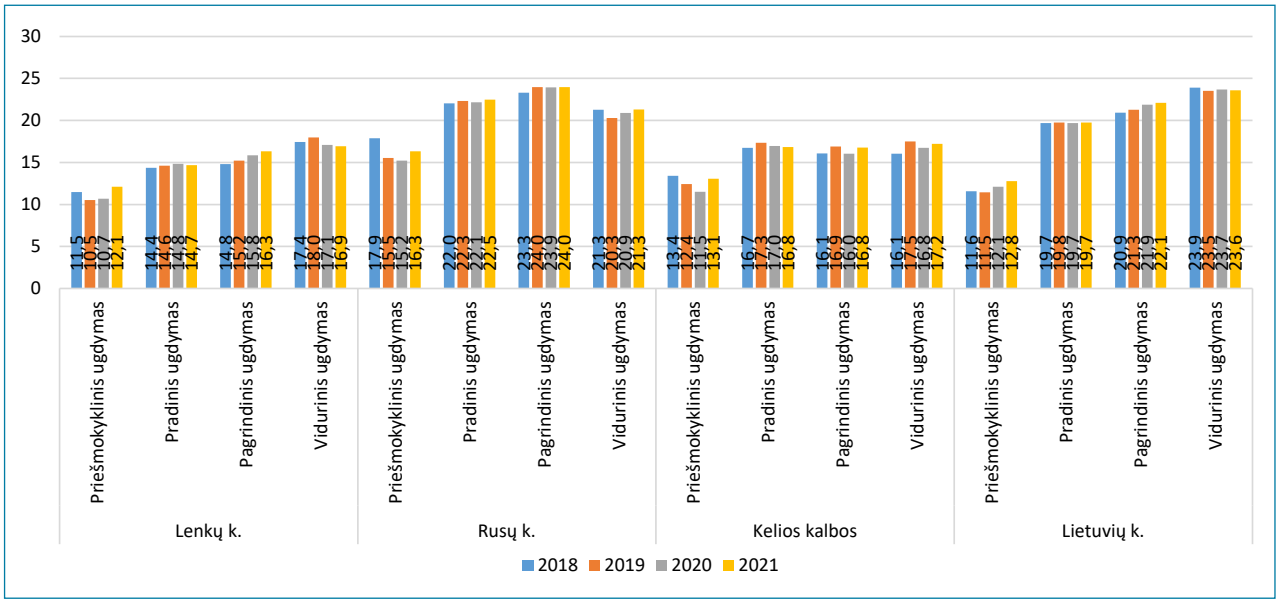

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

3.11 pav. Vidutinis grupės ir klasės komplekto dydis (vaikų (mokinių) skaičius) 2021 m. (pagal ugdymo programą, vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą)

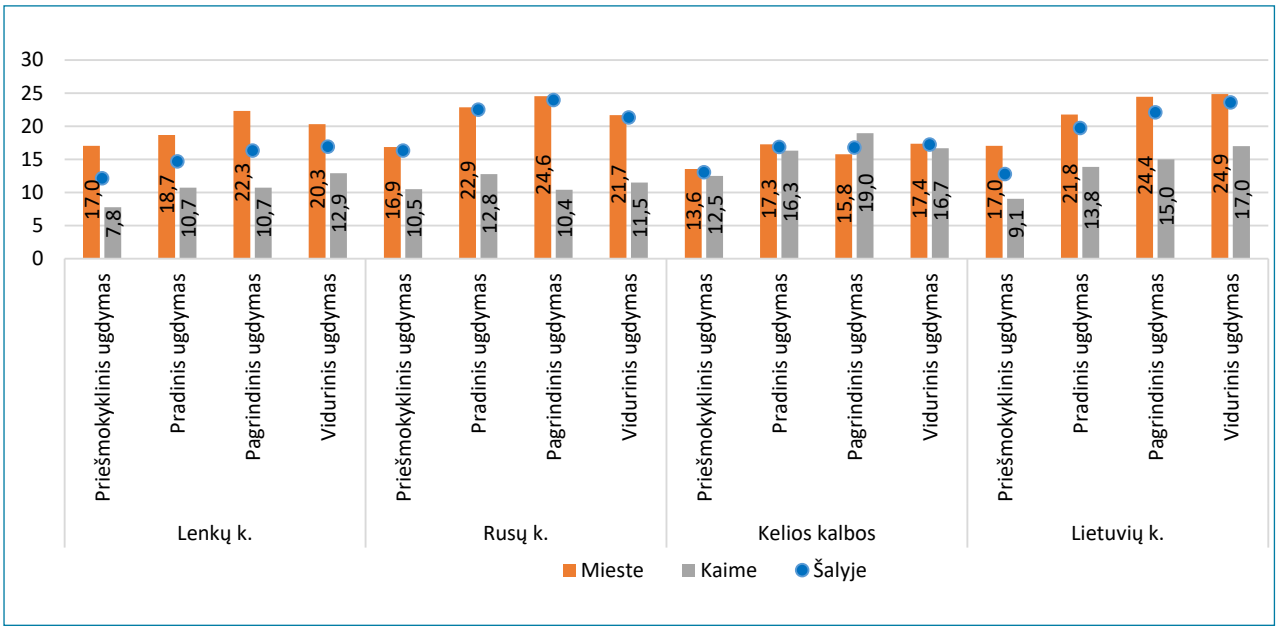

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Ugdymo proceso organizavimui ir finansavimui įtakos turi ne tik vidutinis vaikų, mokinių skaičius grupėje ar klasėje, bet ir grupių ar klasių formavimo išskirtinumai – ***jungtinės*** (kurias sudaro dvi arba trys klasės, kuriose mokomasi pagal skirtingo lygio programą) ***klasės***, aktualios daugiausiai kaimo mokykloms (3.12 ir 3.13 pav.); ir ***perpildytos*** (sudarytos viršijant leistiną didžiausią mokinių skaičių[1]) (3.14 ir 3.15 pav.) ***klasės***, aktualios daugiausiai Vilniaus miesto mokykloms.

Duomenys rodo, kad jungtinių klasių problema neaktuali mokykloms rusų mokomąja kalba, nes dauguma jų veikia miestų vietovėse. Nuo 2018 m. iki 2021 m. mokyklose keliomis ir lietuvių mokomosiomis kalbomis jungtinių klasių mažėjo, tačiau mokyklose lenkų mokomąja kalba šių klasių dalis išliko panaši ir yra didžiausia, lyginant su mokyklomis kitomis tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis (3.12 pav.). Lyginant jungtinių klasių ir jose besimokančių mokinių dalį pagal ugdymo programas, matyti, kad pradiniame ugdyme formuojama didesnė dalis jungtinių klasių nei 5–8 klasėse (3.12 ir 3.13 pav.).

Per laikotarpį nuo 2018 m. iki 2021 m. perpildytų klasių dalis mažėjo visose ugdymo programose ir visose mokyklų grupėse pagal mokomąją kalbą (išimtis – pradinio ugdymo klasės mokyklose rusų mokomąja kalba). Analizuojant 2021 m. perpildytų klasių duomenis pagal mokyklos mokomąją kalbą, matomas mokyklų rusų mokomąja kalba išskirtinumas – šių mokyklų priešmokykliniame ir pradiniame ugdyme apytiksliai trečdalis klasių – perpildytos, jose ugdomi maždaug du penktadaliai šių ugdymo programų mokinių (39 proc. priešmokyklinio ir 42 proc. pradinio ugdymo mokinių). Tuo tarpu mokyklose kitomis tautinių mažumų kalbomis perpildytų klasių dalis priešmokykliniame ir pradiniame ugdyme nesiekia dešimtadalio (3.14 pav.), tokiose klasėse ugdomi mažiau kaip penktadalis šių ugdymo programų mokinių (mokyklose lenkų mokomąja kalba – 11,4 proc. priešmokyklinio ir 7,2 proc. pradinio ugdymo mokinių; mokyklose keliomis mokomosiomis kalbomis – 15,8 proc. priešmokyklinio ir 13,7 proc. pradinio ugdymo mokinių).

Analizuojant įvairius finansavimo, aprūpinimo šiuolaikinėmis mokymo priemonėmis, grupių, klasių dydžių sudarymo išskirtinumų duomenis, pastebėta, kad dažnu atveju mokyklų, mokymą organizuojančių tautinių mažumų kalba, situacijai reikšmingos įtakos turi mokyklų tinklo pasiskirstymas kaimo ar miesto vietovėse. Pastebėta, kad dažniausiai tendencijos, būdingos kaimo mokykloms visoje šalyje, būdingos ir tautinių mažumų mokykloms kaime, o tendencijos būdingos miesto mokykloms visoje šalyje, būdingos ir tautinių mažumų mokykloms miesto vietovėse.

[1] Priešmokyklinio ugdymo grupėje – 20 mokinių, pradinio ugdymo klasėje – 24, pagrindinio ir vidurinio – 30.

3.12 pav. Jungtinių 1–8 klasių ir jose besimokančių bendrojo ugdymo mokinių dalies (proc.) kaita 2018–2021 m. (pagal ugdymo programą ir mokyklos mokomąją kalbą)

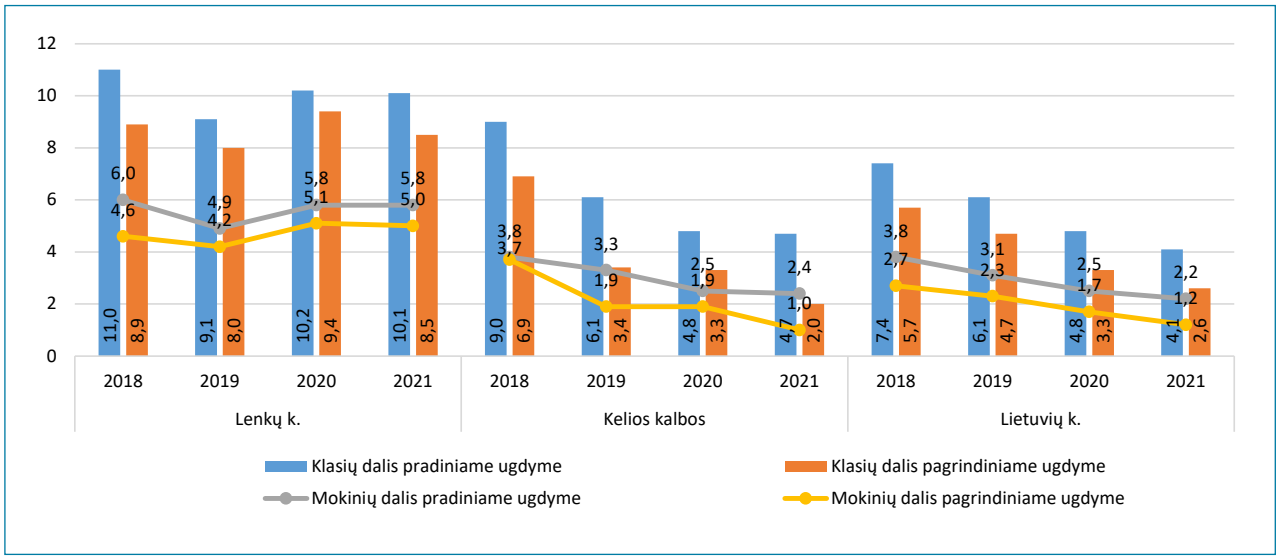

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

3.13 pav. Jungtinių 1–8 klasių dalis (proc.) pagal ugdymo programą, vietovę ir mokyklos mokomąją kalbą 2018 ir 2021 m.

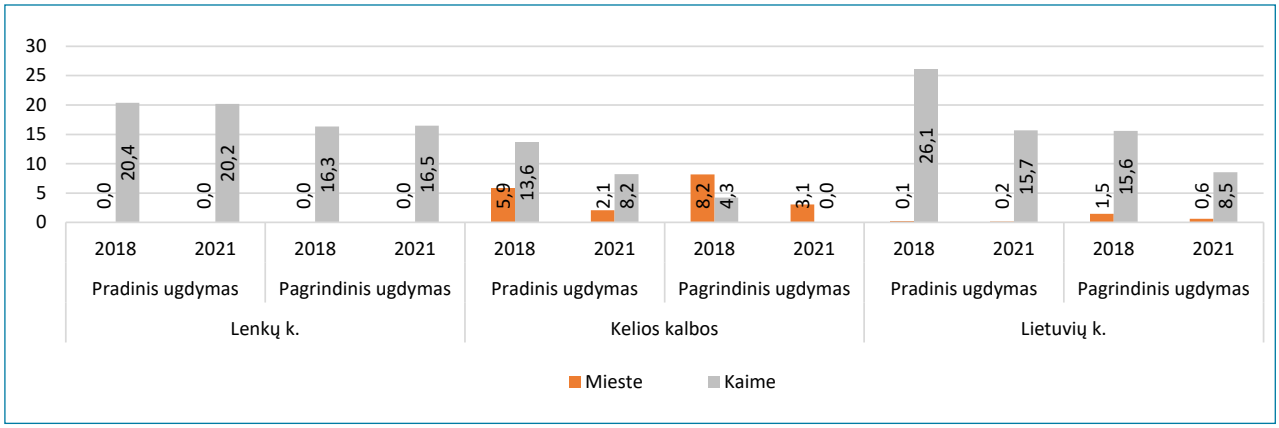

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

3.14 pav. Dalis (proc.) grupių ir klasių, kurios suformuotos viršijant leistiną mokinių skaičių, pagal ugdymo programą ir mokyklos mokomąją kalbą 2018 ir 2021 m.

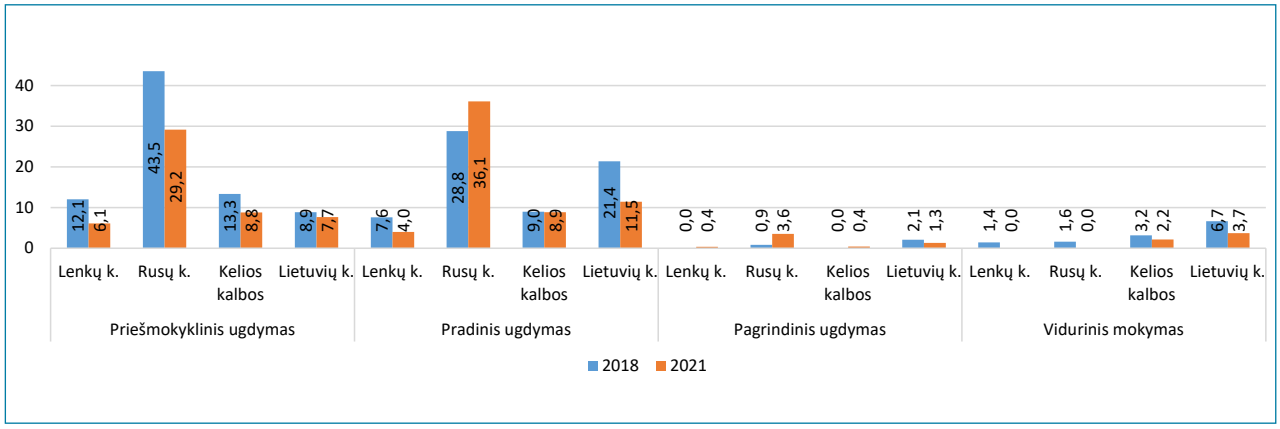

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

3.15 pav. Grupių ir klasių komplektų, kuriose viršijamas leistinas mokinių skaičius, ir jose ugdomų mokinių dalis (proc.) 2021 m. (pagal ugdymo programą, mokyklos mokomąją kalbą ir vietovę)

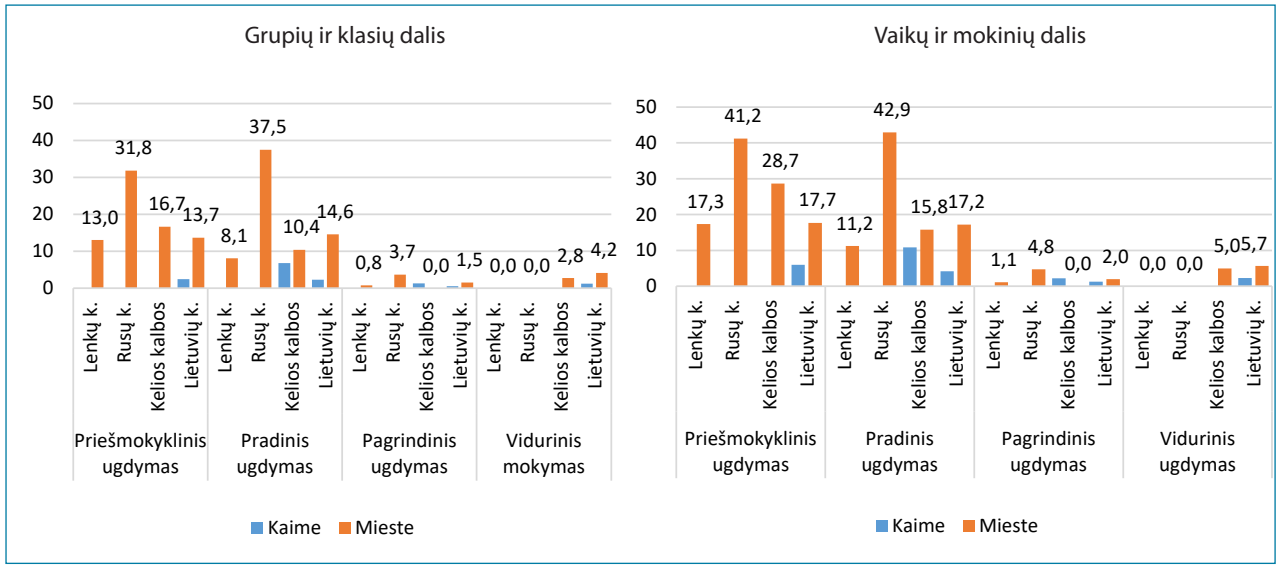

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

4. Personalas

Mokyklų vadovai

- ***Mokyklų vadovų skaičiaus mažėjimą lėmė mokyklų tinklo optimizavimas – mažėjant mokyklų tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis, mažėjo ir jų vadovų.***
- ***Pagal amžiaus, darbo stažo trukmės ir lyties charakteristikas, mokyklų tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis vadovų skaičius pernelyg nesiskiria nuo bendros šalies situacijos.***
- ***Palyginti su 2018 m., vienam mokyklos vadovui tenkantis mokinių skaičius padidėjo 14 mokinių.***

Mokyklos vadovams – direktoriams – tenka pagrindinis vaidmuo tobulinant mokymo ir mokymosi praktiką, mokyklos politiką. Todėl pravartu aptarti mokyklų vadovus pagal tokias bendras charakteristikas kaip bendras jų skaičius, pasiskirstymas pagal amžių, stažą, lytį.

Mokyklos vadovų skaičiaus kaita tiesiogiai susijusi su švietimo įstaigų tinklo optimizavimu ir su tuo susijusiu mokyklų dydžiu. Palaipsniui uždarant ar jungiant mokyklas, 2018–2020 m. 5 proc. sumažėjo vadovų skaičius mokyklų tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis (4.1 lentelė). Šis mažėjimas kiek daugiau susijęs su kaimiškose vietovėse veikusių tautinių mažumų mokyklų pertvarka, nes per du metus kaimiškose vietovėse esančių mokyklų sumažėjo daugiau nei 10 proc. Nuo 2018 m. vadovų skaičius sumažėjo lenkų mokomąja kalba ir mokyklų keliomis kalbomis grupėse.

4.1 lentelė. Vadovų skaičius mokyklose pagal tautinių mažumų kalbas 2018 ir 2020 m.

Mokomoji kalba	Mokyklos tipas	Miestas		Kaimas	
		2018	2020	2018	2020
Lenkų kalba	Ikimokyklinio ugdymo įstaiga	2	2	5	5
	Pradinė mokykla	3	3	1	1
	Pagrindinė mokykla	1	0	16	13
	Progimnazija	1	1	0	0
	Gimnazija	9	10	17	17
	Iš viso	16	16	39	36
Rusų kalba	Ikimokyklinio ugdymo įstaiga	11	11	0	0
	Pradinė mokykla	4	5	0	0
	Pagrindinė mokykla	5	4	1	1
	Progimnazija	6	7	0	0
	Gimnazija	9	9	1	1
	Iš viso	35	36	2	2

Mokomoji kalba	Mokyklos tipas	Miestas			Kaimas	
		2018	2020		2018	2020
Kelios kalbos	Ikimokyklinio ugdymo įstaiga	50	49		20	15
	Pradinė mokykla	0	0		1	1
	Pagrindinė mokykla	7	6		1	1
	Gimnazija	10	10		5	5
	Iš viso	67	65		27	22
Tautinių mažumų mokyklų vadovų skaičius iš viso		**118**	**117**		**68**	**60**

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Daugumos mokyklų tautinių mažumų kalbomis vadovai sudaro dvi amžiaus grupes – 50–59 metų bei vyresni nei 60 metų (4.1 pav.). Ši tendencija ryškesnė miestuose esančiose mokyklose. Atkreiptinas dėmesys, kad mokyklose tautinių mažumų kalbomis nėra nė vieno vadovo iki 30 metų.

4.1 pav. Vadovų skaičius pagal amžiaus grupes miesto ir kaimo vietovėse 2018 ir 2020 m.

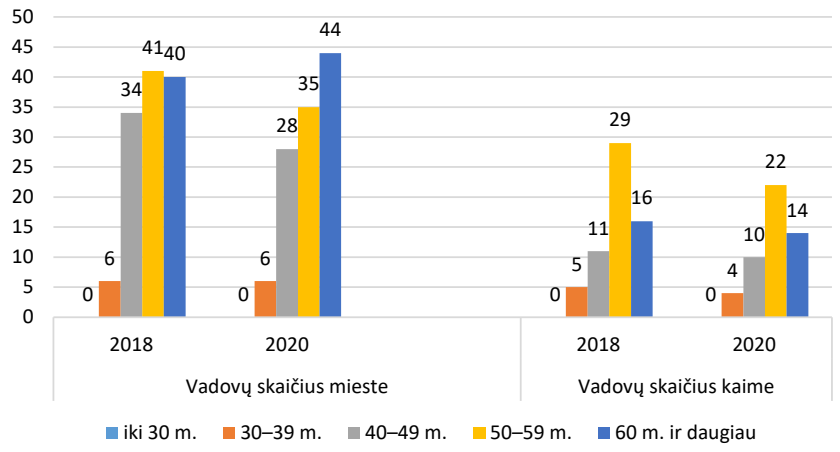

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

ŠVIS duomenimis, 2020–2021 mokslo metais 60 m. ir vyresnių mokyklų vadovų grupėje didžiausią dalį, t. y. beveik pusę visų vadovų, sudarė mokyklų rusų mokomąja kalba vadovai (47,1 proc.). Ir atvirkščiai, mažesnioji šios amžiaus grupės mokyklų vadovų dalis užfiksuota mokyklose lenkų mokomąja kalba – jie sudarė tik 27,3 proc. visų mokyklų vadovų. Pačių jauniausiųjų – iki 30 m. – vadovų tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis mokyklose nebuvo nei 2018 m., nei 2020 metais. Todėl jauniausiųjų vadovų grupe galima laikyti 30–39 m. amžiaus grupės mokyklų vadovus. Apskritai šalyje 2020–2021 mokslo metais 30–39 m. amžiaus grupės asmenys sudarė tik 5,6 proc. visų vadovų. Kiek didesne šios amžiaus grupės mokyklų vadovų dalimi pasižymėjo tik mokyklos lenkų mokomąja kalba – šio amžiaus grupės vadovų jose buvo 11,4 proc.

Aptartas mokyklų vadovų amžiaus pagrindines tendencijas gerai atitinka ir jų turimas darbo stažas. 2020–2021 mokslo metais beveik du trečdaliai (64,7 proc.) mokyklų rusų mokomąja kalba vadovų turėjo didesnį nei 20 metų darbo stažą, daugiau nei ketvirtadalis šių mokyklų vadovų turėjo didesnį nei 30 metų vadovavimo stažą. Mokyklų vadovų lenkų mokomąja kalba, turėjusių didesnį nei 20 metų darbo stažą, 2020–2021 mokslo metais buvo tik 34,1 proc. Daugiausiai pradedančių (vadovavimo patirtis – iki penkerių metų) mokyklų vadovų buvo mokyklose keliomis mokomosiomis kalbomis – jie sudarė 10,6 proc. Mokyklose rusų mokomąja kalba pradedančiųjų vadovų dalis – ma-

žiausia – tik 5,9 proc. Apskritai, vadovų atsinaujinimas tautinių mažumų mokyklose vyksta lėtai, nes palyginimui, mokyklose lietuvių mokomąja kalba, net 20,1 proc. mokyklų vadovų tuo pačiu laikotarpiu turėjo iki penkerių metų vadovavimo stažą.

Kaip ir visoms šalies, taip ir tautinių mažumų mokykloms 2020–2021 mokslo metais dažniausiai vadovavo moterys. Mokyklose lenkų mokomąja kalba jos sudarė 77,3 proc. visų vadovų (miestų mokyklose – 71,4 proc.), rusų mokomąja kalba – 88,2 proc., įvairių kalbų mokyklose – net 91,8 proc.

Mokyklos administracija – lyderių komanda. Jai priskiriami pedagoginiai darbuotojai, vykdantys vadybines funkcijas: direktoriai, direktoriaus pavaduotojai ugdymui, direktoriaus pavaduotojai NVŠ, atsakingi už ugdymą skyrių vedėjai. Nustatyta, kad vienam tautinių mažumų mokyklos administracijos nariui 2020 m. šalyje vidutiniškai teko 139 mokiniai (4.2 pav.).

4.2 pav. Mokinių, tenkančių vienam mokyklos administracijos nariui, skaičius 2018 ir 2020 m.

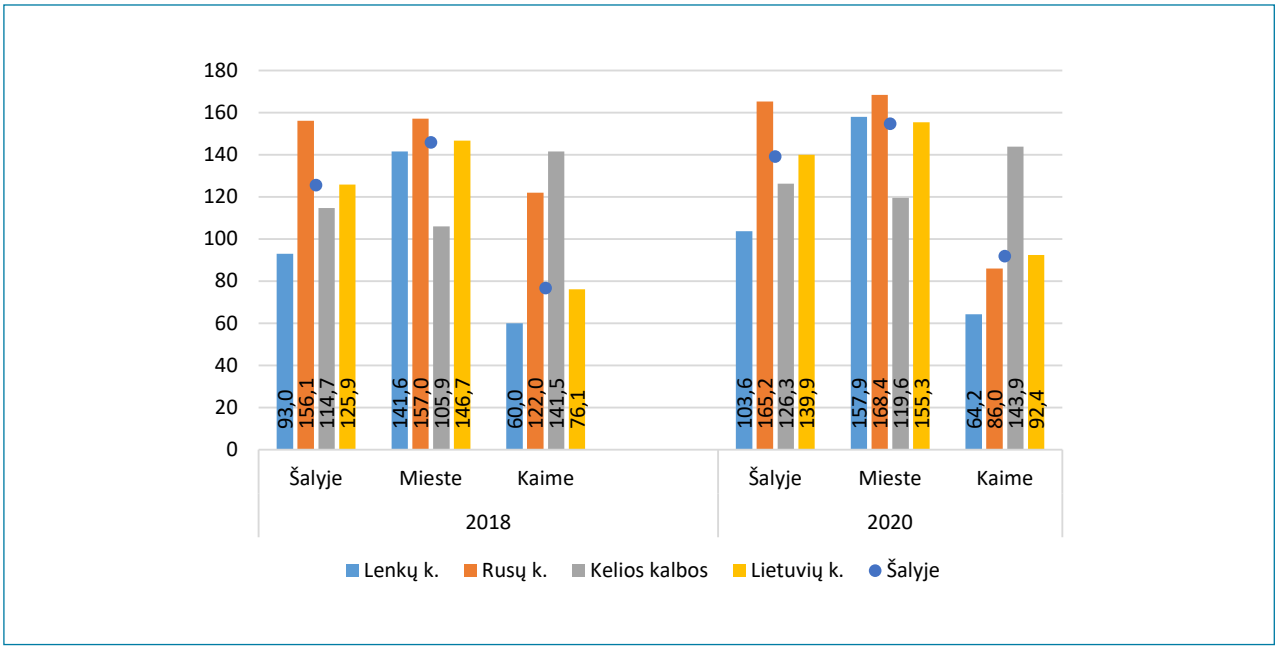

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Per 2018–2020 m. laikotarpį vienam mokyklos administracijos nariui tenkantis mokinių skaičius padidėjo 14 mokinių. Apskritai, šią tendenciją galima sieti su mokyklų tinklo optimizavimu, vedančiu į mokyklų kaip juridinių vienetų stambinimą. Daugiau už šalies vidurkį mokinių vienam mokyklos administracijos nariui tenka miestuose veikiančiose mokyklose lenkų ir rusų kalbomis ir kaimo vietovėse keliomis kalbomis mokymą organizuojančiose mokyklose.

- *Tautinių mažumų mokyklose dirbančių mokytojų skaičius 2020 m., palyginti su 2018 m., neženkliai didėja.*
- *Tautinių mažumų mokyklose pagrindinėse pareigose dirbančių mokytojų skaičius 2018–2020 m. kito netolygiai, priklausomai nuo vietovės: miesto mokyklose neženkliai didėjo, o kaimo vietovėse mažėjo.*
- *Ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklose tautinių mažumų kalbomis visu darbo krūviu dirbančių mokytojų dalis 2018–2020 m . didėjo vidutiniškai 14 proc. punktų.*
- *Tautinių mažumų kalbomis veikiančiose mokyklose sumažėjo mokytojų dalis, turinčių iki dvejų metų darbo stažą.*

Apskritai, šalyje mažėjant mokinių, atitinkamai kinta ir mokytojų skaičius. Tačiau besimokančių tautinių mažumų kalbomis vaikų ir mokinių skaičius per pastaruosius keletą metų šiek tiek išaugo, todėl nedidelis mokytojų skaičiaus mažėjimas pastebėtas tik įvairių tipų mokyklose lenkų mokomąja kalba (4.3 pav.). Didžiausias sumažėjimas įvyko tik lenkų mokomąja kalba veikiančiose pagrindinėse mokyklose ir progimnazijose. Jose mokytojų sumažėjo 1,9 proc. Rusų kalba mokymą vykdančių mokytojų skaičius didėjo 0,4 proc., o keliomis kalbomis – didėjo 5,6 proc.

4.3 pav. Priešmokyklinio ir bendrojo ugdymo mokytojų skaičiaus kaita 2018 ir 2020 m.

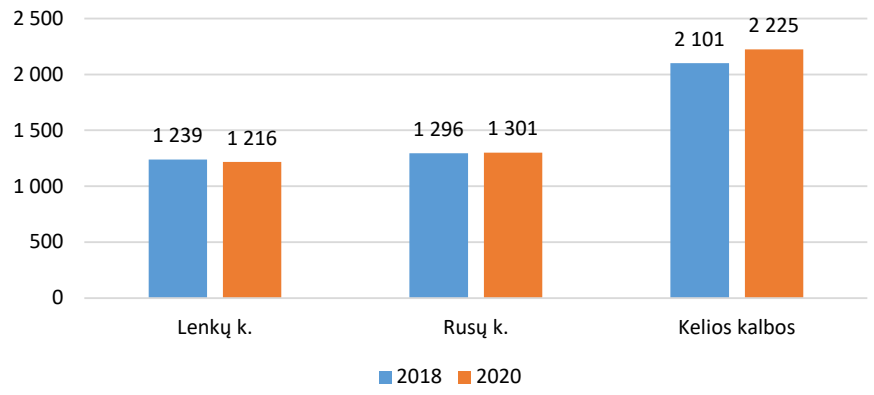

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Mažėjant mokyklų tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis tinklui kaime, būtent kaimo vietovėse pagrindinėse pareigose dirbančių mokytojų skaičius nuo 2018 m. sumažėjo (4.4 pav.). Tuo tarpu mieste veikiančių tautinių mažumų mokyklų priešmokyklinio ugdymo ir pradinio ugdymo mokytojų, dirbančių pagrindinėse pareigose, skaičius neženkliai padidėjo.

4.4 pav. Šalies miestuose ir kaimo vietovėse pagrindinėse pareigose dirbančių mokytojų skaičius 2018 ir 2020 m.

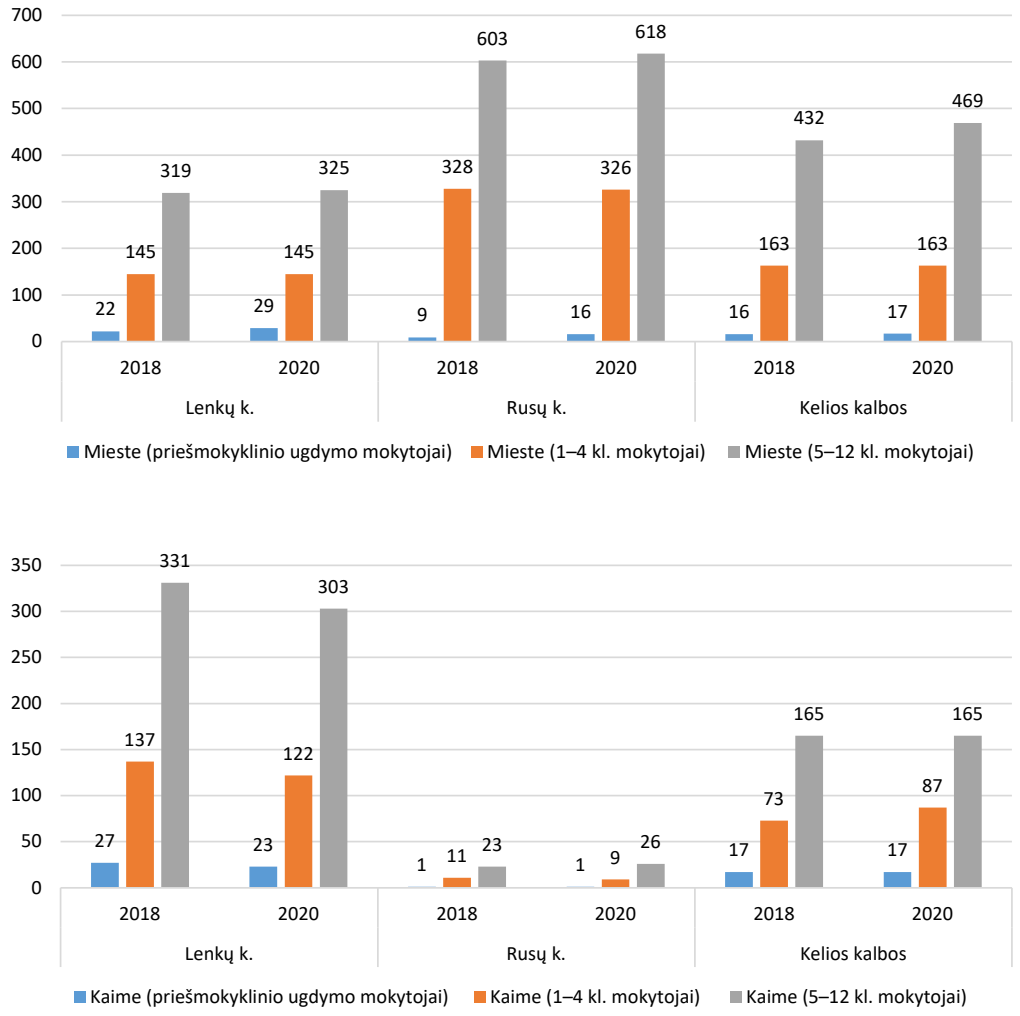

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo tautinių mažumų mokyklose dirbančių mokytojų dalis, turinčių skirtingą darbo krūvį, 2020 m. skiriasi (4.5 pav.). Nuo 2018 m. iki 2020 m. mokytojų, turinčių vieną etatą ar daugiau, dalis ženkliai augo. Išskirtinai šiame kontekste pasižymi mokytojai, dirbantys keliomis kalbomis ugdymą organizuojančiose mokyklose. Jų turima etato dalis ženkliai viršija šalies mokytojų vidutiniškai turimą etato dalį. Ypač tai akivaizdu stebint kaimo vietovėse dirbančių mokytojų krūvį. Atskirais atvejais, keliomis kalbomis veikiančiose mokyklose, mokytojų, dirbančių etatu ar daugiau, dalis net 20 proc. punktų viršija šalies vidurkį.

4.5 pav. Mokytojų, turinčių visą arba didesnį etatą ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklose, dalies (proc.) kaita 2018–2020 m.

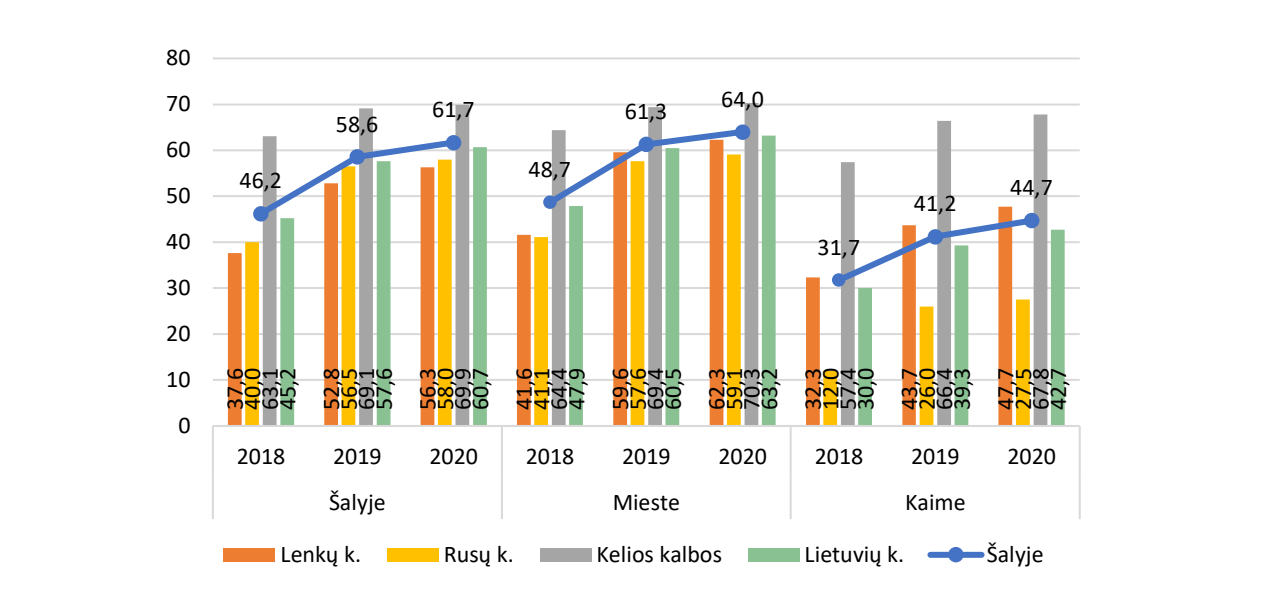

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Visą etatą ar daugiau turi dauguma lenkų, rusų ir keliomis kalbomis tiek mieste, tiek kaimo vietovėse ikimokyklinio ugdymo mokyklose dirbančių mokytojų. Kritinė situacija dėl dirbančių mokytojų krūvio pradinėse mokyklose, kurios ugdymą organizuoja keliomis kalbomis, ten 2020 m. tik 6,7 proc. mokytojų dirbo visu etatu ir didesniu nei etatas darbo krūviu.

Lenkų kalba mokančiose progimnazijose mokytojų turima etato dalis ženkliai (21,3 proc.) didesnė nei šalies vidurkis. Tuo tarpu lenkų mokomąja kalba miesto pradinėse mokyklose mokytojų turima etato dalis yra 13,4 proc. mažesnė nei šalies vidurkis.

Mokytojų, dirbančių visu darbo krūviu, dalis tautinių mažumų mokyklose pagal mokomąsias kalbas skiriasi. Keliomis kalbomis ugdymą organizuojančių ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo (69,9 proc.) mokytojų turi visą darbo krūvį; rusų kalba ugdymą organizuojančiose ikimokyklinio ir bendrojo ugdymo mokyklose – 58,0 proc. mokytojų. Mokytojų užimama etato dalis priklauso nuo vietovės ir mokyklos vykdomos programos.

Analizuojant 2020–2021 mokslo metų mokytojų pasiskirstymą pagal amžiaus grupes aiškėja, kad šalyje daugiau nei pusė visų mokytojų priklauso 50–59 m. ir daugiau nei 60 m. amžiaus grupėms. Mokyklose rusų mokomąja kalba šių dviejų amžiaus grupių mokytojų dalis viršija du trečdalius visų mokytojų. Ir priešingai, mokyklose lenkų mokomąja kalba tokių mokytojų gerokai mažiau nei bendrai šalyje – tik 42,5 proc. Daugiausia jaunų (iki 30 m.) mokytojų dirba mokyklose, kuriose mokymas vyksta keliomis kalbomis.

4.6 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes 2018 ir 2020 m.

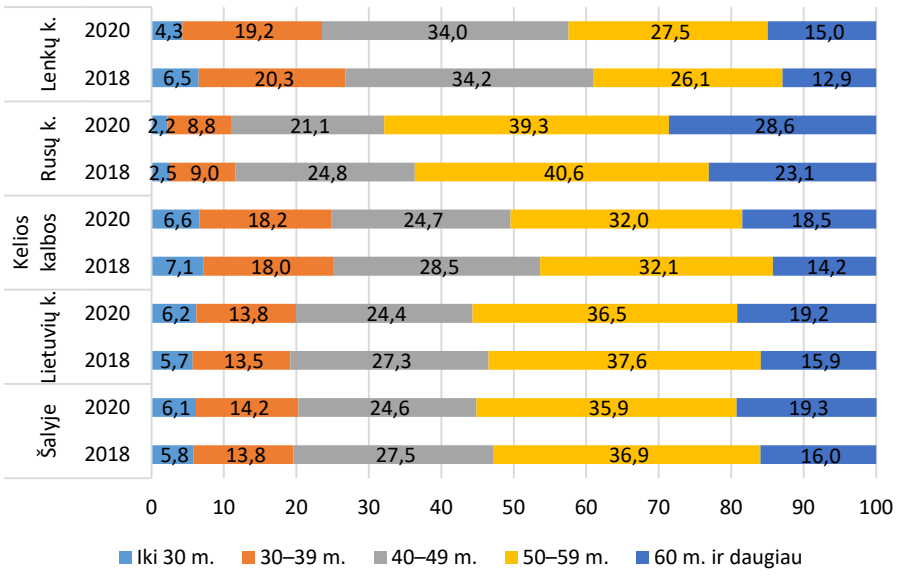

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Mokytojų kontingento atsinaujinimą rodo tai, kiek mokytojų turi iki dvejų metų darbo patirties. Ši jaunų mokytojų dalis kasmet mažėja visose tautinių mažumų mokyklose (4.7 pav.).

4.7 pav. Mokytojų, kurių darbo stažas iki dvejų metų, dalis (proc.) 2018 ir 2020 m.

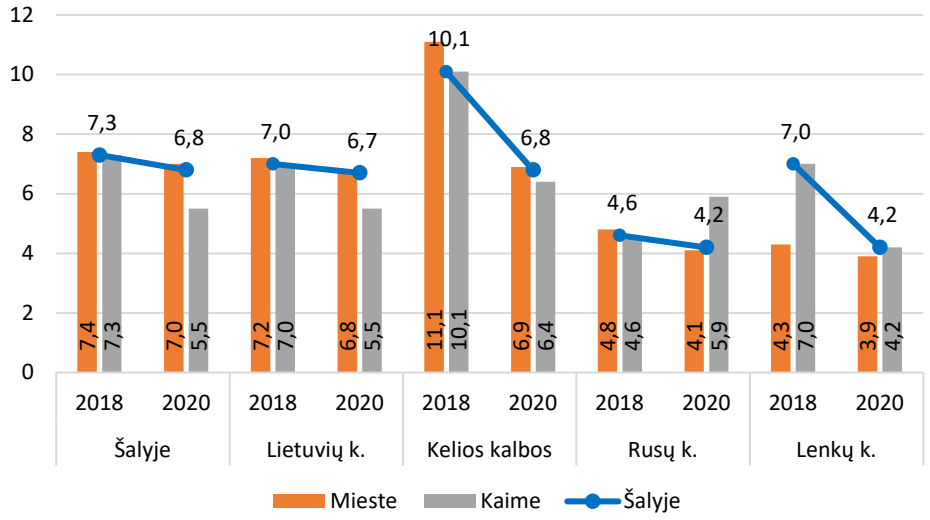

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Šalyje pensinio amžiaus tautinių mažumų mokytojų dalis 2018–2020 m. neženkliai didėja (4.8 pav.). Galima išskirti mokyklas rusų mokomąja kalba, kuriose ir taip didelė dirbančių pensinio amžiaus mokytojų dalis toliau didėja. Geresnė situacija pagal šį aspektą mokyklose lenkų mokomąja kalba ir kelių mokomųjų kalbų mokyklose.

4.8 pav. Pensinio amžiaus mokytojų dalis (proc.) 2018 ir 2020 m.

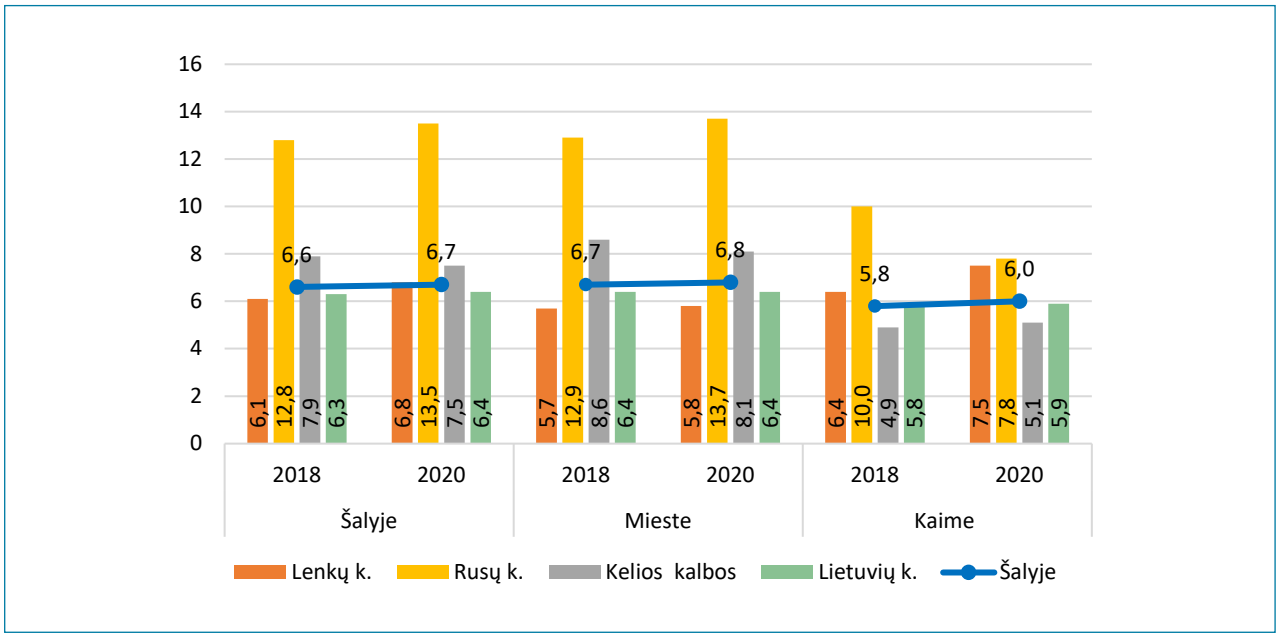

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Tautinių mažumų mokyklose mokytojų pasiskirstymas pagal lytį atitinka šalies mokyklų mokytojų tendencijas – daugiausiai (91 proc.) dirbančių mokytojų – moterys (4.9 pav.). Vyrų mokytojų dalis – mokyklose pagal tautinių mažumų kalbas – nevienoda. Pavyzdžiui, rusų kalba ugdymą vykdančiose mokyklose, vyrų dalis – didesnė, nei šalies vidurkis.

4.9 pav. Mokyklose dirbančių mokytojų pasiskirstymo pagal lytį dalis 2018 ir 2020 m.

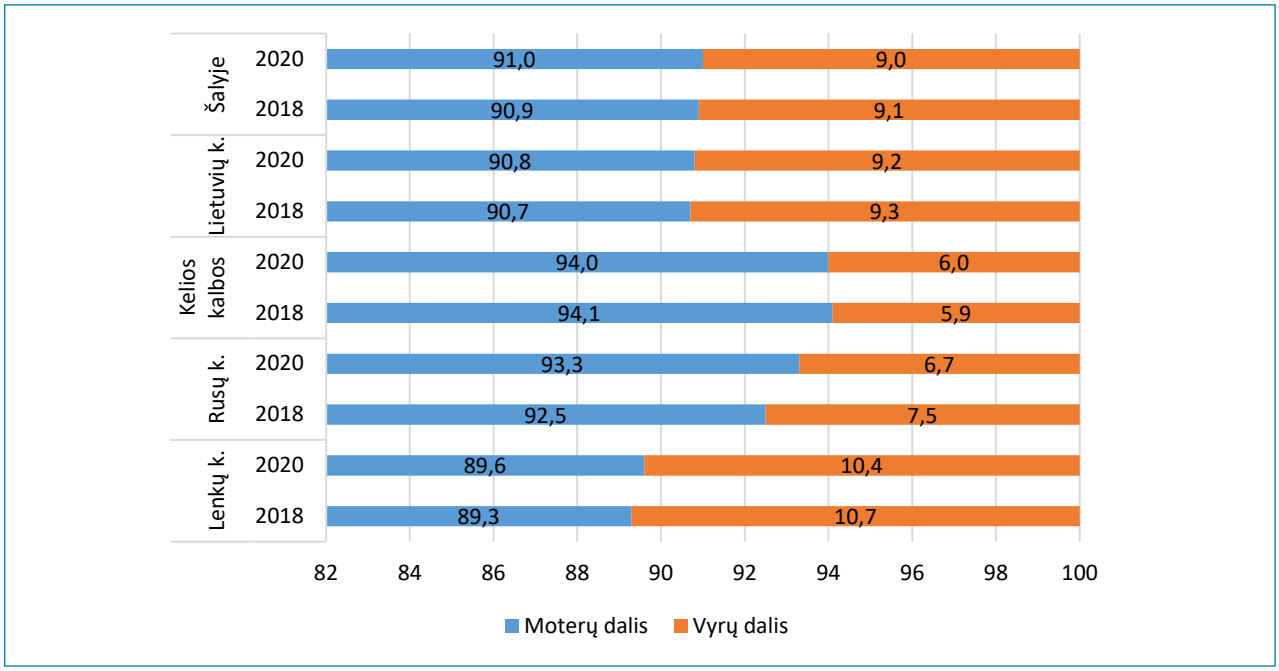

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Duomenys, susiję su mokytojų kvalifikacija, rodo, kad vyresniojo mokytojo kvalifikaciją turinčių mokytojų, tarp jų ir dirbančiųjų tautinių mažumų mokyklose, dalis šalyje – didžiausia (4.10 pav.). Tačiau aukštos kvalifikacijos mokytojų, turinčių metodininko ir eksperto kategorijas, šalies vidurkį atitinka tik mokyklų rusų mokomąja kalba mokytojai. Mokyklose rusų mokomąja kalba mokytojų metodininkų dalis (31 proc.), kaip ir mokytojų ekspertų (3,5 proc.) – didžiausia visose tautinių mažumų mokyklose. Mokyklose lenkų mokomąja kalba ir įvairių mokomųjų kalbų mokyklose, šalies vidurkio neatitikimas pagal šį kriterijų – akivaizdus.

Kaip šalyje, taip ir tautinių mažumų mokyklose dar yra mokytojų, neturinčių pedagogo kvalifikacijos. Daugiausiai (24 proc.) tokių mokytojų dirbo keliomis kalbomis ugdymą organizuojančiose mokyklose.

4.10 pav. Mokytojų pasiskirstymo pagal įgytą kvalifikacinę kategoriją dalis (proc.) 2018 ir 2020 m.

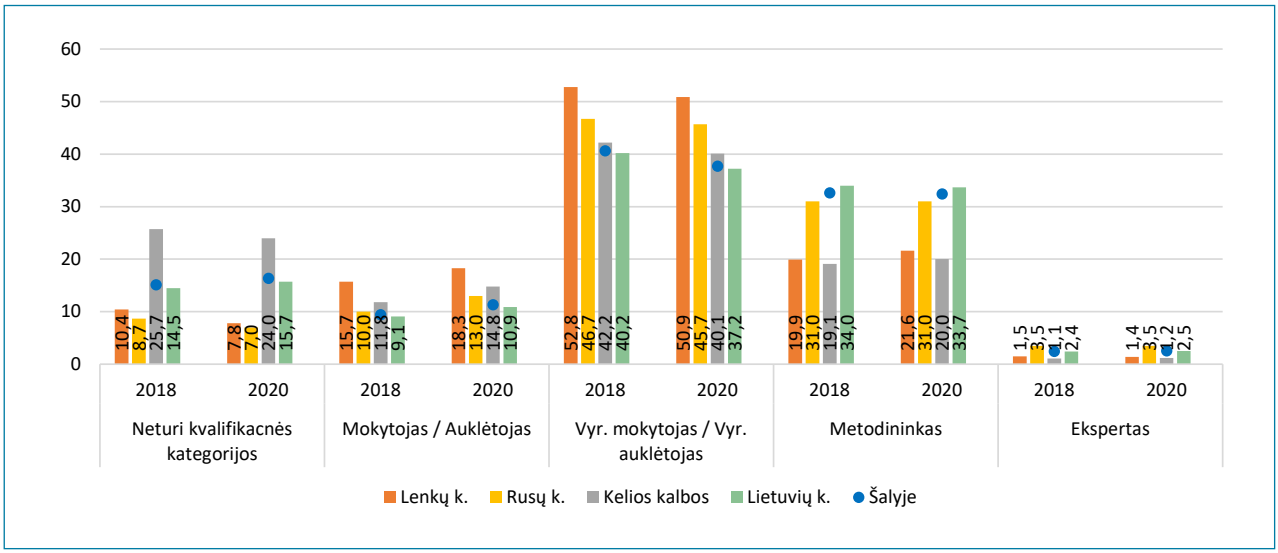

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Mokytojų ir mokinių skaičiaus santykis

- *Daugiausiai (13,2) ikimokyklinio amžiaus vaikų tenka lenkų kalba ugdymą organizuojančiam ikimokyklinio ugdymo mokytojui.*
- *Vienam priešmokyklinio ugdymo mokytojui tenkančių vaikų skaičiaus vidurkis šalyje 2020 m. yra 14,4. Tuo tarpu vienam lenkų, rusų ir keliomis kalbomis priešmokyklinį ugdymą organizuojančiam mokytojui vidutiniškai tenka 12,3 vaikų.*
- *Vienam šalies bendrojo ugdymo tautinių mažumų (lenkų, rusų, kelių kalbų) mokyklos mokytojui vidutiniškai tenka 9,8 mokiniai.*
- *Bendrojo ugdymo tautinių mažumų (lenkų, rusų, kelių kalbų) mokyklose (pagal mokymo programas) mokinių skaičius, tenkantis vienam mokytojui, skiriasi ketvirtadaliu: vienam pradinių klasių mokytojui tenka vidutiniškai 11,5 mokinių, o vienam 5–10 ir I–IV gimnazijos klasių mokytojui – 8,8 mokiniai.*
- *Vienam mokytojui tenkančių tautinių mažumų (lenkų, rusų, kelių kalbų) mokinių skaičius miesto mokyklose – didesnis, nei kaimo vietovėse esančiose mokyklose.*

Nagrinėjant mokinių skaičių pagal ugdymo programas, nustatytas skirtingas santykis. Vidutinis vienam ikimokyklinio ugdymo mokytojui tenkantis vaikų skaičius pagal mokomąsias kalbas skiriasi (4.11 pav.). Daugiausia (13) ikimokyklinio amžiaus vaikų tenka lenkų kalba ugdomose grupėse.

4.11 pav. Vaikų skaičius, tenkantis vienam ikimokyklinio ugdymo auklėtojui, 2018 ir 2020 m.

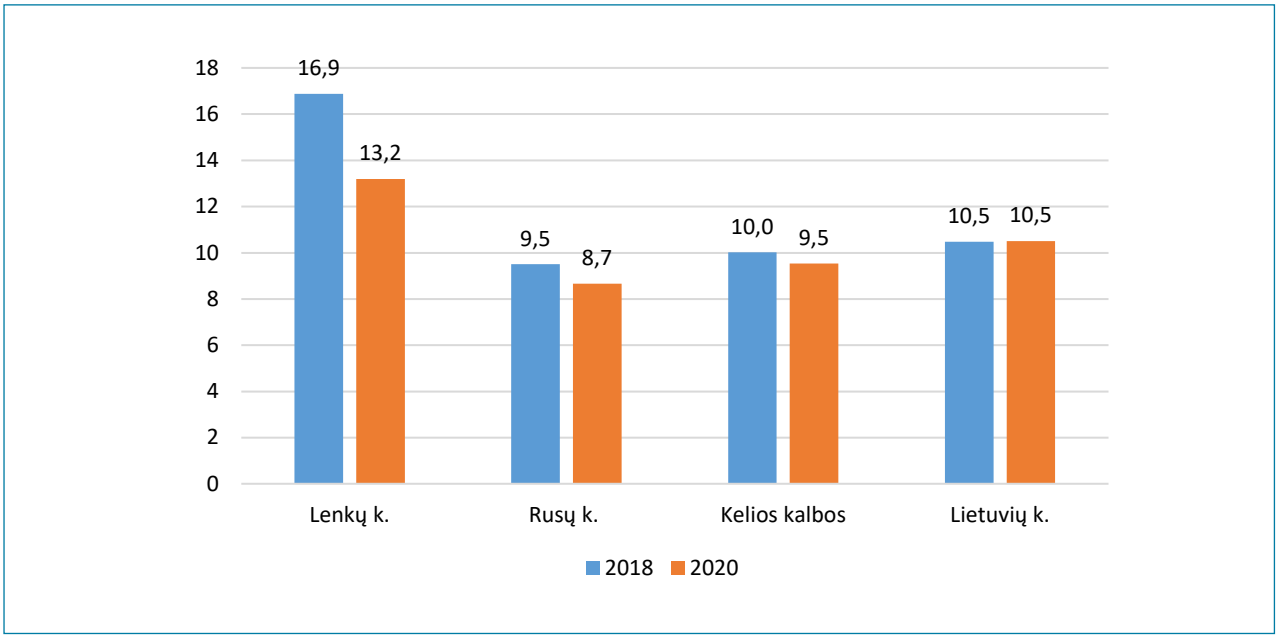

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

ŠVIS duomenims, vidutiniškai šalyje 2020 m. vienam ikimokyklinio ugdymo ir priešmokyklinio ugdymo mokytojui tenka 10 vaikų. Šį skaičių viršija lenkų mokomąja kalba ugdomų vaikų skaičius (11).

Mokinių, tenkančių vienam priešmokyklinio ugdymo mokytojui 2020 m., šalyje vidutiniškai yra 14,4 (4.12 pav.). Vienam tautinių mažumų (lenkų, rusų, kelių kalbų) priešmokyklinio ugdymo mokytojui vidutiniškai tenka 12,3 ugdytinių. Tačiau rusų mokomąja kalba priešmokyklinio ugdymo mokytojui tenka vidutiniškai 19 vaikų. Tai paaiškinama tuo, kad mokyklos rusų mokomąja kalba sutelktos mieste ir ten mokinių, tenkančių vienam mokytojui, skaičius didesnis nei kaime.

4.12 pav. Priešmokyklinio ugdymo mokytojui tenkančių vaikų skaičius pagal mokomąsias kalbas ir pagal vietovę 2018 ir 2020 m.

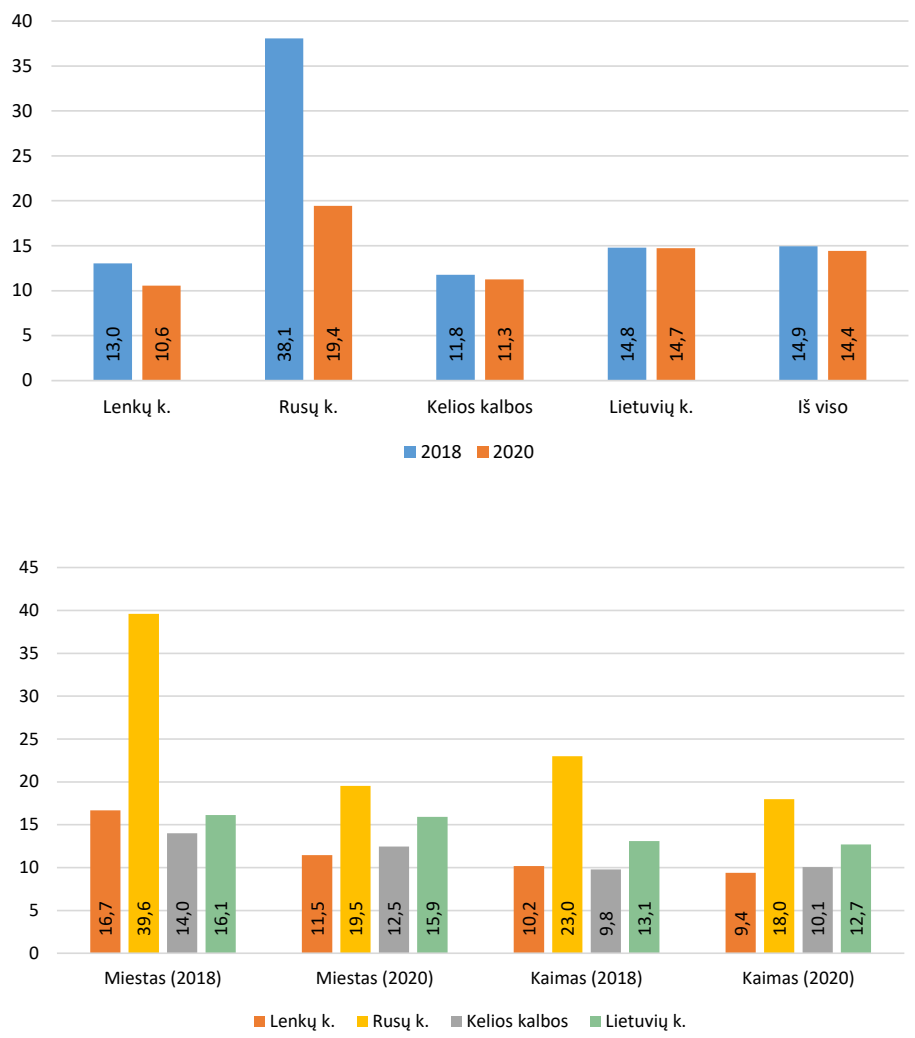

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Vidutiniškai vienam šalies bendrojo ugdymo mokytojui tenka 12 mokinių (4.13 pav.). Tautinių mažumų kalbomis veikiančiose mokyklose mokinių skaičius sudaro 9,8 ir neviršija šalies vidurkio. ŠVIS duomenimis, mieste vienam tautinių mažumų mokytojui vidutiniškai tenka 12 mokinių, o kaimo vietovėse – 8 mokiniai.

4.13 pav. Mokinių skaičius, tenkantis vienam mokytojui pagal mokomąsias kalbas, 2018 ir 2020 m.

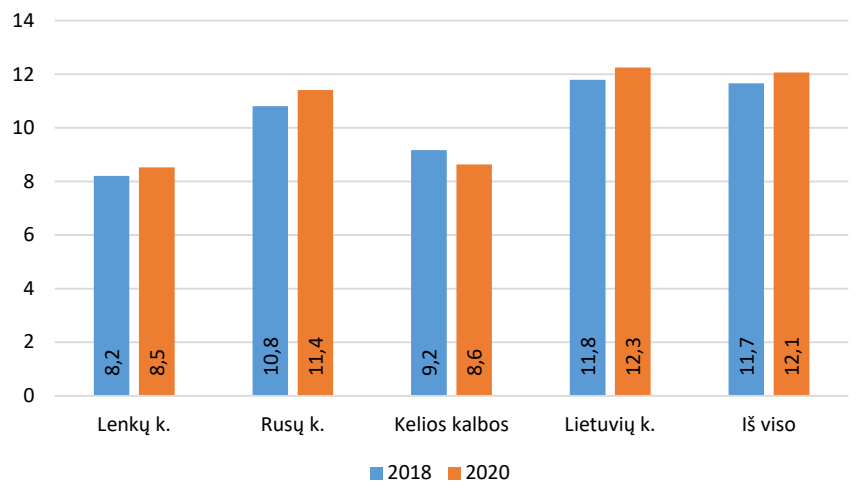

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Bendrojo ugdymo tautinių mažumų mokyklose mokinių skaičius pagal koncentrus, tenkantis vienam mokytojui, skiriasi – pradinėje mokykloje mokinių, tenkančių vienam mokytojui, skaičius ketvirtadaliu didesnis nei pagrindinėje mokykloje ir gimnazijoje. Vienam 1–4 kl. mokytojui šalyje tenka vidutiniškai 14,4 mokinių. Tautinių mažumų mokyklose mokinių, tenkančių vienam pradinių klasių mokytojui, skaičius – 11,5 ir nesiekia šalies vidurkio (4.14 pav.). Daugiau (12,1) mokinių tenka vienam mokytojui miesto tautinių mažumų mokyklose. Tuo tarpu kaimo vietovėse esančiose tautinių mažumų mokyklose vienam mokytojui tenka 9,6 mokiniai.

4.14 pav. Mokinių, tenkančių vienam 1–4 kl. mokytojui, skaičius 2018 ir 2020 m.

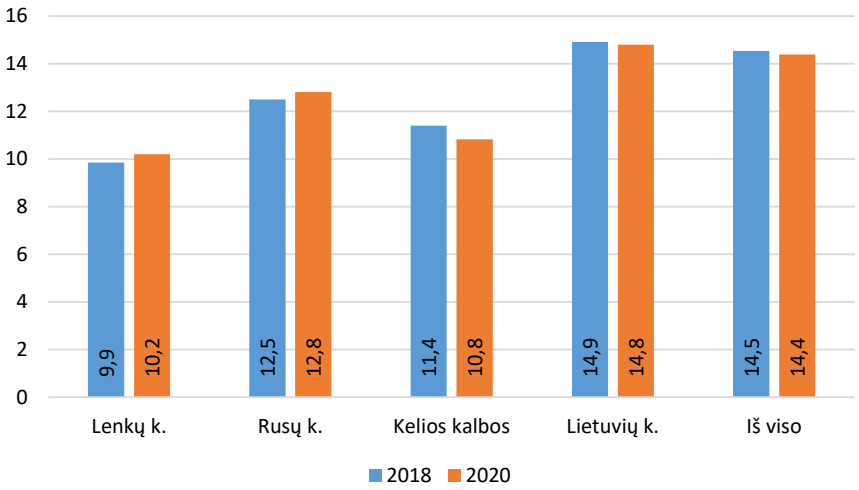

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Didžiausias – rusų pradinėse mokyklose besimokančiųjų skaičius (12,8), mažiausias – lenkų (10,2), tenkantis vienam mokytojui. Nustatyta, kad mokinių skaičius, tenkantis vienam mokytojui, skiriasi pagal vietovę: mieste mokinių, tenkančių vienam mokytojui, skaičius – didesnis, nei kaimo vietovėse. Mažiausiai pradinių klasių mokinių vienam mokytojui tenka kaimo vietovėse veikiančiose mokyklose lenkų mokomąja kalba – 7,7, o daugiausiai – keliomis mokomosiomis kalbomis – 12,1.

Šalyje vienam 5–10 ir I–IV gimnazijos klasių mokytojui vidutiniškai tenka 10,8 mokinių. Vienam tautinių mažumų (lenkų, rusų ir kelių kalbų) mokyklose dirbančiam mokytojui vidutiniškai tenka 8,8 mokiniai, besimokantys 5–10 ir I–IV gimnazijos klasėse (4.15 pav.).

4.15 pav. Mokinių, tenkančių vienam 5–10 ir I–IV gimnazijos klasių mokytojui, skaičius 2018 ir 2020 m.

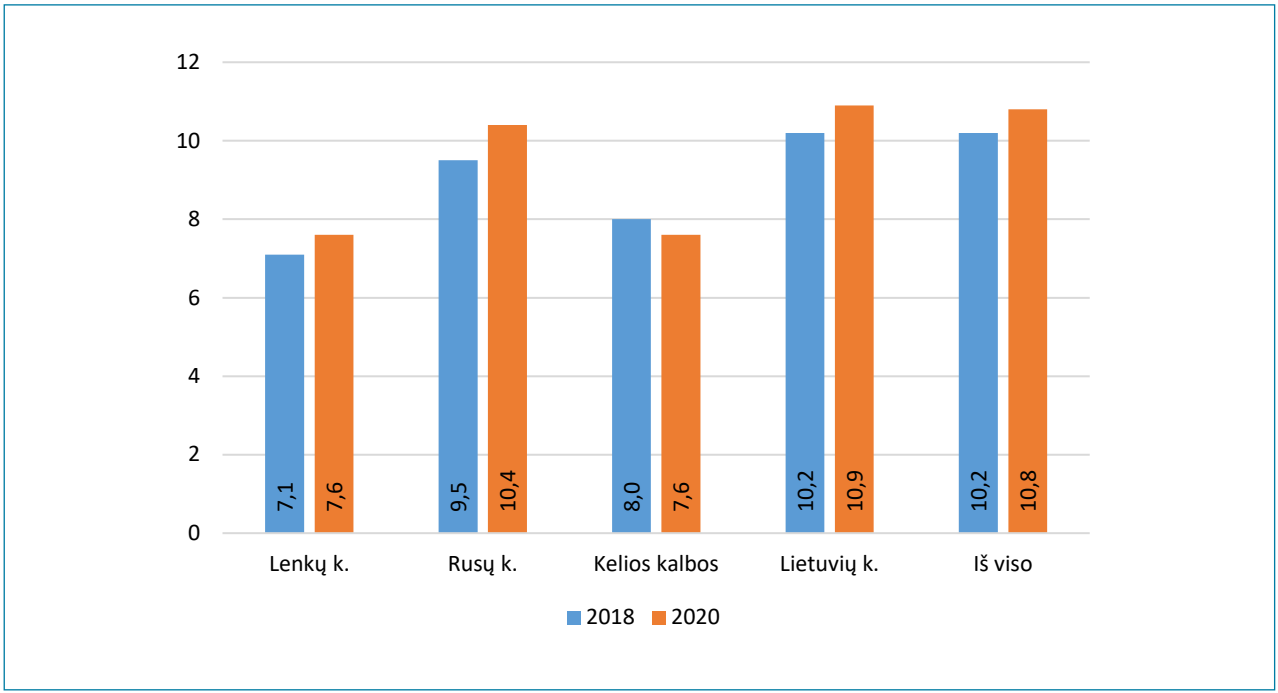

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Iš tautinių mažumų mokyklų, pagal mokomąsias kalbas, daugiausiai 5–10 ir I–IV gimnazijos klasių mokinių vienam mokytojui tenka mokyklose rusų mokomąja kalba – 10,4, o mažiausiai – mokyklose lenkų ir keliomis mokomosiomis kalbomis – 7,6. Nustatyta, kad kaimo vietovėse mokinių skaičius, tenkantis vienam mokytojui, daug mažesnis: miesto mokyklose rusų mokomąja kalba – 10,7, o kaimo vietovių mokyklose – 3,8; miesto mokyklose lenkų mokomąja kalba – 9,6, o kaimo vietovių mokyklose – 5,1. Išimtis tik keliomis kalbomis mokomų mokinių skaičius mieste – 7,1, o kaime – 8,9.

5. Ugdymo proceso organizavimo ypatumai

Mokinių tautinis tapatumas ir pagrindinės ugdymo proceso organizavimo nuostatos

- ***Bendrieji ugdymo planai reglamentuoja ugdymo proceso organizavimą bendrojo ugdymo mokyklose, atsižvelgiant į mokinių poreikius ir mokyklos galimybes.***
- ***Tautinių mažumų mokyklose tautinės mažumos kalbos mokoma arba kaip atskiro dalyko, arba mokymas vyksta tautinės mažumos kalba ir dalis dalykų – lietuvių kalba.***

Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendruose ugdymo planuose (2021) įtvirtintos nuostatos, susijusios su sąlygų sudarymu tautinių mažumų mokyklų mokiniams mokytis gimtosios kalbos, ugdytis tautinį tapatumą ir pilietines nuostatas.

Mokykla, įgyvendindama ugdymo turinį, susitaria **dėl viso ugdymo proceso** arba **kai kurių dalykų** mokymo tautinės mažumos kalba. Mokyklose, kuriose įteisintas tautinės mažumos kalbos mokymas, ugdymo procesas vyksta dvikalbio ugdymo būdu: tautinės mažumos kalba ir lietuvių kalba. Kiekviena mokykla užtikrina teisės aktais nustatytą minimalų dalykų, kurių mokoma lietuvių kalba, skaičių.

Kitose tautinių mažumų mokyklose **mokymas vyksta tautinės mažumos kalba**, išskyrus lietuvių kalbos ir literatūros ir užsienio kalbos pamokas bei pamokas, kai mokomasi Lietuvos istorijos ir geografijos, pasaulio pažinimo, pilietiškumo pagrindų.

Lietuvos Respublikos švietimo dokumentuose įteisintos šios pagrindinės ugdymo organizavimo atskirose bendrojo ugdymo programose nuostatos:

Pradinio ugdymo programoje:

- Mokykloje, kurios nuostatuose įteisintas mokymas tautinės mažumos kalba, lietuvių kalbos ugdymas vykdomas: 1–4 klasėse kiekvienais mokslo metais skiriant po 7 savaitines pamokas; valstybinei lietuvių kalbai skiriant: 1 klasėje – 5 savaitines pamokas, 2 klasėje – 4 savaitines pamokas, 3 klasėje –5 savaitines pamokas, 4 klasėje – 5 savaitines pamokas. Jei mokyklos taryba pritaria ir pasirenkamas kitas pamokų skaičius mokyti lietuvių kalbos, Bendruosiuose ugdymo planuose nurodytas pamokų, skirtų gimtajai ir lietuvių kalbai mokyti, skaičius sumuojamas ir dalijamas per pusę.
- Į kitus mokomuosius dalykus, mokomus tautinės mažumos kalba, integruojami lietuvių kalbos mokymo fragmentai.
- Bendrosios programos pasaulio pažinimo temas, susijusias su Lietuvos istorija, geografija, kultūra, rekomenduojama mokyti lietuvių kalba.
- Tėvų (globėjų ar rūpintojų) pageidavimu kitų (pasirinktų) Bendrųjų programų dalykų gali būti mokoma(si) lietuvių kalba.

Pagrindinio ugdymo programoje:

- Mokiniai, besimokantys tautinių mažumų ir valstybine kalba, lietuvių kalbos ir literatūros mokosi pagal tą pačią bendrąją dalyko programą, kuriam skiriamas toks pat pamokų skaičius. Toks pat pamokų skaičius skiriamas gimtųjų kalbų mokymuisi.
- Mokinių tėvams (globėjams ar rūpintojams) pageidaujant, mokykla gali sudaryti sąlygas lietuvių kalbos ir literatūros mokytis pagilintai. Pagilintas mokymas neprivalomas, jis vykdomas pagal mokytojo parengtą ir mokyklos vadovo patvirtintą dalyko programą.
- Mokiniai, jeigu pageidauja, gali tęsti mokymąsi mokykloje, kurioje ugdymas organizuojamas valstybine kalba. Tokiems mokiniams lietuvių kalbos mokymosi skirtumams išlyginti skiriamos papildomos pamokos ir sudaromos sąlygos mokytis gimtosios kalbos. Mokiniai, kurie mokosi tautinės mažumos kalba, neprivalo mokytis antrosios užsienio kalbos, kurios nuo 6 klasės pradeda mokytis valstybine kalba besimokantys mokiniai.
- Tautinių mažumų mokyklose besimokantiems mokiniams, kai klasėje ne mažiau kaip 21 mokinys, mokytis lietuvių kalbos ir literatūros gali būti sudaromos mažesnės mokinių grupės.

Vidurinio ugdymo programoje:

- Mokiniai, besimokantys tautinių mažumų kalba ar valstybine kalba, privalo mokytis privalomų, privalomai pasirenkamų ir laisvai pasirenkamų dalykų. Mokiniui, besimokančiam valstybine kalba, minimalus pamokų skaičius per savaitę – 28 pamokos; mokiniui, besimokančiam tautinės mažumos kalba, minimalus pamokų skaičius – 31,5 savaitinės pamokos.
- Mokiniai lietuvių kalbos ir literatūros mokosi pagal tą pačią bendrąją dalyko programą, tik skiriasi pamokų skaičius programai įgyvendinti: mokiniams, besimokantiems tautinių mažumų kalba bendruoju kursu, skiriamos 5,5 pamokos per savaitę, išplėstiniu kursu – 6,5 pamokos per savaitę. Mokiniams, besimokantiems valstybine kalba lietuvių kalbos ir literatūros dalyko, mokymuisi atitinkamai skiriamos 4 ir 5 pamokos per savaitę.

Tautinių mažumų mokyklų aprūpinimas vadovėliais

- ***Per pastaruosius penkerius metus išleista vadovėlių lenkų ir rusų kalbomis, tačiau dažnai naudojamasi ir anksčiau išleistais vadovėliais. Daugiausiai vadovėlių išleidžiama mokykloms lenkų mokomąja kalba.***
- ***Vadovėlių leidybą riboja nedidelis tiražas ir išaugę leidybos kaštai. Dalis leidyklų šiuo metu delsia leisti naujus vadovėlius, kol bus patvirtintas atnaujintas ugdymo turinys.***

Tautinių mažumų mokykloms vienas iš aktualiausių klausimų – aprūpinimas mokymo priemonėmis ir ypatingai – skirtomis mokyti gimtosios kalbos. Tautinių mažumų mokykloms Lietuvoje skiriamos didesnės mokymo lėšos, tai yra 20–24 proc. (priklausomai nuo klasių), taip pat 20 proc. didesnės lėšos skiriamos vadovėliams bei kitoms mokymo priemonėms įsigyti. Nežiūrint didesnio finansavimo, dalis mokyklų stokoja gimtąja kalba išleistų vadovėlių ir kitų mokymo priemonių, skirtų mokytis tiek gimtosios kalbos, tiek ir mokytis kitų dalykų gimtąja kalba. Pavyzdžiui, mokyklose lenkų mokomąja kalba 1–10 klasių ir gimnazijų I ir II klasių mokiniai gali naudotis daugelio dalykų vadovėliais lenkų kalba, tuo tarpu gimnazijos III ir IV klasių mokiniai turi tik gimtosios kalbos, matematikos ir istorijos vadovėlių, išleistų lenkų kalba. Tokia padėtis susiklostė dėl to, kad iš lietuvių kalbos išverstų ir nedideliu tiražu leidžiamų vadovėlių leidybos išlaidos yra 50–60 proc. didesnės. Dėl ženkliai padidėjusių leidybos išlaidų nedaug vadovėlių išleidžiama ir mokykloms, kuriose mokoma rusų kalba. Reaguojant į lenkų bendruomenės išsakytą pageidavimą, nuo 2019 m. mokyklos gali naudotis ir Europos Sąjungos šalyse parengtais ir išleistais vadovėliais gimtosiomis kalbomis, kurių mokoma Lietuvos tautinių mažumų mokyklose.

Šiuo metu galiojančių vadovėlių sąraše (neskaičiuojant kaip atskirų vienetų to paties pavadinimo ir tos pačios klasės vadovėlio dalių) yra 51 vadovėlis, išleistas lenkų kalba ir 32 vadovėliai, išleisti rusų kalba (5.1 pav.).

5.1 pav. Vadovėlių skaičius pagal kalbas ir ugdymo programas 2021 m.

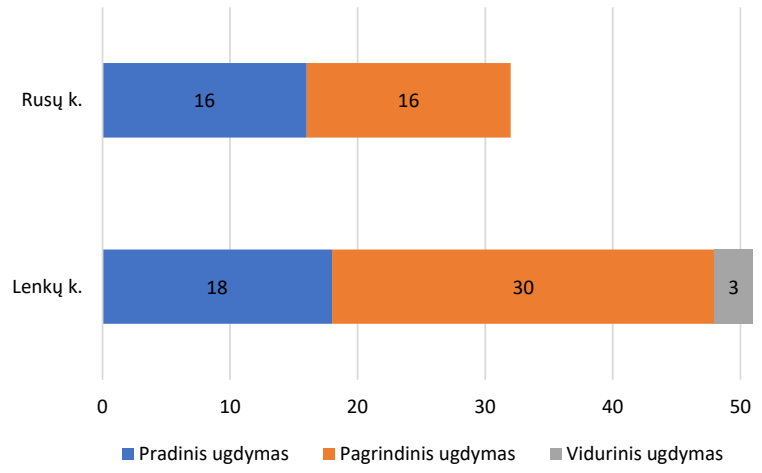

Duomenų šaltinis: *Vadovėlių duomenų bazė.*
Prieiga internete: *https://www.emokykla.lt/bendrasis/vadoveliai/vadoveliu-duomenu-baze*

Rengiant šią apžvalgą, atlikta kelių mokyklų tautinių mažumų mokomosiomis kalbomis apklausa, skirta galiojančių verstinių vadovėlių naudojimui. Apklausa rodo, kad šiose mokyklose rečiau naudojami senesni nei dešimties metų ***pradinio ugdymo*** programos vadovėliai. Tai būdinga į abi kalbas – rusų ir lenkų – išverstiems lietuvių autorių vadovėliams. Išleisti daugiau kaip prieš dešimt metų ***pagrindinio ugdymo*** vadovėliai lenkų ir rusų kalba naudojami dažniau (pvz., geografijos, istorijos, matematikos). Rečiau naudojami tik išversti gamtos mokslų (pvz., chemijos, fizikos) vadovėliai, ypač – įvairių kalbų mokyklose.

Beveik visos apklaustos mokyklos, kaip pagrindinę problemą nurodo gimtosios kalbos mokymo vadovėlių stoką ir pageidautų verstinių vadovėlių iki 10 klasės. Nors kartais tose pačiose pamokose lygiagrečiai naudojami vadovėliai gimtąja ir valstybine kalba, tačiau, apklaustų mokyklų nuomone, tokiam dvikalbio ugdymo būdui vadovėlių gimtąja kalba nepakanka. Toks mokyklų išsakytas argumentas negali būti vertinamas vienareikšmiai, nes šiuo atveju gali būti sumenkintas paties mokytojo ir per daug sureikšmintas vadovėlių vaidmuo.

Vadovėlių leidybos apimtys tautinių mažumų mokykloms ir lietuvių mokykloms pastaraisiais metais sulėtėjo, kadangi nuo 2018 m. pradėta ruoštis atnaujinti Bendrąsias ugdymo programas (5.2 pav.).

5.2 pav. Vadovėlių, išleistų 2016–2020 m. lenkų ir rusų kalbomis, skaičius

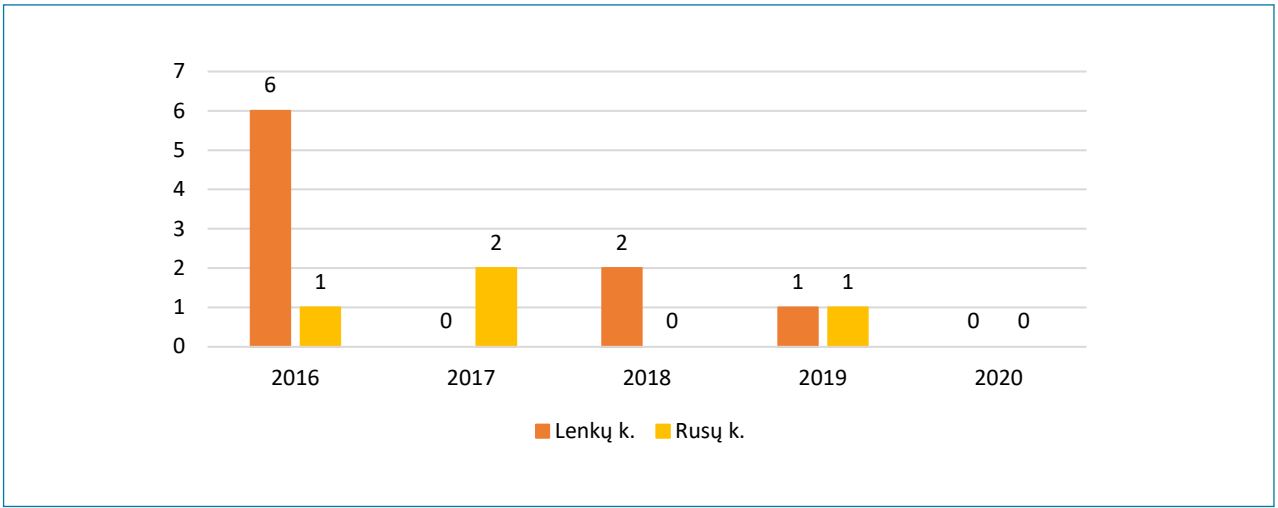

Duomenų šaltinis: *Vadovėlių duomenų bazė.*
Prieiga internete: *https://www.emokykla.lt/bendrasis/vadoveliai/vadoveliu-duomenu-baze*

Lyginant per paskutinius penkerius metus išleistus vadovėlius tautinių mažumų mokykloms (pagal bendrojo ugdymo mokyklos tipus), matome, kad daugiausiai vadovėlių išleista pradiniam ugdymui (5.3 pav.).

5.3 pav. Vadovėlių, išleistų 2016–2020 m. lenkų ir rusų kalbomis, skaičius pagal ugdymo programas

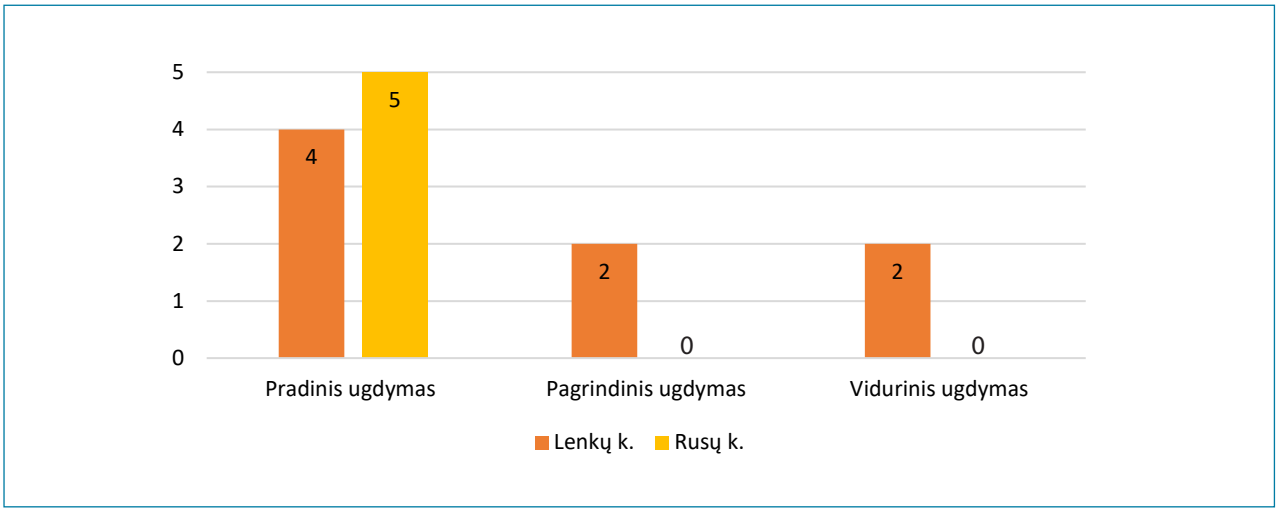

Duomenų šaltinis: *Vadovėlių duomenų bazė.*
Prieiga internete: *https://www.emokykla.lt/bendrasis/vadoveliai/vadoveliu-duomenu-baze*

Daugumą vadovėlių, išleistų lenkų ir rusų kalbomis, sudaro vadovėlio komplektas: vadovėlis ir pratybų sąsiuvinis. Taip pat neretai komplektui priklauso ir parengta mokytojo knyga (lietuvių kalba). Kai kurios leidyklos mokytis lietuvių kalbos skirto vadovėlio pratybų sąsiuvinyje pateikia užduočių ir tautinės mažumos kalba.

Iš aukščiau pateiktų duomenų darytina išvada, jog tautinių mažumų mokykloms skirtų mokymo priemonių ir jose dirbančių pedagogų kvalifikacijos klausimai išlieka aktualūs. Apskritai, atsižvelgiant į susidariusią situaciją dėl menko rinkos *prisotinimo* verstiniais vadovėliais ir įvertinus tikrąjį vadovėlių tautinių mažumų kalbomis poreikį, galima būtų mąstyti apie centralizuotą ir sistemingą tautinių mažumų, bent jau gimtųjų kalbų vadovėlių, papildomų priemonių rengimą bei leidybą.

6. Ugdymo rezultatai

Nacionalinių ir tarptautinių mokinių pasiekimų patikrinimų rezultatai

- *Tautinių mažumų kalbomis (lenkų, rusų) besimokančių mokinių PUPP lietuvių kalbos ir literatūros rezultatų vidurkiai – maždaug 1 balu žemesni nei besimokančiųjų lietuvių kalba.*
- *Nuo 2018 m. iki 2021 m. tiek PUPP, tiek VBE rezultatai tautinių mažumų mokyklose gerėjo. Rusų ir lenkų kalbomis besimokančių mokinių PUPP matematikos, besimokiusiųjų lenkų kalba – lietuvių kalbos ir literatūros rezultatų vidurkiai pakilo 0,6–1,2 balo. Tris ir daugiau VBE išlaikiusių rusų kalba besimokančių mokinių padaugėjo 11 proc. punktų.*
- *Tarptautiniuose TIMSS ir PISA tyrimuose žemiausi buvo lenkų kalba besimokančių mokinių rezultatai, tačiau šios grupės mokinių padaryta pažanga daugumoje nagrinėtų rodiklių (TIMSS 4 klasės matematikos ir gamtos mokslų, PISA matematinio ir gamtamokslio raštingumo rezultatai) – didžiausia.*

PUPP duomenimis, mokiniai, besimokantys lenkų ir rusų kalbomis, pasiekė žemesnių lietuvių kalbos ir literatūros rezultatų nei mokiniai, kurie mokosi lietuvių kalba; rezultatų vidurkių skirtumas – maždaug 1 balas pagal 10 balų skalę (6.1 pav.). 2021 m. tik keli procentai lenkų ir rusų kalbomis besimokiusių mokinių pasiekė aukštesnįjį lietuvių kalbos ir literatūros PUPP pasiekimų lygį, maždaug trečdalio mokinių pasiekimai nepasiekė pagrindinio lygio (6.2 pav.). Nuo 2018 m. iki 2021 m. lietuvių kalbos ir literatūros rezultatų įvertinimų vidurkiai pakito nedaug, didžiausias rezultatų pokytis (+ 0,6 balo) – mokinių, kurie mokosi lenkų kalba (6.1 pav.).

PUPP duomenys rodo ir gimtųjų kalbų mokymosi rezultatus. Vykdant PUPP, tautinių mažumų mokiniai gali laikyti pasirenkamąjį gimtosios kalbos pasiekimų patikrinimą. Gimtosios rusų kalbos pasiekimų patikrinimo rezultatai analizuojamu laikotarpiu 0,3–0,6 balo aukštesni nei gimtosios lenkų kalbos (6.3 pav.). Tačiau pasiekimų skirtumui įtakos galėjo turėti ir tokia aplinkybė, kad lenkų gimtosios kalbos pasiekimų (aptariamu laikotarpiu) patikrinimo metu kasmet dalyvavo beveik visi mokiniai, kurie mokėsi lenkų kalba, o rusų – apie tris ketvirtadalius šia kalba besimokiusiųjų.

6.1 pav. Mokinių, besimokančių lenkų, rusų ir lietuvių kalbomis, lietuvių kalbos ir literatūros PUPP rezultatų įvertinimų pagal 10 balų skalę vidurkio kaita 2018–2021 m.

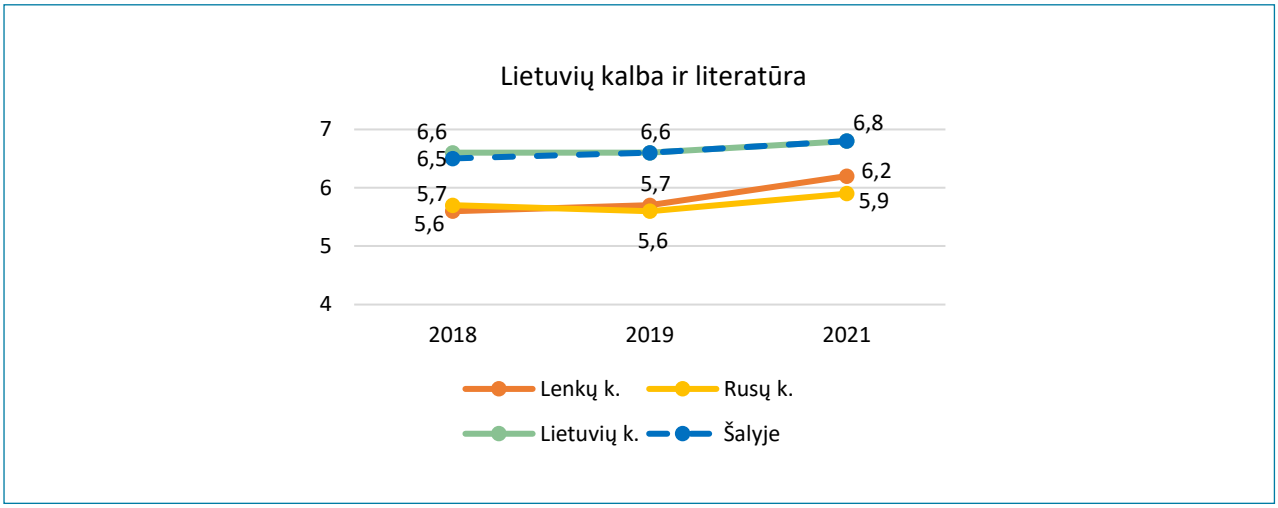

Pastaba. 2020 m. duomenų nėra, nes tais metais PUPP nevyko.

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

6.2 pav. Mokinių, kurie mokėsi lenkų, rusų ir lietuvių kalbomis, pasiskirstymas (proc.) pagal lietuvių kalbos ir literatūros PUPP pasiekimų lygius 2021 m.

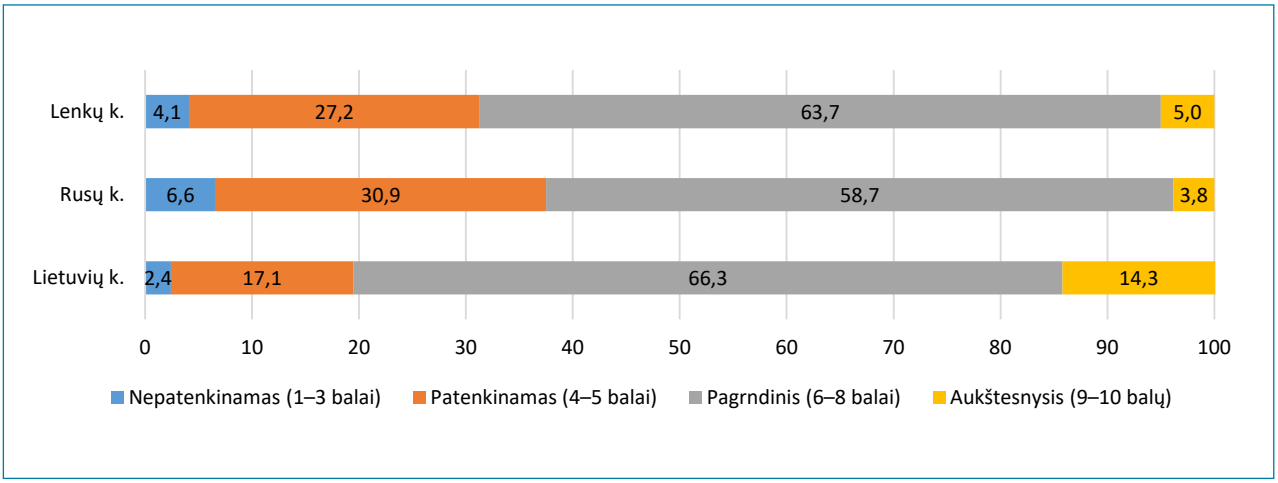

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

6.3 pav. PUPP lenkų ir rusų gimtųjų kalbų rezultatų įvertinimų pagal 10 balų skalę vidurkio kaita 2018–2021 m.

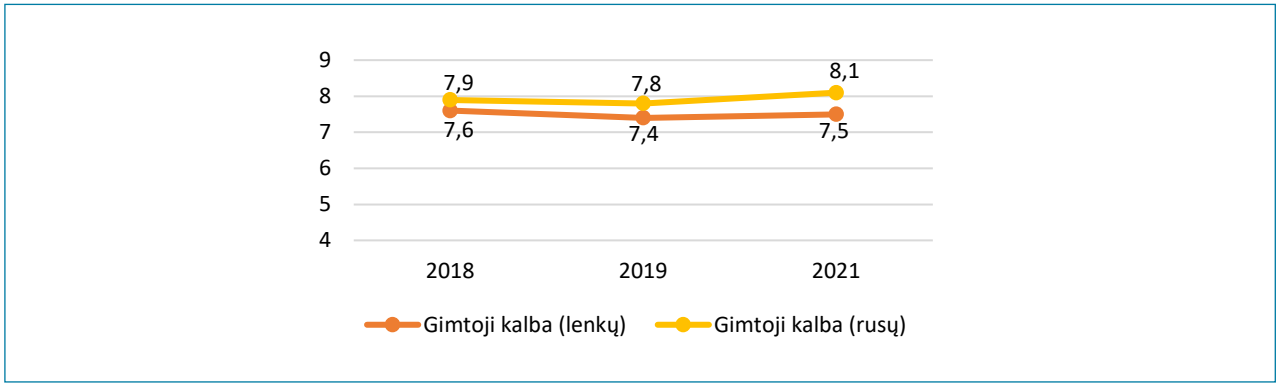

Pastaba. 2020 m. duomenų nėra, nes tais metais PUPP nevyko.

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

2018–2021 m. PUPP rezultatai taip pat rodo didesnę lenkų kalba besimokančių mokinių padarytą pažangą, kuri lėmė, kad jų pasiekimai tapo šiek tiek aukštesni nei besimokančiųjų rusų kalba. 2021 m. lenkų kalba besimokiusių mokinių lietuvių kalbos ir literatūros rezultatų vidurkis buvo 6,2 balo, o matematikos – 6,4 balo pagal 10 balų vertinimo skalę; šie rezultatai 0,3–0,4 balo aukštesni nei besimokančiųjų rusų kalba (6.1 ir 6.4 pav.). Mokinių, kurie mokosi lenkų kalba, matematikos rezultatų vidurkis toks pat kaip besimokiusiųjų lietuvių kalba ir šalies vidurkis.

Lenkų kalba besimokiusių abiturientų VBE rezultatai 2021 m. taip pat šiek tiek aukštesni nei besimokančiųjų rusų kalba. Bent vieną VBE išlaikė 83 proc. rusų kalba ir 87 proc. lenkų kalba besimokančių mokinių; tris ir daugiau VBE – atitinkamai 48,7 proc. ir 51 proc. mokinių (6.5 pav.). Tačiau nuo 2018 m. iki 2021 m. labiausiai pagerėjo rusų kalba besimokančiųjų rodikliai: bent vieną VBE išlaikiusiųjų padaugėjo 2 proc. punktais, o tris ir daugiau VBE – 11 proc. punktų.

Lenkų ir rusų kalbomis besimokančių mokinių VBE rodikliai žemesni nei besimokančiųjų lietuvių kalba. Ypač skiriasi tris ir daugiau VBE išlaikiusių mokinių dalis: 2021 m. bent tris VBE pasirinko laikyti ir išlaikė apie pusę mokinių, kurie mokėsi lenkų ir rusų kalbomis, ir trys ketvirtadaliai besimokiusiųjų lietuvių kalba. Atkreiptinas dėmesys, kad VBE rezultatai susiję su tolesnio mokymosi lūkesčiais ir galimybėmis. Viena vertus, nuo VBE rezultatų priklauso galimybė mokytis šalies aukštosiose mokyklose. Norint stoti į aukštųjų mokyklų pirmosios pakopos ir vientisųjų studijų programas, abiturientams reikia išlaikyti bent vieną VBE, o norint pretenduoti į valstybės finansuojamas studijų vietas, reikia išlaikyti ne mažiau kaip tris VBE (išskyrus pretenduojančiuosius į menų studijų krypčių programas, jiems pakanka išlaikyti du VBE). Kita vertus, būtent skirtingi lūkesčiai dėl mokymosi tęsimo gali turėti įtakos mokinių sprendimui, kiek VBE laikyti, taigi ir aptariamiems rodikliams.

6.4 pav. Mokinių, besimokančių lenkų, rusų ir lietuvių kalbomis, matematikos PUPP rezultatų įvertinimų pagal 10 balų skalę vidurkio kaita 2018–2021 m.

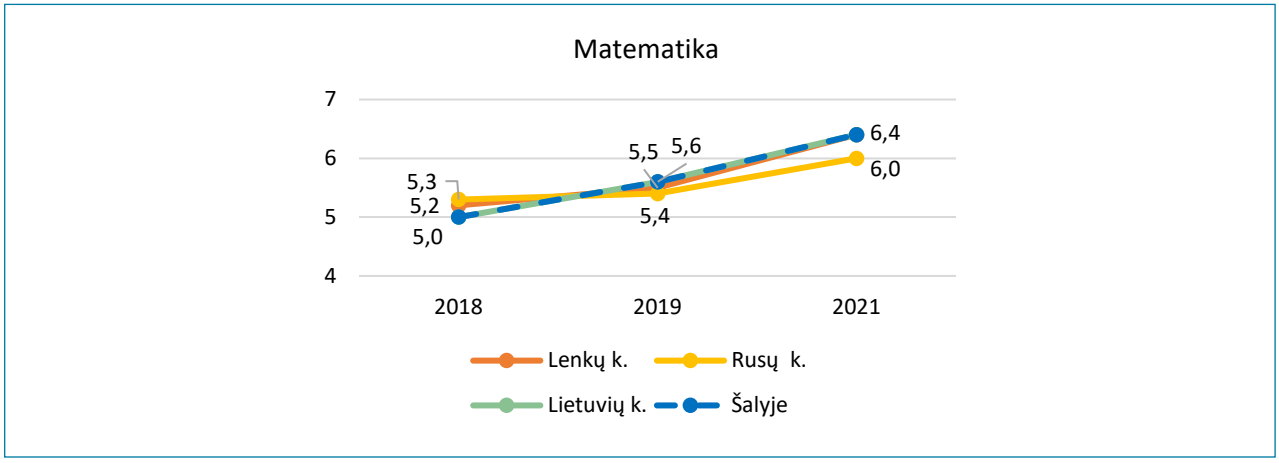

Pastaba. 2020 m. duomenų nėra, nes tais metais PUPP nevyko.

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

6.5 pav. VBE išlaikiusių mokinių dalies (proc.) pagal mokomąją kalbą kaita 2018–2021 m.

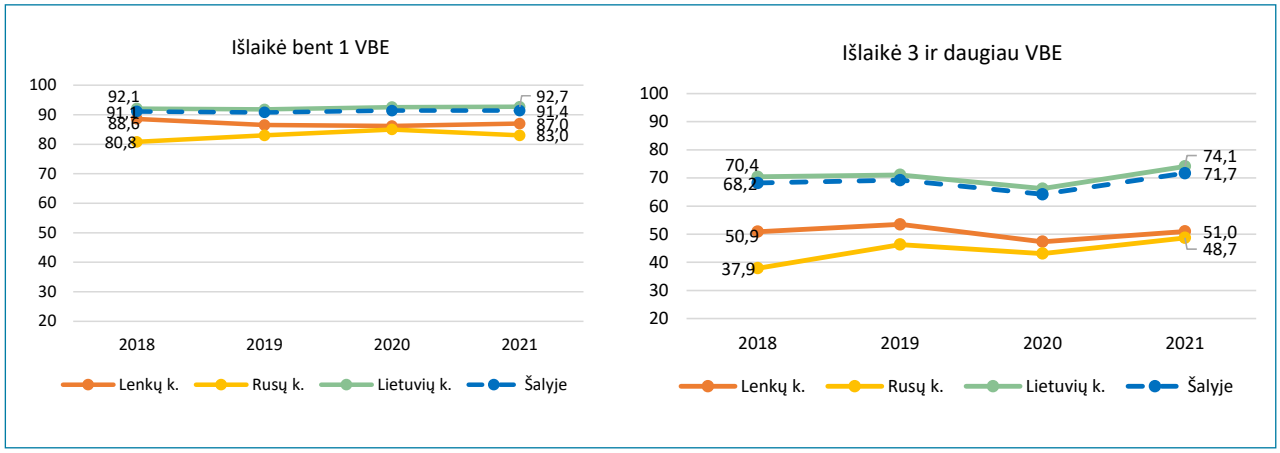

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Tarptautinių mokinių pasiekimų tyrimų rezultatai rodo, kad mokinių, besimokančių lenkų kalba, pasiekimai žemesni nei mokinių, kurie mokosi rusų ir lietuvių kalbomis, bet stebima pažanga.

2019 m. TIMSS tyrimo duomenimis, lenkų kalba besimokančių mokinių matematikos ir gamtos mokslų rezultatai žemiausi ir 4, ir 8 klasėse (lyginant su šalies vidurkiu, skiriasi – 24–67 taškais) (6.6 pav.). Rusų kalba besimokančių mokinių TIMSS rezultatai artimesni besimokančiųjų lietuvių kalba rezultatams ir šalies vidurkiui (8 klasėje matematikos rezultatai 3 taškais aukštesni už šalies vidurkį, kitais atvejais už jį žemesni 4–8 taškais).

4 klasėje visomis kalbomis besimokiusių mokinių rezultatų vidurkiai atitiko vidutinį TIMSS pasiekimų lygmenį, o 8 klasėje mokinių, kurie mokėsi rusų ir lietuvių kalbomis, rezultatų vidurkiai buvo vidutinio, o besimokančiųjų lenkų kalba – minimalaus pasiekimų lygmens. 2015 m. TIMSS tyrime taip pat žemiausi buvo lenkų kalba besimokiusiųjų rezultatai; rezultatų vidurkiai dažniausiai atitiko vidutinį TIMSS pasiekimų lygmenį, tik lenkų kalba besimokiusių 8 klasės mokinių – minimalų.

PISA 2015 m. ir 2018 m. tyrimas taip pat rodo, kad rusų ir lietuvių kalbomis besimokantys (šiomis kalbomis testą atlikę) mokiniai pasiekė aukštesnių rezultatų nei mokiniai, kurie testą atliko lenkų kalba (6.7 pav.). Palyginus skirtingomis kalbomis testą atlikusių mokinių rezultatus, 2018 m. labiausiai (63 taškais) skiriasi skaitymo gebėjimų rezulta-

tai (lenkų kalba testą atlikusiųjų rezultatų vidurkis – 415 taškų, lietuvių kalba – 478 taškai). Matematinio raštingumo rezultatai skiriasi 30 taškų, o gamtamokslio – 52 taškais. Tai ženklus skirtumas, nes PISA tyrime maždaug 80 taškų skiria vieną pasiekimų lygmenį nuo kito (iš viso išskiriami 6 pasiekimų lygmenys).

2018 m. lenkų kalba PISA testą atlikusių mokinių visų trijų sričių rezultatų vidurkiai buvo 2 pasiekimų lygmens (aukščiausias yra 6 lygmuo). Testą atlikusiųjų rusų kalba – matematinio raštingumo rezultatų vidurkis buvo 3, kitų sričių – 2 lygmens, testą atlikusiųjų lietuvių kalba – matematinio ir gamtamokslio raštingumo – 3, skaitymo gebėjimų – 2 lygmens.

Išanalizavus TIMSS ir PISA rezultatų pokytį tarp pastarųjų tyrimų ciklų, matyti, kad dažnu atveju didesnę pažangą padarė lenkų kalba besimokantys mokiniai. TIMSS duomenimis, nuo 2015 m. iki 2019 m. beveik visų analizuojamų mokinių grupių pagal mokomąją kalbą rezultatai pagerėjo, o nedaug (3 taškais) sumažėjo tik rusų kalba besimokiusių 4 klasės mokinių matematikos rezultatų vidurkis. 4 klasėje didžiausią pažangą padarė lenkų kalba besimokę mokiniai (matematikos – 19 taškų, gamtos mokslų – 27 taškais). 8 klasėje visomis kalbomis besimokiusių mokinių matematikos rezultatai padidėjo iki 10 taškų, o gamtos mokslų labiausiai (28 taškais) pagerėjo rusų kalba besimokiusiųjų rezultatai (6.6 pav.).

PISA duomenimis, nuo 2015 m. iki 2018 m. skaitymo gebėjimai pakito 3–4 taškais (testą atlikusiųjų lenkų ir lietuvių kalbomis padidėjo, rusų – sumažėjo), o matematinio ir gamtamokslio raštingumo srityse lenkų kalba testą atlikusių mokinių rezultatai pakilo 11–13 taškų ir ši pažanga didesnė nei kitų mokinių (6.7 pav.).

6.6 pav. Lietuvos mokinių TIMSS tyrimo rezultatai (TIMSS skalės taškų vidurkis) pagal mokomąją kalbą 2015 ir 2019 m.

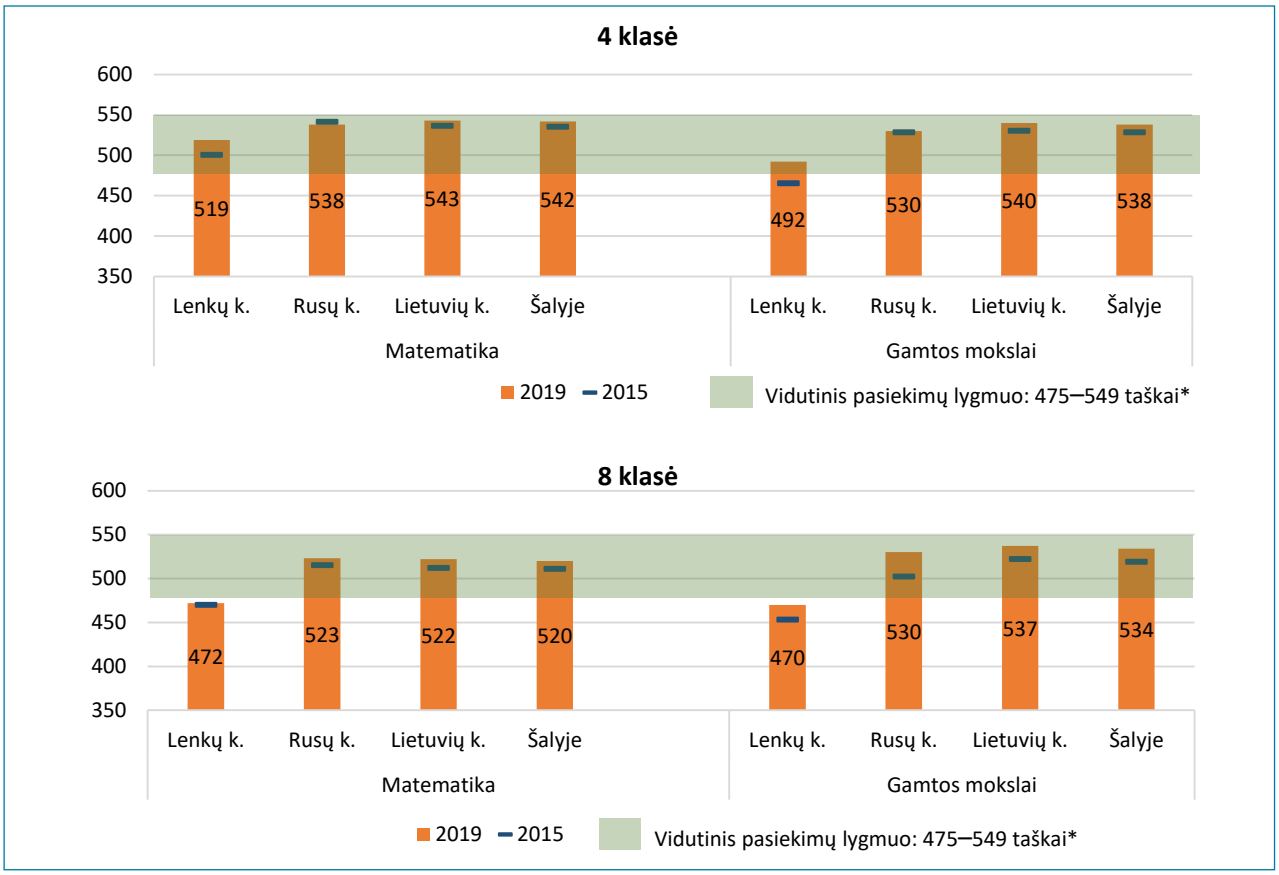

* TIMSS tarptautiniai pasiekimų lygmenys: minimalus – ne mažiau kaip 400, vidutinis – ne mažiau kaip 475, aukštas – ne mažiau kaip 550, aukščiausias – ne mažiau kaip 625 taškai.

Duomenų šaltiniai: *Dukynaitė, R., Buinevičiūtė, A. Tarptautinis matematikos ir gamtos mokslų tyrimas TIMSS 2019 (2020 m. gruodžio 8 d.); Dukynaitė, R., Stundža, M. Tarptautinis matematikos ir gamtos mokslų tyrimas TIMSS 2015. Rezultatų pristatymas (2016 m. lapkričio 29 d.)*

6.7 pav. Lietuvos mokinių PISA tyrimo rezultatai (PISA skalės taškų vidurkis) pagal testo kalbą* 2015 ir 2018 m.

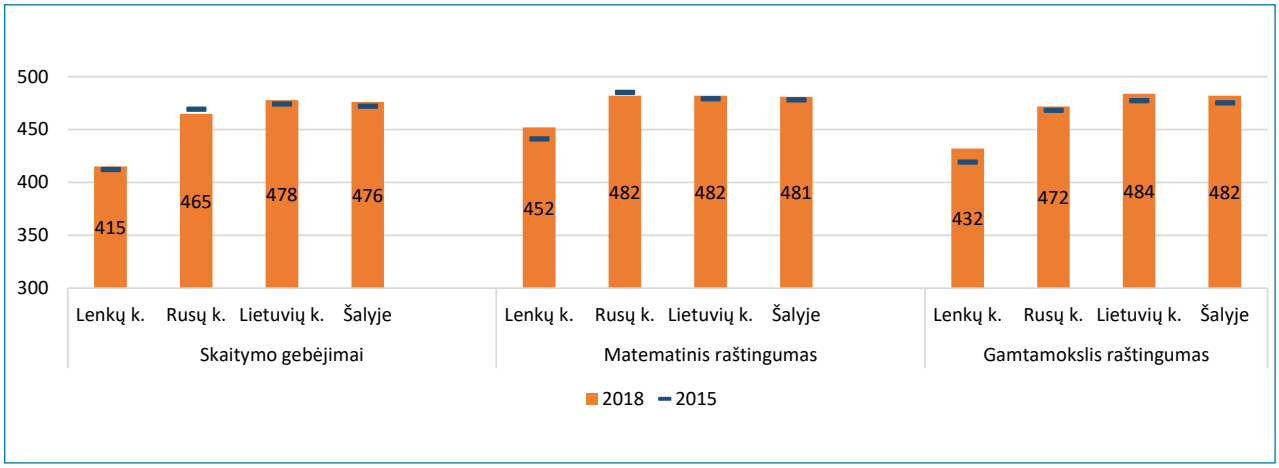

* Kalba, kuria mokiniai pasirinko atlikti testą, kai kuriais atvejais su mokomąja kalba nesutampa.

Duomenų šaltiniai: *Dukynaitė, R., Stundža, M. EBPO PISA 2015 rezultatų pristatymas (2016 m. gruodžio 6 d.); Dukynaitė, R., Valavičienė, N. EBPO PISA 2018: rezultatai ir tendencijos (2019 m. gruodžio 3 d.)*

Veiksniai, turintys įtakos ugdymo rezultatų skirtumams pagal mokomąją kalbą

- ***Tautinių mažumų, kaip ir visų šalies mokinių pasiekimams būdinga tendencija, kad kaimiškose vietovėse esančių mokyklų mokinių pasiekimai yra žemesni nei miesto vietovėse esančių mokyklų.***
- ***Mokymosi pasiekimus nepalankiai veikia tokia padėtis, kai nesutampa mokinio šeimoje dažniausiai vartojama ir mokymosi kalba.***
- ***PISA 2018 m. antrinės analizės duomenimis, lenkų kalba tyrimo testą atlikusių mokinių grupėje buvo daugiau kaimo ir miestelio mokyklose besimokančių mokinių (63 proc.) ir mokinių, kurių testo atlikimo ir mokomoji kalba (12 proc. mokinių) ar testo atlikimo ir namų kalba (24 proc.) nesutampa. Taigi neigiamas šių veiksnių poveikis didesnės įtakos turėjo lenkų kalba besimokančių mokinių pasiekimams.***

Mokomosios kalbos sąsaja su mokinių pasiekimais nuodugniau tirta atliekant antrinę PISA tyrimo analizę (Zabulionis, 2020). Virtualiai vykdytą PISA 2018 m. tyrimo testą mokiniai galėjo atlikti lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis. Atsižvelgiant į tai, kad dalis mokinių (12 proc. besimokančiųjų lenkų, 2,5 proc. – rusų ir 0,2 proc. – lietuvių kalba) testui atlikti pasirinko kitą kalbą nei ta, kuria mokėsi, analizėje rezultatai nagrinėti ir pagal mokyklos mokomąją kalbą, ir pagal testo kalbą. Iš duomenų matyti, kad aukščiausius rezultatus pasiekia mokiniai, kurie mokosi mokyklose lietuvių ir rusų mokomosiomis kalbomis. Mokyklose lenkų ar keliomis mokomosiomis kalbomis besimokiusių mokinių rezultatai – žemesni. Analizuojant pagal testo kalbą, žemiausi lenkų kalba testą atlikusiųjų rezultatai (6.8 pav.). Tokius rezultatus gali lemti įvairūs veiksniai.

6.8 pav. Lietuvos mokinių PISA 2018 m. tyrimo rezultatai (taškai) pagal mokyklos mokomąją ir testo atlikimo kalbas

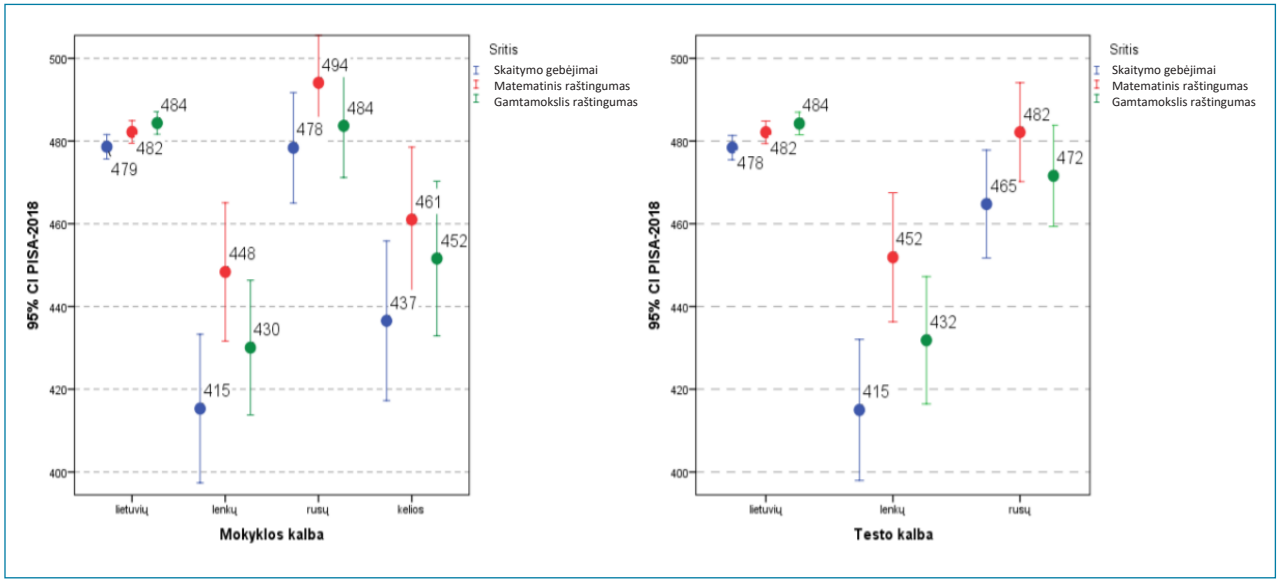

Šaltinis: *Zabulionis, A. Tarptautinio švietimo tyrimo OECD PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė antrinė analizė. Vilnius, 2020*

Vienas iš veiksnių – vietovė, kurioje yra mokykla. Įvairūs tyrimai ir analizės rodo, kad kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose mokinių pasiekimai dėl įvairių priežasčių gali būti vidutiniškai žemesni nei miestuose esančių mokyklų mokinių. Antrinės analizės duomenimis, PISA testą lenkų kalba atlikusių mokinių grupėje kaimiškose vietovėse ir miesteliuose esančiose mokyklose besimokančių mokinių buvo gerokai daugiau (63 proc.) nei testą rusų ar lietuvių kalbomis atlikusių mokinių grupėse (atitinkamai 14 ir 41 proc.).

Nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimų duomenys leidžia palyginti skirtingose vietovėse esančių mokyklų mokinių, besimokančių skirtingomis kalbomis, pasiekimus. PUPP ir VBE duomenys atskleidžia bendrąją tendenciją, kad kaimiškose vietovėse esančių mokyklų mokinių pasiekimai paprastai žemesni nei mieste esančių mokyklų. Iš mieste esančių mokyklų duomenų matyti ir anksčiau minėta tendencija, kad 2021 m. lenkų kalba besimokančių mokinių pasiekimų rodikliai – aukštesni nei rusų kalba besimokančių mokinių (kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose rusų kalba besimokančių mokinių rezultatai nepateikiami dėl mažo mokinių skaičiaus). Taip pat matyti, kad kai kurie lenkų kalba besimokančių mokinių pasiekimų rodikliai (PUPP matematikos rezultatų vidurkiai mieste ir kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose; mieste esančiose mokyklose bent vieną VBE išlaikiusių mokinių dalis) aukštesni ne tik už rusų, bet ir už lietuvių kalba besimokančių mokinių rezultatus (6.9 ir 6.10 pav.).

6.9 pav. Miestuose ir kaimiškose vietovėse esančių mokyklų mokinių, besimokančių lenkų, rusų ir lietuvių kalbomis, PUPP rezultatų įvertinimų pagal 10 balų skalę vidurkis 2021 m.

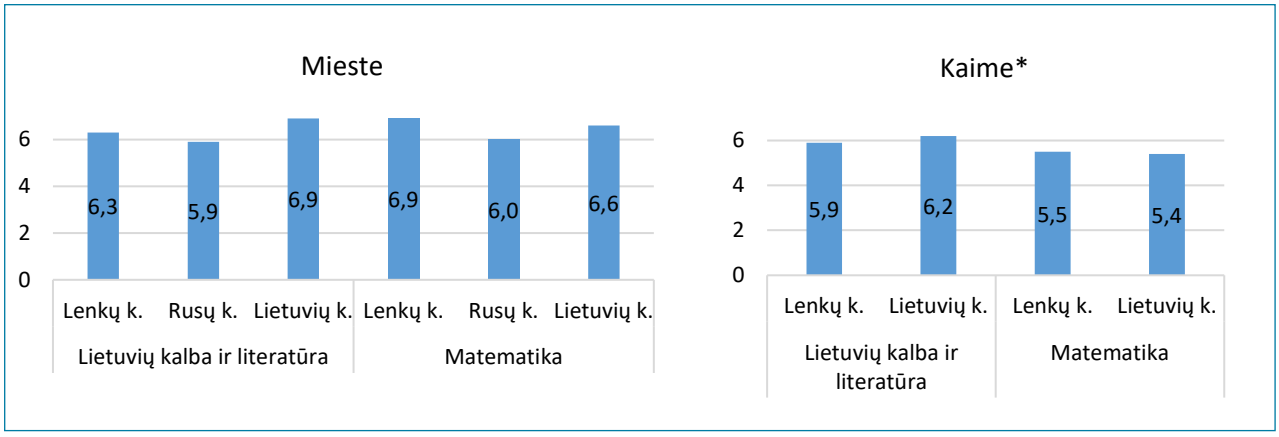

* Kaimiškose vietovėse esančių mokyklų mokinių, kurie mokosi rusų kalba, rezultatai nepateikiami dėl mažo mokinių skaičiaus.

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

6.10 pav. VBE išlaikiusių mokinių dalis (proc.) pagal mokomąją kalbą mieste ir kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose 2021 m.

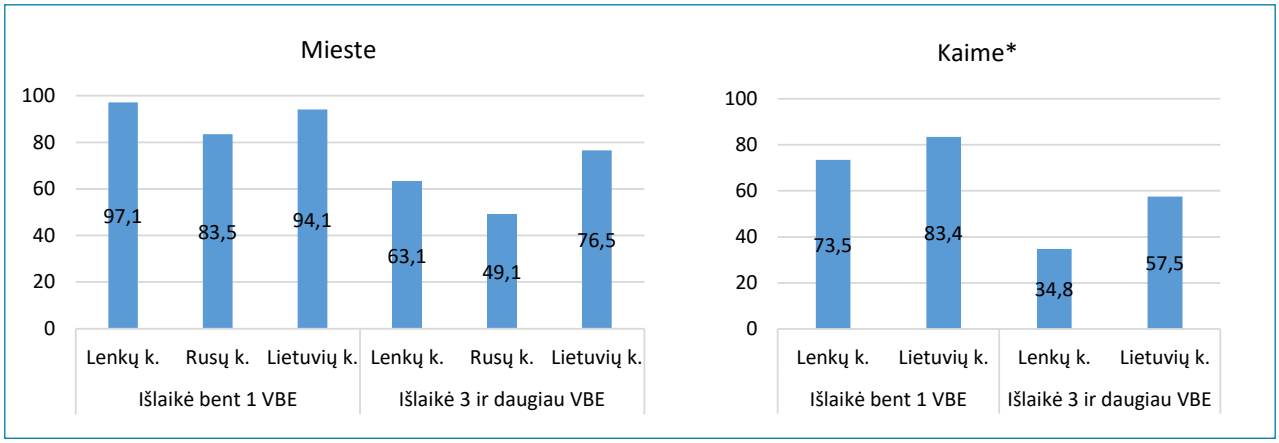

* Kaimiškose vietovėse esančių mokyklų mokinių, kurie mokosi rusų kalba, rezultatai nepateikiami dėl mažo mokinių skaičiaus.

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Kitas svarbus su kalba susijęs veiksnys – padėtis, kai mokinio mokymosi (testo) kalba nesutampa su kalba, kuri dažniausiai vartojama namuose. PISA antrinė analizė rodo, kad tokioje dvikalbėje aplinkoje esančių mokinių visų sričių tyrimo rezultatai yra žemesni, šis skirtumas užfiksuotas visais tyrimo metais ir nemažėja (6.11, 6.12 pav.). Su tokiu sunkumu susiduria bet kuria kalba besimokantys mokiniai, tačiau lenkų kalba PISA testą atlikusių penkiolikmečių, nurodžiusių, kad namuose dažniausiai vartoja kitą kalbą, dalis – didžiausia. Iš lenkų kalba testą atlikusių mokinių, namuose kita kalba dažniausiai kalbėjo 24,2 proc., iš testą atlikusiųjų rusų kalba – 4,5 proc., lietuvių – 5,3 proc. mokinių.

Išanalizavus, kiek yra penkiolikmečių, kurių namų ir mokymosi kalba nesutampa, matyti, kad 21,3 proc. mokinių, kurie namuose dažniausiai vartojo lenkų kalbą, ir 37,8 proc. namuose vartojusiųjų rusų kalbą, mokėsi mokyklose lietuvių mokomąja kalba; dalis mokinių mokėsi kita kalba, kuri taip pat nesutampa su namų kalba (6.1 lentelė). Taigi šių mokinių aplinka mažiau palanki mokymuisi. Be to, paaiškėjo, jog mokiniai, kurių namuose ir mokykloje vartojama kalba nesutampa, dažniau nei kiti augo nepalankioje socialinėje ekonominėje aplinkoje (6.11 pav.). Duomenys apie namų ir mokymosi kalbos nesutapimą atkreipia dėmesį ir į tai, kad mokinių pasiekimų analizės pagal mokomąją (testo) kalbą rezultatų nereikėtų tapatinti su visų mokinių, priklausančių tautinių mažumų bendruomenėms, mokymosi pasiekimais. Nemaža dalis šių mokinių mokosi mokyklose lietuvių mokomąja kalba ir jų pasiekimai analizuojami drauge su kitų šiose mokyklose besimokančių mokinių pasiekimais.

6.11 pav. Lietuvos mokinių PISA 2018 m. tyrimo rezultatai (taškai) ir SEK statusas*, atsižvelgiant į tai, ar namuose dažniausiai vartojama kalba sutampa su testo atlikimo kalba

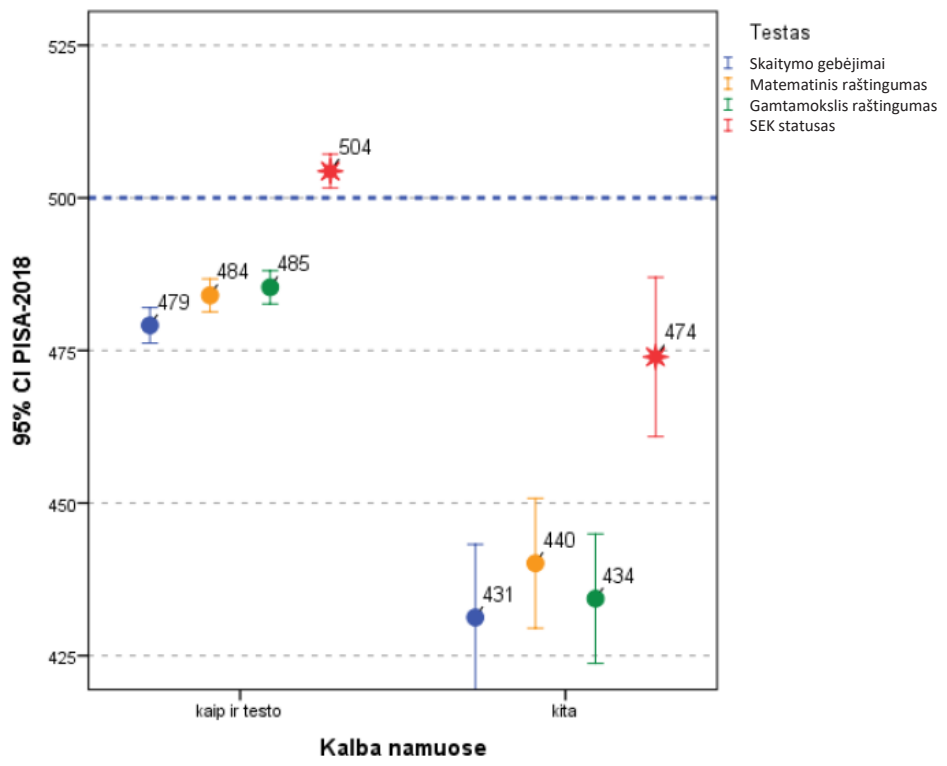

* SEK statusas – tai mokinio šeimos socialinė, ekonominė ir kultūrinė aplinka.

Šaltinis: *Zabulionis, A. Tarptautinio švietimo tyrimo OECD PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė antrinė analizė. Vilnius, 2020*

6.12 pav. Mokinių, kurių PISA testo kalba sutampa arba nesutampa su namuose dažniausiai vartojama kalba, PISA 2018 m. rezultatai (taškai) skaitymo gebėjimų srityje

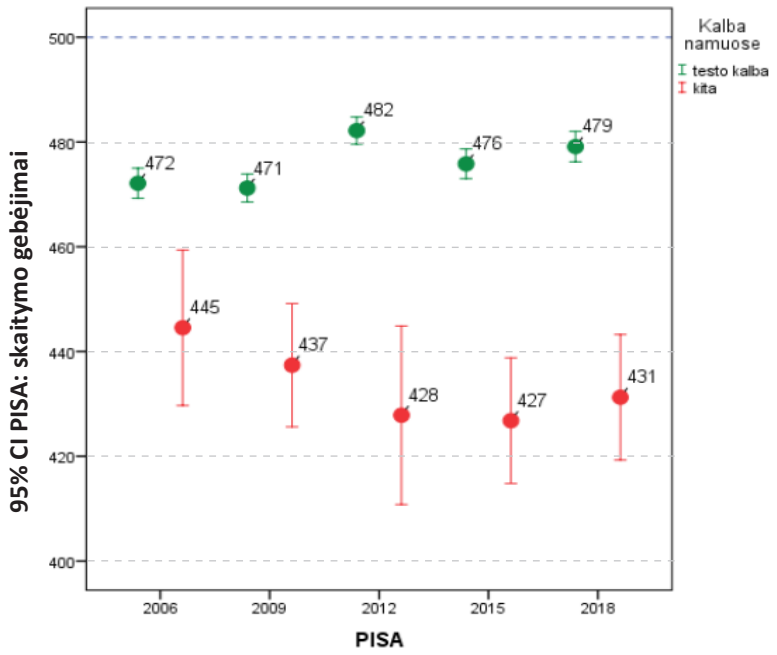

Šaltinis: *Zabulionis, A. Tarptautinio švietimo tyrimo OECD PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė antrinė analizė. Vilnius, 2020*

Nors kalbos veiksnys ir kitos socialinės, ekonominės ir kultūrinės aplinkybės turi didelės įtakos mokinių pasiekimų skirtumams pagal mokomąją kalbą, tačiau tai nėra vienintelės tų skirtumų priežastys. Pasiekimų skirtumus gali lemti ir skirtingomis kalbomis besimokančių mokinių ugdymo kokybės skirtumai. Ankstesniuose leidinio skyriuose rašoma, kad pastebima mokytojų kalbos (mokomosios ar valstybinės) kompetencijų stoka (5 skyrius „Ugdymo proceso ypatumai“), mokyklose lenkų mokomąja kalba daugiau nei kitose mokyklose jungtinių, o mokyklose rusų mokomąja kalba – perpildytų klasių (3 skyrius „Finansavimas ir kitas aprūpinimas, organizavimas“) ir kt.

6.1 lentelė. 2018 m. PISA tyrime dalyvavusių mokinių pasiskirstymas (proc.) pagal namuose dažniausiai vartojamą kalbą ir mokyklos mokomąją kalbą

		Mokyklos mokomoji kalba				Iš viso
		Lietuvių kalba	Lenkų kalba	Rusų kalba	Kelios kalbos*	
Kalba namuose	Lietuvių kalba	**99,1**	0,0	0,1	0,9	100,0
	Lenkų kalba	21,3	**60,8**	0,5	17,5	100,0
	Rusų kalba	37,8	8,3	**42,9**	11,1	100,0
	Kitos kalbos	84,6	7,6	7,9	0,0	100,0

* PISA tyrimo duomenų bazėje nėra duomenų, kokia kalba šiose mokyklose mokosi mokiniai.

Šaltinis: *Zabulionis, A. Tarptautinio švietimo tyrimo OECD PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė antrinė analizė. Vilnius, 2020*

Mokymosi tęsimas ir nutraukimas

- ***2020 m., įgiję pagrindinį išsilavinimą, toliau pagal formaliojo švietimo programas mokėsi 98 proc. mokinių: beveik 90 proc. – bendrojo ugdymo mokyklose, apie 10 proc. – profesinio mokymo įstaigose. Šie lenkų, rusų ir lietuvių kalbomis besimokiusių mokinių rodikliai panašūs (skirtumai nesiekia 3 proc. punktų).***
- ***2020 m., įgiję vidurinį išsilavinimą, mokslus tęsė 64–66 proc. rusų ir lenkų kalbomis besimokiusių mokinių, o besimokančiųjų lietuvių kalba – 70 proc. Šalies aukštosiose mokyklose mokymąsi tęsė šiek tiek daugiau nei 50 proc. besimokiusiųjų lenkų ir rusų kalbomis ir 60 proc. besimokiusiųjų lietuvių kalba.***
- ***2021 m. mokymąsi konkrečioje mokykloje (t. y. nebūtinai mokymąsi apskritai) nutraukė 2,5 proc. lenkų, 4,1 proc. rusų ir 5,5 proc. lietuvių kalbomis besimokiusių mokinių; tai mažiau nei 2018 m. Dažniausios priežastys – mokyklos keitimas ar mokymosi nutraukimas savo noru, ne dėl išvykimo mokytis kitur, sveikatos problemų ar kt. priežasčių.***

Mokymasis įgijus pagrindinį išsilavinimą. 2020 m. iš visų mokinių, tais metais įgijusių pagrindinį išsilavinimą, pagal formaliojo švietimo programas, mokslus tęsė 98 proc. Beveik tiek pat tęsiančiųjų mokymąsi buvo ir tarp lenkų, ir tarp rusų, ir tarp lietuvių kalbomis besimokiusių mokinių (6.13 pav.). Dauguma pagrindinį išsilavinimą įgijusių mokinių toliau mokėsi bendrojo ugdymo mokyklose pagal vidurinio ugdymo programą. 2020 m. tokį kelią pasirinkusių lenkų, rusų ir lietuvių kalbomis besimokiusiųjų dalis – panaši (87–90 proc.). Mokymąsi profesinio mokymosi įstaigose pasirinko 9–11 proc. mokinių. Palyginti su 2017 m. duomenimis, visose mokinių grupėse pagal mokomąją kalbą tęsiančiųjų mokymąsi dalis pakito neženkliai (padidėjo mažiau nei 1 proc. punktu). Šiek tiek (2–4 proc. punktais) padaugėjo mokinių, tęsiančių mokymąsi bendrojo ugdymo mokyklose ir sumažėjo (1–4 proc. punktais) pasirenkančiųjų profesinio mokymo įstaigas.

Mieste esančių mokyklų mokinių, įgijusių pagrindinį išsilavinimą, mokymosi tęsimo tendencijos panašios kaip ir vidutiniškai šalyje (dauguma tęsia mokslus bendrojo ugdymo mokyklose, skirtumai pagal mokomąją kalbą nedideli), tik pasirinkusiųjų mokytis bendrojo ugdymo mokyklose dalis iki 3 proc. punktų didesnė, o profesinio mokymo įstaigose tiek pat mažesnė nei analizuojant šalies mastu (6.13, 6.14 pav.). Kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose pagrindinį išsilavinimą įgijusių lenkų ir lietuvių kalbomis besimokiusių mokinių tolesnio mokymosi pasirinkimai skiriasi. 2020 m. mokymąsi bendrojo ugdymo mokyklose pasirinko 87,4 proc. lenkų kalba besimokiusių mokinių (panaši dalis kaip mieste esančiose mokyklose) ir gerokai mažiau (69,7 proc.) besimokiusiųjų lietuvių kalba. Profesinio mokymo įstaigas pasirinko 8,5 proc. lenkų kalba ir 26,2 proc. lietuvių kalba besimokiusių mokinių.

Anksčiau aptarti miesto ir kaimiškose vietovėse esančių mokyklų mokinių PUPP rezultatai leidžia manyti, kad kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose pagrindinį išsilavinimą įgijusių mokinių pasirinkimo, kur tęsti mokslus, skirtumus lemia ne skirtingi mokymosi rezultatai, o kitos priežastys. Kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose lietuvių ir lenkų kalbomis besimokiusių mokinių PUPP rezultatai – žemesni už mieste esančių mokyklų mokinių, tačiau tarpusavyje panašūs (6.9 pav.). Gali būti, kad pagal pagrindinio ugdymo programą lenkų kalba besimokę mokiniai dažniau nusprendžia tęsti mokymąsi bendrojo ugdymo mokykloje ir dėl galimybės toliau mokytis lenkų kalba. ŠVIS duomenimis, visi lenkų ir rusų kalbomis besimokę mokiniai, kurie 2020 m. įgijo pagrindinį išsilavinimą ir tęsė mokymąsi bendrojo ugdymo mokykloje, toliau mokėsi ta pačia (lenkų, rusų) mokomąja kalba.

6.13 pav. Mokinių, įgijusių pagrindinį išsilavinimą ir tais pačiais metais tęsiančių mokymąsi, dalis (proc.) pagal mokomąją kalbą, kuria įgytas pagrindinis išsilavinimas 2017 ir 2020 m.

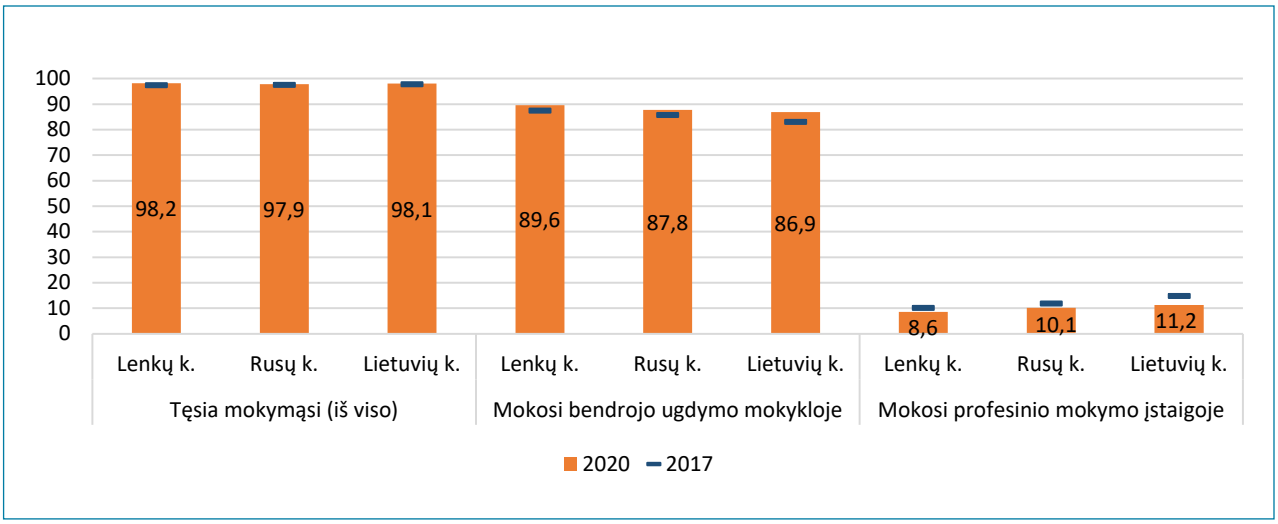

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

6.14 pav. Mokinių, įgijusių pagrindinį išsilavinimą ir tais pačiais metais tęsiančių mokymąsi, dalis (proc.) mieste ir kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose pagal mokomąją kalbą, kuria įgytas pagrindinis išsilavinimas 2017 ir 2020 m.

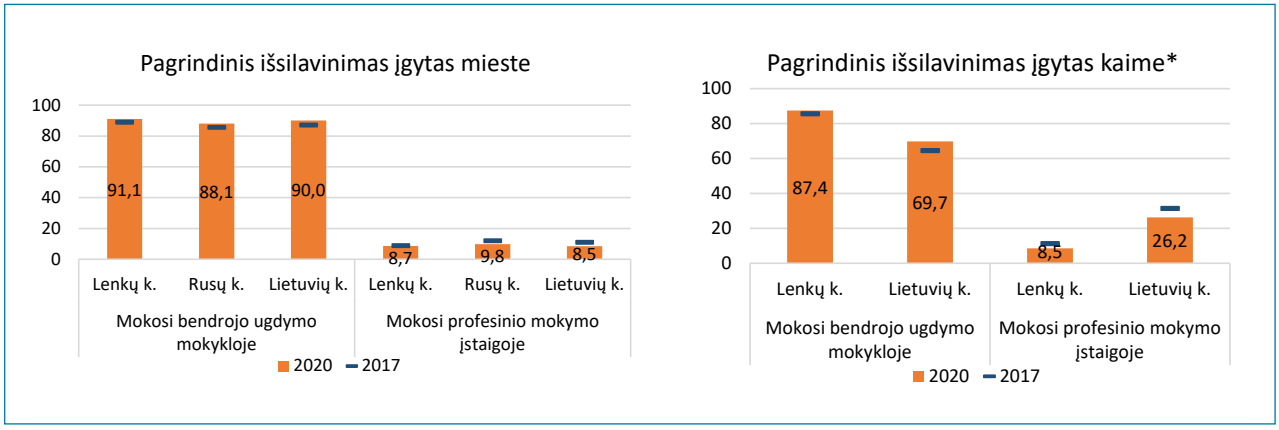

* Kaimiškose vietovėse esančių mokyklų mokinių, kurie mokosi rusų kalba, rezultatai nepateikiami dėl mažo mokinių skaičiaus.

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Mokymasis įgijus vidurinį išsilavinimą. 2020 m. mokinių, kurie, įgiję vidurinį išsilavinimą, tęsė mokymąsi šalies profesinio mokymo įstaigose ar aukštosiose mokyklose, buvo apie du trečdalius. Iš mokinių, kurie vidurinį išsilavinimą įgijo mokydamiesi lenkų kalba, toliau mokėsi 66,4 proc., rusų kalba – 64,4 proc., lietuvių kalba – 70,4 proc. mokinių (6.15 pav.). Palyginti su 2017 m. duomenimis, lenkų kalba besimokiusių mokinių, kurie tęsia mokymąsi, 4,4 proc. punkto sumažėjo, o rusų ir lietuvių kalbomis – padidėjo (atitinkamai 10,4 ir 5,4 proc. punkto).

Daugiausiai vidurinį išsilavinimą įgijusių mokinių studijuoja universitetuose (26–41 proc., priklausomai nuo mokomosios kalbos), mažiausiai (10–14 proc.) renkasi mokymąsi profesinio mokymo įstaigose (6.16 pav.). Lenkų ir rusų kalbomis besimokę mokiniai profesinio mokymo įstaigose arba kolegijose mokymąsi tęsia dažniau, o universitetuose – rečiau nei besimokiusieji lietuvių kalba. Iš duomenų matyti, kad 2020 m. studijas šalies universitetuose rečiau (25,7 proc.) rinkosi mokiniai, kurie vidurinį išsilavinimą įgijo mokydamiesi rusų kalba, tačiau nuo 2017 m. (20,0 proc.) tokių mokinių padaugėjo. Atkreiptinas dėmesys, kad analizuojami duomenys apima tik mokymosi tęsimą Lietuvoje, bet neapima mokymosi užsienyje, todėl nerodo viso mokymosi įgijus vidurinį išsilavinimą masto ir nerodo tikrųjų skirtingomis kalbomis besimokančių mokinių lūkesčių dėl išsilavinimo.

6.15 pav. Mokinių, įgijusių vidurinį išsilavinimą ir tais pačiais metais tęsiančių mokymąsi šalies profesinio mokymo įstaigose ar aukštosiose mokyklose, dalis (proc.) pagal mokomąją kalbą, kuria įgytas vidurinis išsilavinimas 2017 ir 2020 m.

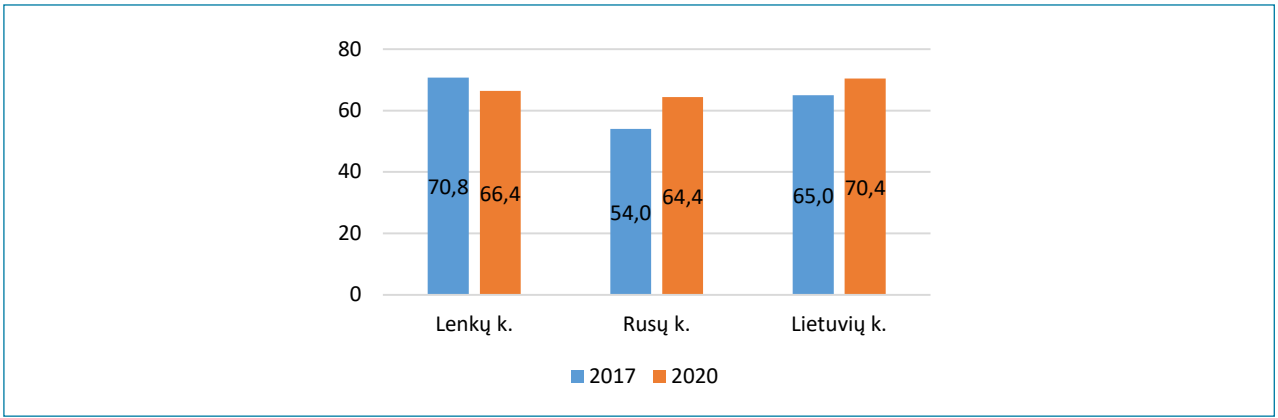

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

6.16 pav. Mokinių, įgijusių vidurinį išsilavinimą ir tais pačiais metais tęsiančių mokymąsi šalies profesinio mokymo įstaigose ir aukštosiose mokyklose, dalis (proc.) pagal mokomąją kalbą, kuria įgytas vidurinis išsilavinimas 2017 ir 2020 m.

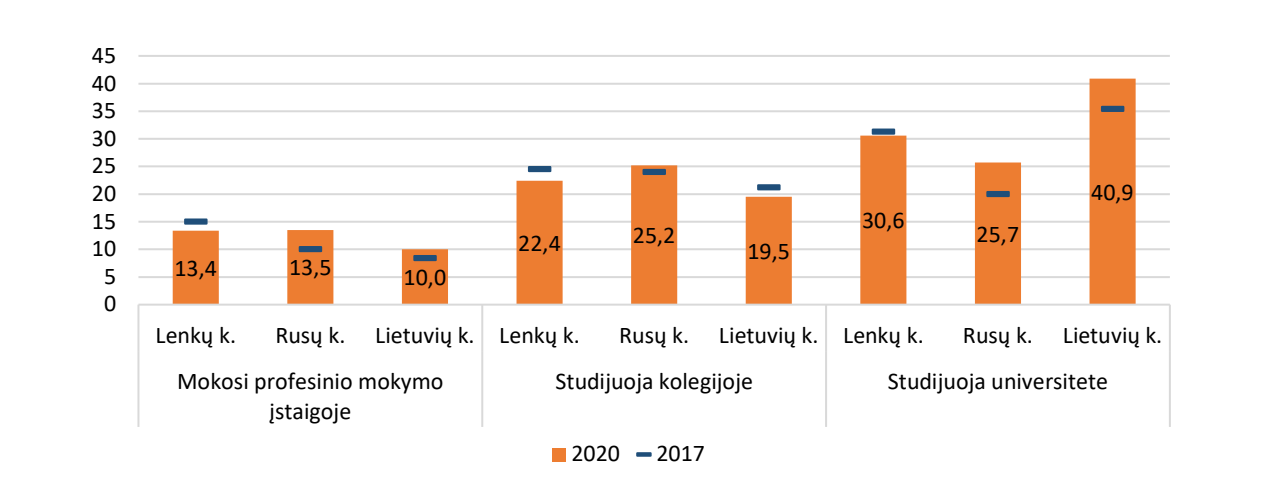

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Aukštosiose mokyklose dažniau studijuoja mokiniai, kurie vidurinį išsilavinimą įgijo mieste esančiose mokyklose. Profesinio mokymo įstaigas dukart dažniau renkasi baigusieji kaimiškose vietovėse esančias mokyklas. Tai būdinga tiek lenkų, tiek lietuvių kalbomis bendrojo ugdymo mokykloje besimokiusiems mokiniams, o besimokiusiųjų rusų kalba rodikliai nelyginami dėl mažo mokinių skaičiaus kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose (6.17 pav.). Nuo 2017 m. iki 2020 m. mokymosi tęsimas baigus mieste esančias mokyklas pakito: šiek tiek padaugėjo (1–6 proc. punktais) tiek profesinio mokymo įstaigose, tiek kolegijose, tiek universitetuose mokymąsi tęsiančių mokinių, kurie vidurinį išsilavinimą įgijo mokydamiesi rusų kalba; besimokiusiųjų lenkų kalba pasirinkimai beveik nepakito (pokyčiai – apie 1 proc. punktą); tarp besimokiusiųjų lietuvių kalba labiausiai pakito (padaugėjo 5 proc. punktais) įstojusiųjų į universitetus dalis. Kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose lenkų ir lietuvių kalbomis vidurinį išsilavinimą įgijusių mokinių mokymosi tęsimas aukštosiose mokyklose pakito panašiai: padaugėjo įstojusiųjų į universitetus (2–5 proc. punktais), bet sumažėjo įstojusiųjų į kolegijas (4–7 proc. punktais); pasirinkusiųjų profesinio mokymo įstaigas tarp besimokiusiųjų lenkų kalba sumažėjo (5 proc. punktais), o lietuvių kalba – padidėjo (3 proc. punktais).

6.17 pav. Mokinių, įgijusių vidurinį išsilavinimą mieste ir kaimiškose vietovėse esančiose mokyklose ir tais pačiais metais tęsiančių mokymąsi šalies profesinio mokymo įstaigose ir aukštosiose mokyklose, dalis (proc.) pagal mokomąją kalbą, kuria įgytas vidurinis išsilavinimas 2017 ir 2020 m.

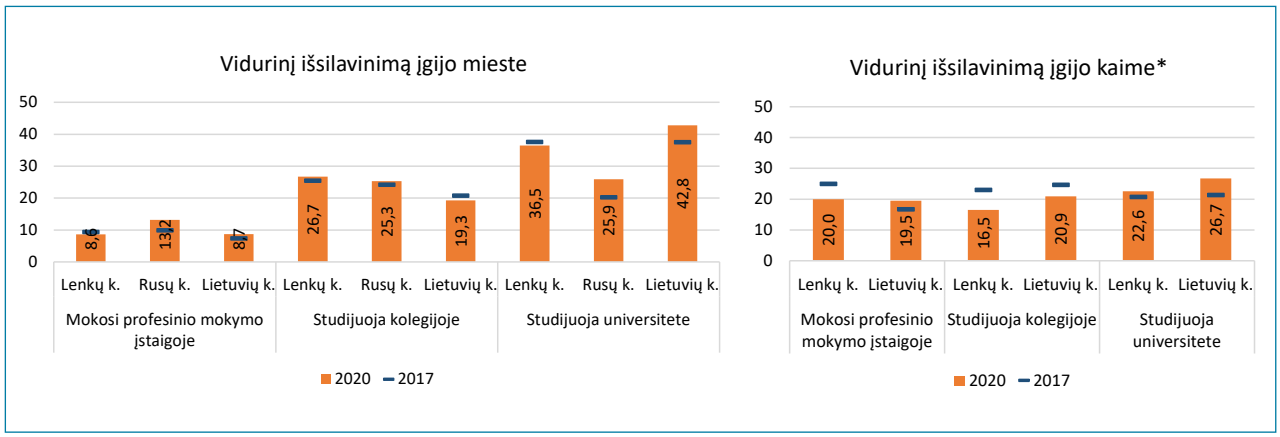

* Kaimiškose vietovėse esančių mokyklų mokinių, kurie mokosi rusų kalba, rezultatai nepateikiami dėl mažo mokinių skaičiaus.

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Mokymosi konkrečioje mokykloje nutraukimas. Šalyje mokytis privaloma iki 16 metų. Dauguma tokio amžiaus sulaukusių asmenų mokslus tęsia, tačiau dalis mokinių mokymąsi savo mokykloje nutraukia, t. y. dalis mokinių išstoja iš mokyklos, nes išvyksta mokytis į užsienį, pereina mokytis į kitą mokyklą ar nutraukia mokymąsi dėl kitų priežasčių. 2021 m. duomenimis, iš visų bendrojo ugdymo mokyklose pagal vidurinio ugdymo programą (III–IV gimnazijos klasėse) besimokančių mokinių, mokymąsi konkrečioje mokykloje (t. y. nebūtinai mokymąsi apskritai), per mokslo metus nutraukė 5,4 proc., 2018 m. – 7,2 proc. (6.18 pav.). Tiek 2018 m., tiek 2021 m. mažiausiai nutraukusiųjų mokymąsi buvo lenkų kalba besimokančių mokinių grupėje. Besimokantieji rusų kalba 2021 m. mokymąsi konkrečioje mokykloje nutraukė dažniau nei besimokantieji lenkų, bet rečiau nei besimokantieji lietuvių kalba, o 2018 m. – dažniau už besimokančiuosius abiem šiomis kalbomis. 2018–2021 metų laikotarpiu tokių mokinių sumažėjo visose mokinių grupėse pagal mokomąją kalbą: besimokančiųjų lenkų ir rusų kalbomis – maždaug per pusę, o besimokančiųjų lietuvių kalba – ketvirtadaliu.

6.18 pav. Bendrojo ugdymo mokykloje besimokančių vidurinio ugdymo programos mokinių, per vienerius mokslo metus nutraukusių mokymąsi toje mokykloje, dalis (proc.) pagal mokomąją kalbą 2018 ir 2021 m.

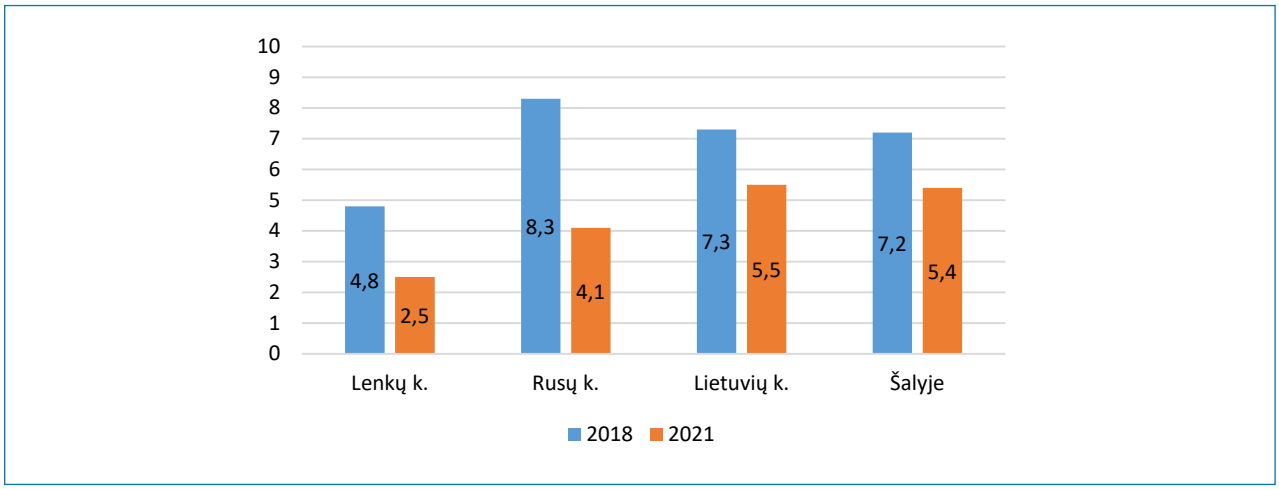

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Duomenys apie mokymosi pagal vidurinio ugdymo programą nutraukimo priežastis rodo, kad per 2020–2021 m. m. dažniausiai mokiniai keitė mokyklą (22,1–51,3 proc. nuo visų mokymąsi nutraukusių mokinių) ar mokymąsi joje nutraukė savo noru (17,9–25,3 proc.) (6.19 pav.). Tikėtina, jog mokymosi nutraukimas savo noru neapima atskirai išvardytų priežasčių, tokių kaip mokyklos keitimas, išvykimas į užsienį, sveikatos problemos ar kt. Viena iš galimų priežasčių, dėl kurios mokymasis nutraukiamas savo noru, gali būti mokymosi nutraukimas sulaukus 16 metų, jei mokymasis neatitinka galimybių, lūkesčių ar asmeninių planų, bet gali būti ir kitų tiksliau nenurodytų priežasčių. Lenkų kalba besimokančių mokinių grupėje ypač dažna mokymosi nutraukimo priežastis (apie pusę mokymosi nutraukimo atvejų) – mokyklos keitimas. Rusų ir lietuvių kalbomis besimokančių mokinių grupėse vienodai dažnos mokyklos keitimo ir mokymosi nutraukimo savo noru priežastys (po ketvirtadalį ar penktadalį atvejų). Dėl nepažangumo, mokyklos nelankymo ar jos nuostatų pažeidimo mokymąsi dažniau nutraukia (12,8 proc.) lenkų ir (10,3 proc.) lietuvių kalbomis besimokantys mokiniai, rusų kalba besimokantys mokiniai dėl šių priežasčių mokymąsi nutraukia 6,6 proc. atvejų. O gyventi ir (ar) mokytis į užsienį dažniausiai išvyko besimokantieji rusų kalba (10,6 proc. mokymosi nutraukimo atvejų). Besimokantieji lietuvių kalba dėl šios priežasties mokymąsi konkrečioje mokykloje nutraukė 2,8 proc. atvejų, o besimokančiųjų lenkų kalba mokinių grupėje tokia mokymosi nutraukimo priežastis nenurodoma.

6.19 pav. Vidurinio ugdymo programos mokinių, per 2020–2021 m. m. nutraukusių mokymąsi konkrečioje mokykloje, pasiskirstymas (proc.) pagal mokymosi nutraukimo priežastis

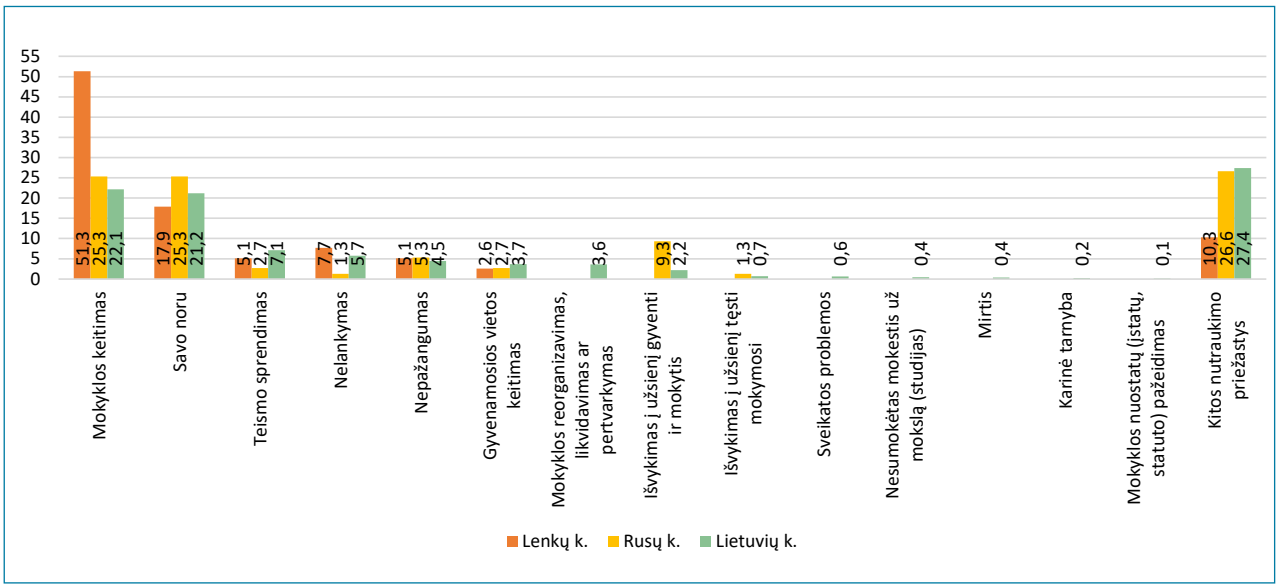

Duomenų šaltinis: *ŠVIS*

Šaltiniai

Dukynaitė, R., Buinevičiūtė, A. (2020). Tarptautinis matematikos ir gamtos mokslų tyrimas TIMSS 2019. Rezultatų pristatymas 2020 m. gruodžio 8 d.

Dukynaitė, R., Stundža, M. (2016). EBPO PISA 2015 rezultatų pristatymas 2016 m. gruodžio 6 d.

Dukynaitė, R., Stundža, M. (2016). Tarptautinis matematikos ir gamtos mokslų tyrimas TIMSS 2015. Rezultatų pristatymas 2016 m. lapkričio 29 d.

Dukynaitė, R., Valavičienė, N. (2019). EBPO PISA 2018: rezultatai ir tendencijos. Rezultatų pristatymas 2019 m. gruodžio 3 d.

Lenkų kalbos ir lenkų bendruomenės Lietuvoje išsaugojimo ir vystymo strategija „Vilniaus kraštas 2040“ (2020). Prieiga internete: *https://tmde.lrv.lt/uploads/tmde/documents/files/Wile%C5%84szczyzna%202040%20(LT).pdf*.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. Galiojanti suvestinė redakcija. Prieiga internete: *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr*.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 30 straipsnio pakeitimo įstatymas, 2020 m. lapkričio 5 d. Nr. XIII-3361. Prieiga internete: *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c38a03b0226711eb8c97e01ffe050e1c*.

Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. balandžio 15 d. įsakymas Nr. V-417 „Dėl 2019–2020 ir 2020–2021 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimo“. Prieiga internete: *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/de64d4615fb511e99684a7f33a9827ac?jfwid=12nbarx4pc*.

Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2021 m. gegužės 3 d. įsakymas Nr. V-688 „Dėl 2021–2022 ir 2022–2023 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimo“. Prieiga internete: *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fbb37630ac4711eba6328c92adabc234/asr*.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2018 m. liepos 11 d. nutarimas Nr. 679 „Dėl mokymo lėšų apskaičiavimo, paskirstymo ir panaudojimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Prieiga internete: *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/acd82c9188fa11e8aa33fe8f0fea665f*.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002 m. sausio 16 d. įsakymas Nr. 56 „Dėl Tautinių mažumų švietimo nuostatų“. Prieiga internete: *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.159045?jfwid=*.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gegužės 10 d. įsakymas Nr. ISAK-814 „Dėl Lietuvos lenkų tautinės mažumos švietimo raidos strategijos patvirtinimo“. Prieiga internete: *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.256191?jfwid=*.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. lapkričio 15 d. įsakymas Nr. V-1569 „Dėl vaikų ugdymo tautinių mažumų kalbomis ir tautinių mažumų kalbų mokymo tobulinimo“. Prieiga internete: *https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/Svietimas_pradinis_ugdymas/pdf16112012100602.pdf*.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus 2004 m. rugsėjo 20 d. įsakymas Nr. ISAK-1463/V-65 „Dėl Šeštadieninės ir sekmadieninės tautinių mažumų mokyklos sampratos patvirtinimo“. Prieiga internete: *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.242039?jfwid=bkaxn04f*.

Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro bei Lenkijos Respublikos nacionalinio švietimo ministro 2019 m. lapkričio 20 d. sutartis Nr. S-1074 „Deklaracija dėl lenkų tautinės mažumos Lietuvos Respublikoje ir lietuvių

tautinės mažumos Lenkijos Respublikoje švietimo". Prieiga internete: *https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/Papildomas%20meniu2/Tarptautiniai_susitarimai/Lenkijos%20ir%20Lietuvos%20deklaracija%20pdf.pdf*.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lenkijos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gruodžio 17 d. sutartis „*Dėl bendradarbiavimo kultūros, švietimo ir mokslo srityse*". Prieiga internete: *https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.98510*.

Resolution CM/ResCMN(2019)4 on the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Lithuania. Prieiga internete: *https://tmde.lrv.lt/uploads/tmde/documents/files/resolution%20Lithuania.pdf*.

Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Šeštadieninės (sekmadieninės) mokyklos. Prieiga internete: *https://tmid.lt/index_page_id_399/*.

Šetkus, B. (2000). Tautinių mažumų mokykla Lietuvoje 1918–1940 metais. Daktaro disertacijos santrauka, 8–17 p.

Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamas projektas Nr. 09.2.1-ESFA-V-726-03-0001 „Skaitmeninio ugdymo turinio kūrimas ir diegimas". Tautinės mažumos (baltarusių, lenkų, rusų, vokiečių) gimtosios kalbos ir literatūros Bendroji programa (Projektas, 2021 m. kovo 31 d.). Prieiga internete: *https://www.emokykla.lt/upload/EMOKYKLA/BP/PDF/kalbinis/TM%20GK%20BP%20projektas%202021.03.31.pdf* (žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 16 d.).

Tautinių mažumų teisinis reglamentavimas (2020). Leidinį parengė Tautinių mažumų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, bendradarbiaudamas su Evelina Dobrovolska. Prieiga internete: *https://tmde.lrv.lt/uploads/tmde/documents/files/40323%20TMD%201%20dalis.pdf*.

Švietimo portalas „www.emokykla.lt". Vadovėlių duomenų bazė. Prieiga internete: *https://www.emokykla.lt/bendrasis/vadoveliai/vadoveliu-duomenu-baze*.

Zabulionis, A. (2020). Tarptautinio švietimo tyrimo OECD PISA Lietuvos ir kaimyninių šalių duomenų tikslinė antrinė analizė. Vilnius.

История Литовской ССР (1978). Вильнюс: Мокслас, с. 597.